

2005

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PARA-BANKA BİLİM DALI

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE ÇEK'İN YERİ

(Master Tezi)

Hazırlayan : H. Levent AKSAN
Tez Danışmanı : Doç. Dr. GÜL G. TURAN

İstanbul, 1987

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	1
 BÖLÜM 1 GENEL OLARAK ÇEK VE TARİHÇESİ 	
1.1. GENEL OLARAK ÇEK	4
1.1.1. Çekin Tanımı ve İşlevi	4
1.1.2. Diğer Ödeme Araçları ile Çekin Karşılaştırılması	6
1.1.2.1. Çek-Para	6
1.1.2.2. Çek-Kredi Kartı	8
1.1.2.3. Çek-Virman	8
1.1.2.4. Çek-Seyahat ve Posta Çekleri	9
1.1.3. Çekin Diğer Ticari (Kambiyo) Senetlerle Karşılaştırılması	9
1.2. BAŞLICA ÇEK ÇEŞİTLERİ	12
1.2.1. Banka Çeki	12
1.2.2. Firma (Tüccar) Çeki	13
1.2.3. Dolaysız Çek-Dolaylı Çek	13
1.2.4. Açık Çek (Adi Çek-Basit Çek)	13
1.2.5. Çizgili Çek	13
1.2.6. Mahalli Çek-Mahalli Olmayan Çek	14
1.2.7. Tasdikli Çek	15
1.2.8. Bloke Çek	15
1.2.9. Kasa Çeki	15
1.2.10. Mahsup Çeki	16
1.2.11. Havale veya Keşide Çeki	16
1.2.12. Sirküler Çeki	16
1.2.13. Dökümanter Çek	17
1.2.14. Seyahat Çeki	17

1.3. ÇEKİN ETİMOLOJİSİ VE TARİHÇESİ	18
1.3.1. Çek Kelimesinin Menşei ve Anlamı	18
1.3.2. Çekin Tarihçesi	20
1.4. ÇEK İLE ÖDEMELERİN GENEL FAYDALARI	23

BÖLÜM 2 HUKUKİ AÇIDAN ÇEK

2.1. ÇEKTE HUKUKİ MEVZUATIN GEREKLİLİĞİ VE ETKİSİ	26
2.2. TÜRKİYE'DE ÇEKLE İLGİLİ MEVZUATIN TARİHİ SEYRİ	28
2.3. TÜRK TİCARET KANUNU İÇİNDE ÇEKİN GENEL DURUMU	32
2.3.1 Ticari Senet (Kambiyo Senedi) Olarak Çek	32
2.3.2. Çek Çekmek İçin Gerekli Olan Şartlar	33
2.3.3. Çekte Şekil Şartları	34
2.3.3.1. "Çek" Kelimesi	34
2.3.3.2. Kayıtsız Şartsız Belirli Bir Meblağın Ödenmesi	35
2.3.3.3. Muhatabın Adı ve Soyadı	35
2.3.3.4. Ödeme Yeri	36
2.3.3.5. Keşide Günü ve Yeri	36
2.3.3.6. Keşidecinin İmzası	37
2.3.4. Çekin Şekil Şartlarının Özellikleri	39
2.3.4.1. Vade ve İbraz Süreleri	39
i) Vade	39
ii) İbraz Süreleri	40
2.3.4.2. Çekte Lehdar	41
2.3.5. Çekte Devir	42
2.3.5.1. Çekte Ciro Türleri ve Şekli	42
2.3.5.2. Cironun Şartları ve Yapılması	43
2.3.6. Çekte Ödeme ve Ödemedden Kaçınma	45
2.3.6.1. Çekte Ödeme	45
2.3.6.2. Ödemedden Kaçınma ve Hamilin Müracoat Hakları	48
2.3.7. Çekle İlgili Diğer Bazı Hükümler	50
2.3.7.1. Sahte ve Tahrif Edilmiş Çek	50
2.3.7.2. Çekten Cayma	51

2.3.7.3. Çekin Birden Fazla Nüsha Olarak Tanzim Edilmesi	52
2.3.7.4. Yabancı Memleket Parası İle Ödenecek Çek	52
2.3.7.5. Çekte Zamanaşımı	53
2.3.7.6. Çekte Poliçe Hükümlerine Yapılan Yollomalar	53
2.4. 3167 SAYILI ÇEK YASASI VE T.C. MERKEZ BANKASI 1 NOLU TEBLİĞİNİN IŞIĞINDA ÇEK UYGULAMASININ ALDIĞI ŞEKİL	54
2.4.1. Yeni Mevzuatın Oluşturulmasında Etkili Olan Faktörler ve Getirdiği Yenilikler	54
2.4.2. Yasanın Genel Yapısı	56
2.4.2.1. Bankaların Çek İle İşleyecek Hesap Açmada Çekin Şekli Konusundaki Yükümlülükleri	58
2.4.2.2. Çek Karşılıklarının Ödenmesi ve Karşılıksız Çeklerde Bankanın Yükümlülükleri	62
i) Çek Karşılıklarının Ödenmesi Durumunda Yükümlülükleri	62
ii) Karşılıksız Çeklerde Bankaların Yükümlülükleri	63
2.4.2.3. Düzeltme Hakkı	66
2.4.2.4. T.C.Merkez Bankasına Bildirim Yükümlülükleri	68
2.4.2.5. Bankaların Karşılıksız Çeklerde Parasal Sorumlulukları	71
2.4.2.6. Özel Olarak Karşılıksız Çek Keşide Etme Suçu	72

BÖLÜM 3
İKTİSADİ AÇIDAN ÇEK

3.1. İKTİSADİ HAYATTA ÇEKİN ÖNEMİ	74
3.1.1. Kaydı Paranın Yaratılmasında ve Tedavülünde Çek'in Rolü	75
3.1.2. Bankalar Açısından Çek'in Önemi	80
3.1.3. Ülke Ekonomisi Açısından Çek'in Önemi	86
3.2. ÇEK'İN İKTİSADİ FONKSİYONUNU YERİNE GETİRMESİNDE TAKAS MEKANİZMASI	90
3.2.1. Takas Mekanizmasının İşleyişi	90
3.2.2. Türkiye'de Takas Mekanizmasının Durumu	92
SONUÇ: TÜRKİYE'DE ÇEK UYGULAMASI, SORUNLAR VE ALINABİLECEK TEDBİRLER	98
EKLER:	
1 - Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanun	108
2 - Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında 3167 Sayılı Kanuna İlişkin Tebliğ (Sıra No: 1)	112
3 - Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği	116
4 - Türk Ticaret Kanununun Çekle İlgili Hükümleri	121
KAYNAKÇA	130

GİRİŞ

Günümüzde iktisadi gelişmelerini tamamlamış ekonomilerde, ödemelerin çoğunluğu çek aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Ancak iktisadi gelişmelerini henüz tamamlamamış ekonomilerde, halk iyi tanımadığı, güvensizlik duyduğu bu aracı benimsememektedir. Bankalarla ilişkilerin zayıflığı, tasarruf eğiliminin düşüklüğü ödemelerin daha çok nakit parayla yapılmasına yol açmakta, çek kullanımını sınırlı olarak ticari faaliyetlerde kullanılmaktadır.

Ödemelerin çek ile yapılmasının çek kullanan kişilere, bankalara ve ülke ekonomisine büyük yararı olabilmektedir. Bankada çek hesabı açtıran kişi parasını kaybolma, çalınma gibi tehlikelere karşı koruyabilmekte, ödemelerini çok kısa sürede gerçekleştirmekte, ayrıca bankadaki parasından dolayı bir miktar faiz gelinine ve kredi kolaylığına da sahip olmaktadır. Bankaların mevduatı, çek'e dayalı hesapların açılmasıyla artmakta, bu parasal kaynakların genişlemesi ve kullanılması ile hem kârlar artmakta hem de iktisadi kalkınmanın finansmanına yardımcı olmalarıyla ülke ekonomisine de katkıda bulunmaktadır. Ayrıca mevduatın para arzı içindeki yerinin büyümesi banka sisteminin kaydi para üretme sürecini hızlandırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, çek ile ödeme sistemi hakkında genel bilgi vererek, ülkemizde çek ile ilgili hukuki mevzuatın durumunu ve iktisadi hayatta çekin önemini belirterek, bugün ülkemizde çek kullanımının durumunu, so-

runlarını ve alınabilecek tedbirlerin neler olabileceğini kısaca belirtmektir.

Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümü "Genel olarak Çek ve Tarihçesi" başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümün içeriğinde çekin tanımı ve işlevi, başlıca çeşitleri, ticari (kambiyo) senetlerle ve diğer ödeme araçlarıyla arasındaki ilişki incelendikten sonra, "Çek" kelimesinin menşei, çekin tarihçesi ve ödemelerde kullanılmasıyla sağladığı genel faydalar belirtilmiştir.

İkinci bölümde ise, "Hukuki Açından Çek" in incelenmesine yer verilmiştir. Çekte hukuki mevzuatın gerekliliği ve etkisi ışığında ülkemizdeki çekle ilgili mevzuatın tarihi seyrini ve Türk Ticaret Kanununun çekle ilgili hükümleri gözönünde tutularak çekin genel durumu ayrıntılı olarak incelenmiştir. Türk Ticaret Kanunundan ayrı olarak düzenlenen 3167 Sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanun" un oluşturulmasında etkili olan faktörler ve getirdiği yenilikleri belirterek, genel yapısı hakkında geniş olarak bilgi verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde "İktisadi Açından Çek" başlığı altında, İktisadi Hayatta çek'in önemi; çek kullanımının kaydi paranın yaratılması ve tedavülündeki rolü, dolayısıyla bankalarla ülke ekonomisi açısından taşıdığı önem, bankalarımız ve ülkemiz ekonomisi gözönünde tutularak incelenmiştir. Ayrıca çek'in İktisadi fonksiyonunu yerine getirmesinde Takas mekanizmasının önemi, işleyişi ve Türkiye'de takas sisteminin durumunda yer verilmiştir.

Sonuç olarak ise, Türkiye'de bugünki ek uygulamasına ve sorunlarına deyinerek, ek kullanımının yaygınlaşmasını etkileyen faktörlerin neler olduğu, ülkemizde ek'in ödemelerde yaygın olarak kullanılmasını sağlayabilmek için alınabilecek tedbirlerin neler olabileceği belirtilmiştir.



BÖLÜM I

GENEL OLARAK ÇEK VE TARİHÇESİ

1.1. GENEL OLARAK ÇEK

1.1.1. Çekin Tanımı ve İşlevi

Çek, "Bankada hesabı bulunan bir kimsenin kendi veya başkası emrine bir meblağın ödenmesi için bankaya verdiği emri gösteren senettir" (1). Çek, bir bankada hesap açtırılması sonucunda, bankaca hesap sahiplerine ödemelerinde çabukluk ve kolaylık sağlayan bir ödeme aracıdır. Çek'i düzenleyen kişi (keşideci), bankasından (muhatap) hesabındaki mevduatın belirli bir kısmının (çekin üstünde yazan meblağ kadar), borçlu olduğu kişiye (lehdar veya hamil) ödenmesini istemektedir. Bu şekilde çek, keşideci-lehdar ve muhatap üçlüsü arasında bir ödeme işini görmektedir.

Çek'in asli işlevi, bir ödeme aracı olmasıdır. İşlevinin ödeme aracı olması herkes tarafından kabul edileceği anlamına gelmez ve böyle bir zorunlulukta yoktur. Genel olarak kişilerin çek kabul etmeleri, çeki veren kişiye, çek mekanizmasının işleyişine ve bankalara güven duymalarına bağlıdır (2).

Çekler, ödemelerin yapılmasında elden ele dolaştığı halde bir para çeşidi değildir. "Ancak bunların temsil ettikleri mevduat paradır" (3). Çek kullanan kişi bankadaki mevduatını aynı parayla olduğu gibi ödemelerinde kullanmış olmaktadır. Dolayısıyla mevduatında bir azalma söz konusu

(1) KÖKLÜ, A ; Para ve Banka, Ankara 1965, s. 58.

(2) İNAN, N ; Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enst. Ankara 1981, s. 4.

(3) HATİPOĞLU, Z ; Para Kredi ve Bankacılık, İstanbul 1967, s. 25.

olacaktır. Çek lehdarı, çeki nakit olarak tahsil etmeyip hesabına kaydettirebilir. Bu şekilde, mevduatı bir hesaptan başka bir hesaba aktarılmasını sağlayan çek, kaydi paranın (4) tedavülüne imkan veren bir aracı olma fonksiyonunda yerine getirmiş olmaktadır.

Bankaların kaydi para yaratması çek kullanımına bağlı değildir. Bankalar yaptıkları kredi işlemleriyle de kaydi para yaratabilirler. Fakat kaydi paranın ödemelerde kullanılması için kişilerin bankadaki vadesiz mevduatları üzerine çek çekmesi gerekmektedir (5). Böylece banka çek kullanan kişinin mevduatından çek meblağını düşürecek ve çek lehdarının mevduatına geçirmek suretiyle ödeme kaydi olarak gerçekleşmiş olacaktır.

Günümüzde, vadeli hesap sahipleri bankaya önceden haber vermek şartıyla ve faizden vazgeçerek çek ile ödemelerini yapabilmektedir. Bu şekilde kullanılabilmesinden dolayı vadeli mevduatda kaydi para sayılabilmektedir. Bu gelişimin bir şeklide ABD'de görülmektedir. ABD'de yeni hesap türleri geliştirilmiştir. Bunlar arasında NOW (Negotiable Order of Withdrawal) denilen sabit faiz getiren çek hesabı ve SUPER NOW adı verilen değişken faiz getiren çek hesabı yer almaktadır (6).

(4) Kaydi para veya diğer bir deyişle Banka parası, üzerine çek çekilebilen vadesiz mevduattır. Para kullanmadan ödemeler (satınalma gücü) hesaptan hesaba nakil yoluyla yapılabilmektedir.

(5) ÇELEBİCAN G/KALPSÜZ, T/ EREM, F ; İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara 1968, s. 11.

(6) ÖKTAV, Ö ; "ABD'de Finansal Süper Marketler", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ekim 1984. s. 53.

1.1.2. Diğer Ödeme Araçlarıyla Çek'in Karşılaştırılması

1.1.2.1. Çek-Para

Çekler, paranın fonksiyonlarını yerine getirebilme kabiliyetini sınırlı olarak görebilmektedirler. Para, bir ödeme aracı, değer ölçüsü ve tasarruf aletidir(7). Çek, paranın bu üç fonksiyonundan birisini, yani ödeme aracı olma fonksiyonunu sınırlı olarak görebilmektedir. Çek paraya göre çok kısa ömürlü (tedavül açısından) bir ödeme aracıdır. Çekin ödeme aracı olarak; "Kabulü ihtiyari bir para olduğu söylenebilir" (8). Çekin ödemelerde kabul edilmesi (kullanılması), bankaya, keşideciye güven ve bilgiye sahip olma ihtiyacını gösterebilir.

Çekin ömrü sadece bir kaç gün, hatta belki bir kaç saat sürmektedir, Çek keşide edildikten (9), bir kaç gün veya bir kaç saat sonra bir bankaya ibraz edilmesiyle ömrü sona ermektedir.

Ödemelerde çek kullanmanın kolaylık, çabukluk ve hatta güvenlik bakımından paraya oranla üstünlükleri olduğu söylenebilir. Paranın sayılması, bozdurulması gibi işlere gerek olmadığından, çekle ödemeler daha hızlı ve kolay yapılabilir. Ödemelerini çekle yapan kişiler, yarılarında fazla para taşımaya gerek duymadıkları için paranın çalınma, kaybolma tehlikelerine karşı korunmuş olurlar. Ayrıca, paranın yangın ve benzeri durumlarda yok olma ve tahrip olması, kişilerin zarara uğramalarına sebep verebilir.

(7) Geniş bilgi için bakınız ; ERGİN F ; Para Siyaseti, İstanbul 1972, s. 30.

(8) ERGİN, F ; "Çek ile Ödeme Sistemi", Banka Dergisi, sayı 13-14, 1953, s. 12.

(9) Keşide etmek; Çekin düzenlenip imzalanarak ödeme için muhataba ibraz edilmek üzere lehdara verilmesi anlamına gelmektedir.

Hukuki açıdan, çek ile banknot karşılaştırıldığında aralarında farklılıklar vardır. Banknot, Devlet otoritesi tarafından tedavüle çıkarılmaktadır. Dolayısıyla Devletin banknot çıkartmak için yetkili kıldığı bir kurum tarafından yapılmaktadır. Bu kurum Tekel durumundadır. Çek tedavülü ise bütün kredi müesseseleri tarafından gerçekleştirilebilir. Banknot devletin resmi parasıdır, ve onu reddetmek suçtur (10). Banknotun garantisinin devlet tarafından sağlanması ve kıymetinin kanunlar aracılığı ile himaye edilmesi, ona karşı güven duyulmasında çok önemli faktörlerdir. Banknot, resmi para olmasından dolayı; devletin hükümlerini ve itibarını temsil eden bir vasıta dır (11).

Banknot, bütün bu özelliklerinden dolayı kullanımı zamanla yerleşmiş bir alışkanlıktır. Uygulamada banka tarafından garanti verilmiş çekler ve itibarlı (güvenli) bankalar üzerine çekilen çekler aynen banknotta olduğu gibi ona yakın bir garanti oluşturmakta, güvenle tedavül etmektedir. Ancak bunların uygulama alanı darlığı ve bankaların bu konuda gösterdikleri dikkat (her müşterisine garanti vermemeleri) çekin, banknota karşı durumunda fazla değişiklikler yaratmamaktadır. Son yıllarda bazı memleketlerde, devlet tarafından belirli işlemler ve miktarlar için çek kullanma zorunluluğu getirilmektedir. Böylece çekin banknot yerine kullanılması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz devlet otoritesi tarafından himaye edilmiş ve hukuki çatısı kullananlara güven verecek biçimde oluşturulmuş bir çek sisteminde, çekin aynen banknot gibi kullanılacağı kesindir. Banknotu çekten üstün kılan devletin resmi parası olması ve Kanuni himayesidir.

(10) ERGİN, F ; Kredi Sistemi, İstanbul 1982, s. 71.

(11) ERGİN, F ; "Çek ile Ödeme Sistemi", a.g.e., s. 12.

1.1.2.2. Çek-Kredi Kartı

Kredi kartları bir ödeme aracıdır. Tüketim harcamalarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla, çeklere göre kullanım alanları daha dardır. Kart sahibinin tüketim harcamaları için yanında para taşımaya ve çek kullanmasına gerek yoktur. Buna karşılık, kendisine bu yolla ödeme yapılacak firmaların kredi kartını çıkaran banka ile anlaşma yapmış olması ve kart sahibinin imzalayacağı formları buldurması gerekmektedir (12). Bu yüzden kredi kartı kullananların, kart ile ödeme yapabilecekleri yerler sınırlıdır. Kredi kartları, harçamalarda belirli bir meblağ'a kadar kullanılabilirler halde çekte böyle bir sınırlama yoktur. İmza kontrolünün, kartla ödemeleri kabul edenler tarafından yapılması, kredi kartlarının sahte imzayla kullanılması olasılığını, çeklere göre arttırmaktadır. Çünkü, imza kontrolünü yapan kişi veya firmaların bankalar kadar dikkat göstermesi ve tecrübeye sahip olması beklenemez.

1.1.2.3. Çek-Virman

Virman (hesaptan hesaba nakil) bir ödeme aracı olarak kullanılmaktadır. Fakat işleyişi bakımından çekten farklıdır. Çek, keşideci tarafından belirli bir meblağın lehdara veya emrine ödenmesini istediği ve lehdara verdiği bir ödeme emridir. "Hesaptan hesaba nakilde ise, yazılı emir ödemenin yapılacağı kişiye değil, bankaya verilir" (13), Ciro edilerek tedavülü mümkün olmadığı gibi bankanın nakit olarak ödeme yapması söz konusu değildir. Banka bu tutarı emri verenin hesabından düşerek, diğer kişinin hesabına geçirir.

(12) İNAN, N ; a.g.e., s. 5.

(13) ERGİN, F ; Kredi Sistemi, a.g.e., s. 75 .

1.1.2.4. Çek-Seyahat ve Posta Çekleri

Posta ve seyahat çeklerinin kullanım alanları çeklere göre daha sınırlıdır. Bunların ciro edilememesi özellikleri tedavüllerini sınırlamaktadır. Fakat bunlar, sağladıkları yararlar bakımından genellikle çek ile eşdeğerdedirler. Seyahat çeklerinin, belirli bir meblağ ile önceden basılı olarak düzenlenmeleri sayılma ve bozdurulmaları açısından çeklerin sahip oldukları kolaylıklara sahip değildirler. Bunların sahte imza ile kullanılmaları (imza kontrolünün ara muhatap tarafından yapılması sonucu) daha kolaydır. Bunun haricinde seyahat çeklerinde sahtecilik ve tahrifat yapılması çeklere göre daha zordur. Seyahat çekleri peşin parayla veya mevduatın blokajıyla satın alındıklarından karşılıksız çıkmaları söz konusu değildir.

Posta çekleri, Posta Çek leri Merkezinde hesap açtıran kimse, ödemelerini bu merkez aracılığı ile yapabilmektedir. Fakat çek hesabındaki parasına faiz yürütülüp yürütülmeyeceği tartışmalıdır (14).

Posta ve Seyahat Çeklerinde, çeklerde bulunması gereken şekil şartlarının tam olarak mevcut olmaması, bunların Türk Ticaret Kanunu anlamında çek olarak kabul edilmeleri güçtür.

1.1.3. Çekin Diğer Ticari (Kambiyo) Senetlerle Karşılaştırılması

Hukuki açıdan çek, poliçe ve bono birer ticari (kambiyo) senetleridir. Bunlar işleyişleri ve fonksiyonları bakımından benzerlikler göstermektedir. Keşide edilmeleri, tedavülleri ve diğer bazı hukuki himayeleri bakımından ortak hükümlere tabi olmaktadır. Ancak gördükleri

(14) KARAYALÇIN, Y ; Ticaret Hukuku Dersleri, II. Ticari Senetler-Kambiyo Senetleri, Ankara 1970, s. 274.

(uygulamada) fonksiyon bakımından farklı yönleride vardır. Çek bir ödeme aracıdır ve bu çekin tek işlevidir. Poliçe ve Bano daha çok bir kredi aracı olma işlevini yerine getirmektedir. Çekin Poliçe ve Bano ile Kambiyo yani Ticari Senetler sınıfına dahil olmasından ötürü bazı ortak hükümler ile düzenlenmelerine rağmen, çek iktisadi hayatta görüldüğü farklı fonksiyondan ötürü değişik bazı düzenlemelerde tabi olmuştur. Gerek işlevleri hususunda ve gerekse hukuki yönden taşıdıkları niteliklerle uygulamada kambiyo senetleri arasında bir nevi işbölümünün olduğu söylenebilir. Poliçe, Bano ve çek karşılaştırıldıklarında başlıca şu hususları göze çarpmaktadır.

Poliçede; keşideci, muhatap ve lehdar olarak üç taraf vardır. Fakat senedi imzalayan keşideci burada alacaklı durumdadır ve muhataba hitaben lehdara ödeme yapılması emrini içerir. Lehdar, keşideci ile muhatap arasında borcu doğuran olayla ilgili olmayan üçüncü bir şahıstır. Keşideci muhataptan borcunu tahsil ederken, üçüncü bir şahsa (lehdara) borcunu ödemektedir. Dolayısıyla, Poliçe iki borcu aynı anda ödemeye yarayan bir kredi aletidir (15). Poliçe muhatabın kabulüyle işlerlik kazanmaktadır. Poliçe bir kredi aracıdır; keşideci lehdara derhal ödemede bulunmak yerine, muhataptaki alacağını ileriki bir tarihe kabzetmek hususunda lehdara yetki vermektedir (16). Poliçe damga resmine tabi bir ticari senettir.

Bonoda keşideci ve lehdar olmak üzere iki taraf vardır. Keşideci aynı zamanda muhataptır. Senedin borçlusu durumundadır. Keşideci bonoyu düzenlemekle lehdara ileriki bir tarihte ödeme taahhütü altına girmektedir. Yani ödeme vadedinde bulunmaktadır. Poliçedeki vadeyle ilgili hükümler bonoyada uygulanmakta dolayısıyla bonoda po-

(15) ERGİN, F ; Kredi Sistemi, a.g.e., s. 77.

(16) BOZER, A ; Bankacılar İçin Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi, Banka ve Tic.Huk.Araş.Ënst., Ankara 1986, s. 47.

liçe gibi bir kredi aracı görevini yerine getirmektedir. Bono da poliçe gibi damga resmine tabidir.

Poliçe ve Bono hakkında genel olarak yapılan açıklamalardan sonra çek ile farklılıkları daha iyi anlaşıl-
maktadır.

Çekte keşideci, muhatap ve lehdar olarak üç taraf vardır. Fakat çekte muhatap bir bankadır. Keşideci lehda-
ra ödeme yapılması için bankaya emir vermektedir. Gerçi poliçede de muhatap bir banka olabilmektedir ama bono da keşideci yerine bir bankanın ödeme yapması söz konusu de-
ğildir. Borçlu olan ve ödemeyi yapacak olan keşidecidir. Bonoyla Poliçe bir kredi aracı olarak kullanıldığından vade sözkonusu olmaktadır. Fakat çekte vade yoktur. İbraz süreleri vardır. Ancak poliçe görüldüğünde ödenmek üzere düzenlenebilmektedir. Görüldüğünde ödenecek bir poliçe bir kredi aracı olamaz sadece keşidecinin birödemeyi üçün-
cü şahıs (muhatap) eliyle yapmasını mümkün kılmaktadır (17). Dolayısıyla bir banka tarafından ödeme yapılabilir. T.T.K. 616. maddesi poliçede vade türlerini açıklarken, görüldüğünde ödenmek üzere düzenlenebileceğininide belirt-
miştir. Poliçede vadeyle ilgili hükümler bonoyada uygulan-
maktadır. Ancak bonoda keşideci aynı zamanda muhataptır, dolayısıyla bir banka tarafından ödenmesi söz konusu ola-
maz. Çekin ancak bir banka üzerine çekilebilmesi, keşide edilebildiklerinde bankada karşılığın hazır bulunmasını gerektirir. İlerki bir tarihte ödeneceklerinden dolayı Bono ve Poliçede böyle bir durum söz konusu değildir. Po-
liçe ve Bononun damga resmine tabi olmalarına karşı, çek bir ödeme aracı olduğu için damga resmine tabi tutulma-
mıştır.

(17) İNAN, N ; "İstirdat Dâvasında İspat Yükü - Çekin İk-
tisadi Niteliği", BATIDER, 1969, Cilt V, Sayı 1,
s. 94.

1.2. BAŞLICA ÇEK ÇEŞİTLERİ

Genel olarak çekleri, keşide edilme amaçlarına göre birçok türlere ayırmak mümkündür. Çek, bir ödeme aracı olduğuna göre, ödemelerde kolaylık ve güvenliğin temini önem taşır. Çeki keşide edene karşı ve karşılıksız çıkmayacağına karşı duyulan güven çekin tedavülüne etki eden unsurlardır. Ödeme işleminde kolaylığın ve güvenliğin sağlanması için alınacak tedbirler genellikle birbirleriyle çelişen amaçlardır. Uygulamada, ödemelerin bazılarında güvenliğin ve bazılarında da kolaylığın tercih edildiği görülmektedir. Kişiler tarafından, yapılan bu tercihin özelliğine ve derecesine göre, kullanılan çekin çeşidinde değişmektedir. Bankacılık uygulamasında, kişilerin tercihleri doğrultusunda ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir çok çeşiti ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir (18):

1.2.1. Banka Çeki

Bankalarda bir ticari işletme gibi veya kişiler gibi ödemelerini çekle yapabilirler. Bir banka tarafından tanzim edilmiş diğer bir deyişle keşidecisi bir banka olan çeklere "Banka Çeki" denir (19). Banka çekleri, bir banka emrine, bir kişi veya kurum adına tanzim edilebilir. Keşidecisinin bir banka olmasından dolayı diğer kişi veya firma çeklerine oranla daha kolay kabul görürler.

(18) Çek çeşitleri için bakınız; ERGİN, F ; Kredi Sistemi, a.g.e., s. 72; KOCAİMAMOĞLU, S ; Bankacılık Ansiklopedisi, T. İş Bankası Kültür Yayınları 4. Baskı, Ankara 1985, s. 137 ; GİRAY, A ; Banka ve Mali Kurumlar Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara 1986-1987, s. 155.

(19) KOCAİMAMOĞLU, S ; a.g.e., s. 137.

1.2.2. Firma (Tüccar) Çeki

Tüccarlar tarafından veya tüccar sıfatı taşıyan kurum ve kuruluşlar tarafından tanzim edilen çeklerdir. Bu tür çekleri tanzim eden tüccarın, firmanın saygınlık derecesine göre kabul edilirler.

1.2.3. Dolaysız Çek-Dolaylı Çek

"Çek doğrudan doğruya hesabın bulunduğu banka şubesinin üzerine çekiliyorsa, bu tür Çek'e "dolaysız çek" denir" (20). Hamil tarafından çekin, hesabın bulunduğu banka şubesine ibrazıyla hiç bir provizyona gerek kalmadan tahsili mümkün olmaktadır. Hesabın bulunduğu bankaya hitaben düzenlendiği halde, bankanın bir başka yerdeki şubesi veya muhabiri tarafından ödeneceğine dair bir vize veya onay taşıyan çeklere "dolaylı çek" denilmektedir. Banka tarafından çekin üzerine herhangi bir şube veya muhabiri tarafından ödenebileceği kaydının konulup onaylanmasıyla, provizyona gerek olmadan tahsili mümkün olmaktadır.

1.2.4. Açık Çek (Adi Çek-Basit Çek)

En çok kullanılan çek tipidir. Açık çek, belirli bir şahsa veya emrine ya da hâmiline ödenmek üzere tanzim edilebilir. Çekin üzerindeki meblağ lehdarın isteğine bağlı olarak, nakden ödenebilir veya hesabına geçirilebilir.

1.2.5 Çizgili Çek

Açık yada Adi Çekin iç yüzüne hafif eğimli paralel iki çizgi çizilirse, bu tür çeklere çizgili çek denir. Paralel iki çizginin içi boş bırakılmış veya sadece "banka" kelimesi yazılmışsa buna umumi çizgili çek denilmektedir. Bu tür çeklerde ödemeler muhatap banka tarafından ancak

(20) Ibid., s. 137.

bir bankaya yapılır. Paralel iki çizginin içine bir banka şubesinin adı yazılmasıyla elde edilen çek'e hususi çizgili çek denir. Bu durumda ödeme ancak adı yazan banka şubesine yapılmaktadır. Umumi çizgili çekler, paralel iki çizgi içine bir banka adı yazılarak hususi çizgili çek haline getirilebilindiği halde, hususi çizgili çek umumi çizgili çek haline getirilemez (TTK.m. 715/4).

Çizgili çeklerin en büyük özelliği karşılığının bir şahsa değil ancak bir bankaya ödenmesidir. Bu özelliğinden dolayı çek lehdarı, çekin çalınma ve kaybolması tehlikesinde kalmaksızın hesabının bulunduğu bankaya postalayabilmektedir. Banka tarafından şahsa ödeme yapılmadığından herhangi bir kişiyle de gönderebilmektedir. Kendi bankası tarafından tahsil edilen çek lehdarın hesabına kaydedilmektedir. Bu şekilde çizgili çek, çeki çalan veya bulan tarafından tahsil edilmesine karşı sağlam bir tedbir oluşturmaktadır.

1.2.6. Mahalli Çek-Mahalli Olmayan Çek

Çekler tanzim edildikleri yerdeki bankaya çekilebildikleri gibi başkibir yerdeki banka üzerine de çekilebilirler. Tanzim edildikleri yer ile ödeme yeri aynı şehirde veya yerde bulunan çeklere Mahalli Çek denilmektedir. Tanzim edildikleri yerden başka bir yerde ödenecek çekler ise Mahalli Olmayan Çeklerdir. Çekler kanunen belirli olan bir süre içinde mutlaka muhataba ibraz edilmek zorundadırlar. Bu süre mahalli çeklerde 10 gün, Mahalli olmayan çeklerde ise 1 aydır. Mahalli olmayan çek, itibari kıymeti üzerinden ödenmeyebilir. Tahsili sırasında yapılan haberleşme işlemi (provizyon) masrafı ve komisyon alınabilir.

1.2.7. Tasdikli Çek

Tasdikli çekin özelliği, keşidecisinin imzası yanında, muhatap bankasında kayıtsız şartsız ödeme yükümlülüğünü üzerine alarak çek'e garanti vermesidir. Muhatap banka tarafından "Bu çekin karşılığı vardır ve hamili emrine hazırdır" veya buna benzer bir tasdik şerhi konularak bankanın yetkili imza sahipleri tarafından imzalanır. Dolayısıyla çekte provizyona dahi gerek kalmadan ödeme yapılacağını garanti etmektedir. Özellikle keşidecinin tanınmayan bir kişi veya kurum olduğu hallerde çekin itibarını ve kabulünü kolaylaştıran bir nitelik taşır. Tasdikli çekler, içinde Türkiye'nin de bulunduğu bazı memleketlerde kanun koyucu tarafından kabul edilmemektedir. ABD'de tasdikli çeklerin oldukça yaygın bir kullanım alanı vardır.

1.2.8. Bloke Çek

Bir çekin karşılığının olup olmadığı ancak bankaya ibraz edildikten sonra anlaşılır. Bu durum kendisine çek verilecek kişide tereddüt yaratacağından, keşideci, ödeme-yi yapacağı kişiye güven vermek amacıyla, bankasına bilgi vererek provizyonun bağlı tutulmasını ister. Provizyonun ödeme sürecinde bağlı tutulacağı çeklere, bloke çek denilmektedir (21). Tasdikli çeklerin kanunen kabul edilmediği ülkelerde, bloke çekler aynı işlevi görmektedirler. Ticaret Kanunumuz tasdikli çekleri kabul etmediğinden bloke çekler aynı işlevi gerçekleştirme amacıyla kullanılmaktadır.

1.2.9. Kasa Çeki

Keşidecisi ve muhatabı aynı mali kurumdur. "Banka içi, servisler arası ödemelerde kasa çeki kullanılır"(22).

(21) ERGİN, F ; Kredi Sistemi, a.g.e., s. 72.

(22) KOCAİMAMOĞLU, S ; a.g.e., s. 138.

Bankanın kendine verdiği bir ödeme emri niteliğinde olup banka içi ödemelerde kolaylık sağlar. ek karnesine sahip olmayan msterilerinin hesaplarından para çekmesinde de cari hesap servislerinin keşide ettikleri eklerle ödeme yapılır.

1.2.10. Mahsup eki

Keşideci veya hamil tarafından, çekin i yüzüne eğik olarak "Bedeli hesaba geçirilecektir" veya buna benzer bir ibare yazılırsa mahsup çeki oluşur. Fonksiyon bakımından çizgili eklere benzemekle beraber mahsup çeklerinde demeler nakden değil kesinlikle hesaben yapılır. Nakden ödeme yapılması durumunda muhatap banka sorumlu olur. Ticaret Kanunumuzda (TTK 717 mad.) mahsup eklerinden söz edilmektedir.

1.2.11. Havale veya Keşide eki

Bankalar, bulunduğu yerden başka bir yerdeki kimseye para göndermek isteyen msterisinden (bankada hesabı olup olmadığına bakılmaksızın) havale miktarını tahsil ederek, paranın gönderileceği kişinin bulunduğu yerdeki şube veya muhabiri üzerine çekilmiş bir ek verirler. eki alan müşteri, bu çeki alacaklısına (ek lehdarına) gönderir. eki alan kişi çekte yazılı muhatap bankadan bedelini tahsil eder. Bankalar tarafından verilen bu eklere "Havale veya Keşide eki" denilmektedir (23).

1.2.12. Sirküler ek

Sirküler ek lehdara, bankanın bütün şubelerinde ve muhabirlerinde tahsil edebilme imkanı sağlar. "Adi ekte muhatabın cari hesabı açan banka şubesi olmasına karşı-

(23) GİRAY, A ; a.g.e., s. 155.

lık, sirküler çekin muhatabı gişe sayısı bazen binleri bulan banka örgütünün tümüdür" (24). Ayrıca lehdara, provizyona ve provizyon dolayısıyla hiçbir masraf talep edilmeden, kolay ve çabuk bedeli tahsil etme imkanı sağlar.

1.2.13. Dökümanter Çek

Dökümanter Çek, muhatap banka tarafından ancak fatura veya sigorta poliçesi gibi bir belgeyle beraber ibrazı halinde ödenmektedir. Çekin kayıtsız şartsız bir ödeme emri olduğu gözönünde tutulursa, ödemenin yapılması için çek'e ilişkin bir belgeyle ibrazı zorunluluğu, çekin asli karakterinden bir sapma sayılabilir.

1.2.14. Seyahat Çeki

Seyahat çekleri, seyahate çıkan kişilerin, gittikleri yerde ihtiyaçlarına göre her yerde para temin etmelerini ve yollarında nakit para taşımanın tehlikelerine karşı korunmalarını sağlar. İlk defa ondokuzuncu yüzyıl sonlarında American Express Company tarafından çıkarılmıştır (25). Bugün en çok tanınan seyahat çekleri ABD bankaları tarafından düzenlenen Traveller's Check'lerdir. Seyahat çeklerinde muhatap ve keşideci aynı bankadır. Çeki çıkaran bankaların dünyanın her yerinde muhabirleri vardır. Bu muhabirleri aracılığı ile de alınıp, satılırlar. Seyahat çeklerini diğer çek türleriyle ayıran belli özellikleri vardır :

a - Seyahat çekleri sadece düzenleyen bankada, şubelerinde ve muhabirlerinde değil, oteller, lokantalar, mağazalar gibi ara muhatap sayılan yerlerde de kabul edilirler.

(24) ERGİN, F ; Kredi Sistemi, a.g.e., s. 73.

(25) DEMİRAY, M ; "Seyahat Çekleri" Banka Dergisi 1954, Sayı: 17-18, s. 43.

b - Banknot gibi 5, 10, 20, 50, 100 şeklinde sabit ve yuvarlak rakamlı tanzim edilmiş basılı çeklerdir.

c - Bu çekler satılırken bedelleri peşin olarak alındığı için karşılıksız çıkma gibi bir tehlikesi yoktur. Her yerde geçerlidir.

d - Uzun ömürlü çeklerdir. Genellikle 12 ay süreyle ödeme kabiliyetlerini muhafaza ettikleri kabul edilmektedir.

e - Bu çekler ancak sahiplerine ödenmek amacıyla ara muhataba ibraz edilirler.

f - Çek karnesi sahibi önce keşide anında ve daha sonra ibrazında olmak üzere çeki iki defa imzalamaktadır. İmza kontrolü ana muhatap tarafından yapılmaktadır.

Bu son özellikte çekin çalınma ve kaybolması durumunda kötü niyetli kişilerce kullanılmasını önlemeye yöneliktir. Ana muhatap çekin keşidesi anında atılan imzayla, kendisine ibrazı anında atılan imzayı kontrol eder. İsterse kimlik kontrolü yapabilmektedir. Seyahat çeklerinin genellikle isme yazılı olarak düzenlenmesi kimlik kontrolünü kolaylaştırıcı bir fonksiyon görür.

1.3. ÇEKİN ETİMOLOJİSİ VE TARİHÇESİ

1.3.1. Çek Kelimesinin Menşei ve Anlamı

Etimolojik olarak (ÇEK) kelimesinin, İngilizcede işaret etmek, doğrulamak, teyid etmek manasına gelen "to check" fiilinden çıkma bir terim olduğu ve/veya Fransızca'daki satranç "e'checs" kelimesinden türetildiği ileri sürülmektedir (26).

(26) DOMANIÇ, H ; Karşılıksız Çek, İstanbul 1983, s. 11.

İlk görüş şöyle açıklanmaktadır. 18. yüzyılda özel kredi müesseselerinin banknot çıkarma hakları kanunla sınırlandırılmış ve bankerler, kasalarındaki altını karşılık göstererek banknot çıkarmak imtiyazından mahrum kalmışlardı. Bunun üzerine bankerler, mevduat sahiplerine, ibrazında karşılığı altınla ödenen banknotlar yerine, ödenmesi istenilen miktarın kayıt yeri boş bırakılmış kuponlar vermişlerdir. Mevduat sahibi tarafından doldurularak imzalanan bu kuponlar ödeme emri gibi kullanılmıştır. Bankerler bu şekilde kendilerine ibraz edilen senet üzerindeki imzayı ve mevduat hesabını kontrol ederek karşılığını altınla ödemişlerdir. İngilizce'de doğruluğunu kontrol etmek anlamına gelen "check" kelimesi, "bu senetlerin tabii tutulduğu muameleyi ifade eden bir tabir olarak bütün lisanlara girmiştir" (27).

İkinci görüşe göre, çek kelimesinin etimolojideki kökü, Fransızca'da satranç anlamına gelen "e'checs" kelimedir. Vaktiyle İngiltere'de han ve meyhane gibi yerlerde satranç yaygın olarak oynanırdı. Bu gibi halka açık yerlerin kapılarına içerde satranç oynandığını göstermek amacıyla satranç tahtasına benzeyen bir işaret asılırdı. Aynı tarihlerde, resmi dairelerdeki veznedarlar para sayma işini satranç tahtasına benzeyen bir masada yaparlardı. "Bu sebeple, satranç tahtası (Echiquier-Exchequer) tabiri, (İngiltere) Maliye Nazırlığının resmi Unvanı olarak lisan yerleşmiş ve Maliyeye veya Maliyeden yapılan tediyeler için kullanılan senetlerde "check" veya "cheque" denilmiştir" (28).

Bu görüşlere ilaveten bir diğer açıklamada ise, çek kelimesinin menşeinin İngiltere kralı tarafından Kraliyet hazinesi üzerine çekilen havaaleleri ödeyecek olan hazine-dara verilen isim olduğudur (29). Bu açıklamaya paralel

(27) ERGİN, F ; "Çek ile Ödeme Sistemi" a.g.m. s. 9.

(28) Ibid., s. 9.

(29) ÖZTAN, F ; Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1976, s. 623.

olan bir diğ er görü ş ise, İngiliz hazinesine "Exchequer" veya kısaltılmış olarak "chequer" denildiğ i ve dolayısıyla çek kelimesinin bu isimden doğ duğ unu savunmaktadır (30).

Bu konuda yapılan açıklamaların bazılarının birbirlerini tamamlayıcı şekilde yapıldığı, bazılarının ise farklı açıklamalarla aynı sonuca ulaştığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Hepsindeki ortak özellik çek kelimesinin İngiltere'den kaynaklandığıdır.

1.3.2. Çekin Tarihçesi

Çek ile ödemelerin ilk olarak hangi ülkede ve kimin tarafından bulunduğu, hangi şartlarda ortaya çıktığı ve kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Eski Çağlardan beri çeşitli ödemelerde çek adıyla anılmasalarda çek ile ödemeleri andıran işlemlerin yapıldığı bilinmektedir.

İlk çağlarda, Eski Yunanistanda, Atinalılar bir yerden başka bir yere para transferlerinde bir çeşit senetten faydalanmaktaydılar. Mısır'da ise "papyrus" lere yazılmış bankerler üzerine çekili, muayyen bir kişiye belirli miktarda ödemenin yapılmasının istendiğ i ödeme emirleri kullanılmıştır. "Bu "papyrus" lerin kullanma şekli, banka mevduatına dayanarak ödeme yapılmasını temin bakımından "isme yazılı" çekleri andırmaktaydı" (31).

Ödeme emirleri şeklinde yapılan işlemler Orta Çağda da çeşitli yerlerde kullanılmıştır. Hatta bu konuda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. "Fransız Hukukçusu SAVARY, çekin, 640, 1182 ve 1316 yıllarında Fransa'dan sürülen ve İtalya'da Lombardiya'ya sığınan Museviler tarafından icat

(30) AKISKA, A ; Çek, İstanbul 1956, s. 6.

(31) ERGIN, F ; Çek ile Ödeme Sistemi, Yayınlanmamış Doç. Tezi, Ankara 1942, s. 2.

edilip kullanıldığını savunmuştur" (32). Bu göçmenler bütün varlıklarını yanlarında götürmeleri imkanına sahip olmadıklarından sarraflara bıraktıkları mevduata karşılık aldıkları senetleri, gittikleri yerden tahsil etmişlerdir. İtalya'da da, 12. Yüzyıldan itibaren Venedik bankaları Mevduat sahiplerine, yatırdıkları mevduata karşılık mevduat makbuzları vermeye başlamışlardır. Bu makbuzlar ciro edilebildikleri gibi mevduat sahibi adına veya emrine yapılacak ödemelerde kullanılabilmekteydi.

İlk ve Orta Çağda çeşitli işlemlerde ve ülkeler arasında kullanılan ödeme emirleri çekin modern kredi sistemindeki fonksiyonunu görmediği açıktır. Eski çağlarda kullanılan bu ödeme emirleri, bugünkü anlamda çekin nitelikleri ve kullanım amaçları gözönüne alınarak incelendiğinde aralarında büyük farklar olduğu ve modern anlamdaki çekin işlevini görmediği anlaşılmaktadır.

Modern anlamda çek tedavülünün ilk başladığı ülke İngiltere'dir. 17. yüzyıla kadar Sarraflar ellerindeki mevcut altın ve kıymetli eşyalarını kaybolma ve çalınmaya karşı teminat altına almak için Londra'daki Darphaneye emanet etme yoluna giderlerdi (33). 1640 yılında İngiltere Kralı I. Charles aşırı para ihtiyacı karşısında Darphanedeki sarraflara ait kıymetlere el koymuştur. Aynı hareketin II. Charles tarafından tekrarlanması sonucunda, bankerler aynı durumla bir daha karşılaşma tehlikesi karşısında aralarında teşkilatlandılar (34). Kıymetlerini kurdukları bu teşkilata emanet etme yoluna gittiler. Zamanla teşkilat dışındaki kişilerinde kıymetli mallarını muhafaza etmek için makbuz karşılığında emanet almaya başladılar. Bunun sonucunda kurulan bu teşkilat yavaş yavaş İngiltere'deki Darphanenin işlevini görmeye başladı. Bu

(32) DOMANIÇ, H ; a.g.e., s. 11.

(33) ERGİN, F ; Çek ile Ödeme Sistemi, a.g.e., s. 7.

(34) ERGİN, F.; Ak İktisat Ansiklopedisi, İstanbul 1973, 1. Fasikül, s. 185.

olay beraberinde yeni bir dönemde başlatmıştı. Artık Bankerler (Goldsmithler) yatırılan mevduata karşılık "Goldsmith's notes" denilen makbuz vermeye başladılar. Bankerler, kasalarına emanet edilen altın ve gümüş sikkelrinin çoğunun hareketsiz kaldığını ve bunların yerine daha çok verdikleri makbuzların tedavül ettiğini görmüşlerdir. Mevduatın çok az bir kısmını ankes olarak ayırınca ödeme taleplerini rahatlıkla karşılayabileceklerini anlayan bankerler ellerinde mevcut bulunan ankes miktarından daha fazla emisyon yapmaya başlamışlardır (35).

1693 yılında Londra'da, yargıç Lord Holt, sarrafların emisyon kurumu gibi çalışmalarını hukuka aykırı görmüş, bunun sonucunda Goldsmith's Notes yerine çek kullanılmaya başlanmıştır. 1742 yılında çıkartılan bir kanunla, kredi kurumlarının banknot çıkarma imkanları geri alınarak bu imtiyaz İngiltere Bankasına verilmiştir. Bu durum çek kullanılmasının yayılmasını kolaylaştırıcı ortam hazırlamıştır. Çeklerin bankaya ibraz edildiğinde karşılığının hemen ödenmesi ve kişiler tarafından para yerine kabul edilmesi, tedavülünün yaygınlaşmasını sağlamıştır. 1762'de basılı çekler tedavüle çıkarılmış, 1780'de ibrazında derhal ödenecek vadesiz senetler üzerine "check" kelimesi yazılmaya başlanmış ve 1781'de çek karneleri ortaya çıkmıştır (36).

Kliring (Takas) sisteminde oluşmasıyla çek kullanımını daha yaygın bir hale gelmiştir. Bu sayede zaman ve iş hacmi açısından takas işlemleri daha kolay ve tasarruf sağlayıcı (aynı zamanda nakit para kullanımından) şekilde yapılabilmektedir. 1775 yılında Martins Bankasında çeklerin tasfiyesini sağlamak için bir takas odası açılmıştır. Fakat takas hacminin gittikçe önem kazanması üzerine, 1810

(35) Ibid.

(36) ERGİN, F ; Para Siyaseti, a.g.e., s. 148.

yılında Londra'da sırf bu işle uğraşan bir Clearing House kurulmuştur (37). 1810 yılında Londra'daki Clearing House-ın günlük işlemleri 4 milyon sterling'e ulaşmıştı. 1958 yılında yapılan bir anket sonucuna göre, İngiltere'de bir yıl içinde ödemelerin yalnız % 2'si altın sikkelerle ve %92'si çek ve poliçe ile yapılmıştı (38).

Böylece, modern anlamda çek ile ödeme sistemi önce İngiltere'de gelişerek daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Londra'da kurulan takas odası diğer ülkelerde kurulan takas odalarına örnek olmuştur. 1853 de NewYork'da, 1867'de Melbourn'da, 1872'de Paris ve Viyana'da 1883'de Almanya'nın muhtelif şehirlerinde ve Dünyanın diğer memleketlerinde takas odaları kurulmuştur (39).

Ondokuzuncu yüzyılda Avrupa ve Amerika'nın hemen hemen her ülkesinde özel kanunlarla da düzenlenmiş. Daha sonra Milletler Cemiyetinin yaptığı çağrı üzerine 1931 yılında Cenevre'de toplanan Konferansa 30 ülke katılmıştı. Konferansta Tek Tip Çek Kanunu ve Çek ile ödemelerde çıkabilecek itilaflar hakkında ortak Kanun kabul edilerek 1 Ocak 1934 yılında yürürlüğe girmiştir. Böylece çek ile ödemelerin geniş bir uygulama alanı bulması temin edilmiştir.

1.4. ÇEK İLE ÖDEMELERİN GENEL FAYDALARI

Çek ile ödemelerin sağladığı kolaylıklar ölçüsünde, taraflara (çek ile ilgililere) bir çok faydalar da sağladıkları genel olarak kabul edilmektedir. Bankalardan ve kişilerden oluşan taraflara sağladığı faydalar yanında

(37) Ibid., s. 151.

(38) ERGİN, F ; Ak İktisat Ansiklopedisi, a.g.e., s. 185.

(39) ZARAKOLU, A ; Para ve Banka, 2.Baskı, Ankara 1965, s. 115.

ekonomiye ve devlete de sağladığı yararlar vardır. Bu yararlarından yeri geldikçe ayrıntılı olarak bahsedeceğimizden burada genel faydalarına değinmekle yetineceğiz. Çek ile ödemelerin sağladığı başlıca faydaları şu şekilde sıralayabiliriz :

- Çek ile ödemeyi yapacak kişi, parasını güvenli koruma yerleri olan bankalarda bulundurmakla, kasasında muhafaza edeceği paranın çalınma, soyulma gibi tehlikelere maruz kalmasını önlemektedir. Ayrıca parasını bankaya yatırmakla bir miktar faiz ve itibarda sağlamaktadır.

- Çek ile ödemeler, büyük meblağları bulan ödemelerin nakit olarak yapılması sonucu doğabilecek yanlış sayılmaları önler. Keşidecinin çek kullanmakla bankaya vazedarlığını yaptırmış sayıldığı gibi kasa hesabında tutmasına gerek kalmaz.

- Büyük meblağların nakit yerine çek ile ödenmesi, para nakilinde kolaylaştırır. Çünkü büyük miktardaki ödemeler için gerekli paranın yanında taşınması külfetli ve risklidir. Bunun çek olarak taşınması (kişinin cüzdanına veya cebine rahatlıkla koyabilmesi açısından) daha kolay bir yoldur.

- Çekle ödemede, özellikle nama yazılı çekler için, ödemenin yapıldığına dair bir makbuz alınmasına gerek kalmamaktadır. Taraflar arasında anlaşmazlıkların çıkması durumunda, bankanın kaydından ödemenin tarihi, miktarı ve kime yapıldığı ispatlanabilir (40).

- Özellikle çizgili çek, mahsup çeki gibi çeklerin veya genel olarak çekin nama yazılı olarak tanzim edilmesi, paranın kötüniyetli kişilerin ellerine geçmesini engeller.

(40) KALKAVAN, İ ; "Çek", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1983, Sayı: 4, s. 61.

- Ödemelerin yaygın olarak çekle yapılması, paraların kişisel kasalardan çıkarak kredi ve yatırım kurumu olan bankalarda toplanması sonucunda, hem bankalara önemli miktarlarda kazancı sağlamakta, hem de ekonomiye büyük katkılar sağlamaktadır. Ayrıca bankaların vezne işlerini de büyük ölçüde azaltarak, yangın ve soygun gibi durumlarda daha az para kaybını sağlar.

- Çek kullanımı, nakit hareketlerini sınırladığı için, piyasadaki para tedavülünün bir dereceye kadar önüne geçtiği gibi hükümetin para politikasını etkili olarak uygulayabilmesine yardımcı olur.

- Çek ile ödemeler, vergi kontrolünün sağlanması ve vergi kaçakçılığının önlenmesi açısından, devlete önemli faydalar sağlayabilmektedir.

BÖLÜM 2 HUKUKİ AÇIDAN ÇEK

2.1. ÇEKTE HUKUKİ MEVZUATIN GEREKLİLİĞİ VE ETKİSİ

Çekin, iktisadi hayatta yaygın olarak kullanılmaya başlanması, beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Kanun koyucunun bu sorunları çözebilecek ve çek'in güvenli ve kolay bir biçimde tedavülünü sağlayıcı düzenlemeleri yapması gerekmiştir. Çekle ilgili hukuki mevzuatın oluşturulmasının gereği iktisadi bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Özellikle ticari hayatın gereğinden olan çabukluk ve güvenlik ihtiyacı, bazı ilişki ve işlemlerin genel hükümlerden ayrı olarak, özel hükümlerle düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır (1). Bu doğrultuda kanun koyucu tarafından, çekin fonksiyonuna uygun düzenlemeler yapması ve onun asli işlevinden saptırılmaması için gerekli tedbirlerin alınması zorunluluğu çıkmıştır. Kanun koyucu tarafından yapılan düzenlemeler ve alınan tedbirler bazen yeterli olmamaktadır. Uygulamada, bu düzenlemelerin bazen olumlu olabilecek, bazen de olumsuz yönde etkileri olmaktadır. Özellikle kötü niyetli kişilerin, mevzuattaki boşlukları bularak, bunları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları bazı kişilerin zarara uğramasına neden olduğu gibi çek sistemine de güveni azaltmıştır. Dolayısıyla, bu tip saptırmalar, çek kullanımının yaygınlaşmasını da engelleyici rol oynamaktadır.

Çek hakkındaki hukuki tedbirlerin başlıca gayesi güven ve düzen teminidir (2). Bunların sağlanması için hukuki kuralların oluşturulması şarttır. Tabii ki bu kuralların oluşturulmasında dikkat edilmesi gereken husus,

(1) POROY, R. ; a.g.e., s. 3.

(2) ERGİN, F ; a.g.e., Doçent tezi, s. 95.

güvenlik için alınacak tedbirlerin çekin tedavülünü zorlaştırıcı nitelikte olmamasıdır. Genellikle, güvenlik için alınan tedbirler, tedavül kolaylığını etkileyebilmektedir. Bunlar arasında denge kuracak şekilde yani güvenliğin temin edilmesini sağlarken, tedavül kolaylığından fedakarlık etmeden bunu sağlayacak hukuk kurallarının oluşturulması gerekmektedir. Çekin güvenliğini sağlayıcı ve arttırıcı hukuki önlemler iki grupta incelenebilir (3).

- a - Çekin güvenliğini şarsan hukuka aykırı fiillerin etkili hukuk ve ceza yaptırımlarına bağlanması,
- b - Bu fiillerden doğan rizikonun (zararın) kime ait olacağını gösteren kesin, basit, etkin ve adil hukuk kurallarının varlığı.

Daha önce belirttiğimiz gibi bu önlemler tedavül kolaylığını etkileyecek nitelikte olmamalıdır. Kolaylığın sağlanması içinde uygulaması basit, anlaşılabilir, pratik kuralların düzenlenmesi gerekir. Tedavül kolaylığının sağlanması tabiki yalnız hukuki kuralların bu yönde oluşturulmasıyla sağlanamaz. Bankaların örgütsel yapılarında bunda payı vardır. Örneğin, haberleşme (telefonla provizyon isteme gibi) sisteminin gelişmiş ve yaygın olması, ülkenin her yerinde şube ve muhabir ağı ve hızlı, formalitesiz hizmet verilmesi gibi etkenler düşünülebilir. Fakat tedavül kolaylığını sağlayıcı hukuki tedbirler olmadan bunların pek fonksiyonu olacağı düşünülemez. Bu faktörler aslında çok önemli olmakla birlikte, hukuki mevzuatın bu faktörlere işlerlik kazandıracak gerekli ortamı sağlaması bakımından önemlidir. Çek mekanizmasını gereksiz şekilde zorlaştırıcı nitelikteki hukuki kurallar, kendisinden beklenen yararları göstermeyecektir.

(3) İNAN, N ; a.g.e., s. 12.

Bütün bunların sonucunda, çekle ilgili hukuki mevzuatın, çek tedavülünün güvenlik ve kolaylıkla sağlanması için gerekli olduğu ve özellikle çek ile ödemelerin yaygınlaşması açısından büyük öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

2.2. TÜRKİYE'DE ÇEKLE İLGİLİ MEVZUATIN TARİHİ SEYRİ

Çeklerle ilgili mevzuat ilk olarak, Osmanlı İmparatorluğu mevzuatına 20 Nisan 1914 tarihli ve yirmialtı maddelik "Çekler Hakkında Kanun" la girmiş ve 1926 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde de kullanılmıştır.

Milletlerarası iktisadi ilişkilerde de çok kullanılan çekler hakkında, tüm devletlerin kabul etmesi temenni edilen bir Çek Kanunu tasarısı hazırlama toplantıları Lahey'de yapılmış, bu toplantılar neticesinde 23 Temmuz 1912 tarihli Lahey Protokolü imzalanmıştır (4). Bu konferansta çekler hakkında 34 maddelik bir tasarı hazırlanmıştır. 20 Nisan 1914 tarihli Osmanlı Çek Kanunu'nda bu tasarıdan yararlanılmış fakat 1914-1918 yıllarında süren 2. Dünya Harbi tam olarak yararlanılmasına engel olmuştur. 1914 tarihli Çekler Hakkındaki Kanun 865 sayılı Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesine kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanmıştır.

4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren 865 sayılı Ticaret Kanunu'nun 608-636. maddelerinde çeklerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanunun hazırlanmasında da 1912 Lahey tasarısından yararlanılmıştır. 1912 yılında Lahey'de yapılan toplantılar, tasarının kabulünden sonrada devam etmiş, Cenevre Konferansıyla 19 Mart 1931 yılında Lahey tasarısı kısmen değiştirilerek yeni bir Çek Kanunu

(4) DOMANIÇ, H ; a.g.e., s. 13.

tasarısı kabul edilmiştir. Yeniden düzenlenen Cenevre tasarısından yararlanılarak 29.Haziran 1956 tarihinde kabul edilip 1 Ocak 1957 tarihinde yürürlüğe konulan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'yla, 865 sayılı Ticaret Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Ticaret Kanunu'nun Çekle ilgili hükümleri yeniden düzenlenmiştir. 6762 sayılı Ticaret Kanunu, İsviçre Borçlar Kanunu'nun çekle ilgili hükümlerinden aynen alınmıştır. 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Gereğesininin 38. sayfasında bu konu ile ilgili olarak yapılan açıklama aynen şöyledir :

"Ticaret Kanunu'nun poliçe, bono ve çek hakkındaki hükümleri 1910 ve 1912 tarihli Lahey projelerinin birer tercümesidir. Birinci Dünya Harbi'nden evvel tanzim edilen iş bu projelerin derpiş ettiği gaye beynelminel bir tedavül sahasına haiz olan ticari senetler için beynelminel bir hukuk statüsü temin etmektir. Birinci Dünya Harbi yüzünden bu plân tahakkuk etmemiştir. Fakat kambiyo hukukunun birleştirilmesi hususundaki gayretler harpten sonra yeniden alevlenmiş ve neticede 1930 ve 1931 Cenevre Andlaşmaları akdedilmiştir. Bunlarla Lahey projeleri temel olarak kabul edilmiş ve faydalı görülen birçok ilaveler yapılmıştır. Anglosakson memleketleri hariç olmak üzere, hemen hemen bütün diğer devletler; ticari senetlere müteallik milli mevzuatı Cenevre Andlaşmalarına uydurmuşlardır. Lahey projelerini Ticaret Kanunumuza ithal ettiğimize göre, sonradan mükemmelleştirilmiş olan bu kaidelerin de iktibası aşikâr bir zaruret halini almıştır. Sağlam bir metin elde etmek için İsviçre Kanunu'nun bu husustaki hükümleri yeniden tercüme edilmiştir".

6762 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra uzun yıllar uygulanmıştır. Çekle ilgili bu yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı görüşleri çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Yeni bazı düzenlemelerin yapılmasının gerekli olduğu savunulmuştur. Özellikle karşılıksız çekleri cezalandıran özel bir yasanın bulunmaması, TBMM'nin yorum kararı

ile karşılıksız çeklere dolandırıcılık hükümlerinin uygulanması ve pek çok halde-vadeli çeklerde olduğu gibi karşılıksız çek çekenlerin cezadan kurtulmaları yeni bir yasanın gerekçesi olarak ileri sürülmekte idi (5).

Karşılıksız çek çekmenin cezalandırılmasından başka, çek kullanımının yaygınlaştırılması konusunda Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü'nün 1981 yılında düzenlediği "Çek Hakkında Gelişmeler Sempozyumu'nda ele alınmıştır (6). Daha sonra Üniversite öğretim üyelerinde katıldığı bir komisyon 7 Mayıs 1982 tarihli "Çekle Ödemelerin Yaygınlaştırılması ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun" Taslağını hazırlayarak Adalet Bakanlığı'na sunmuştur. Türkiye Bankalar Birliği'de ayrıca "Çekle Ödeme Esasları Hakkında Kanun" adı altında bir taslak hazırlamıştır. Bunlar yeni çek yasasının oluşmasında hazırlık dönemi olarak geçmiştir. Bu çalışmalardan sonra Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı" adı altındaki tasarı kabul edilmiştir. 19 Mart 1985 tarihli 3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun" olarak Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 3167 sayılı Çek Yasasının dayanağı olan Hükümet tasarısı temelde Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü'nün Tasarısını esas almıştır (7). Kanun çekin yaygınlaştırılmasını düzenleme yerine adından da anlaşıldığı gibi çek hamillerini korumak ve karşılıksız çek çekenleri cezalandırma yönünde ödemelerin düzenlenmesine ağırlık vermiştir.

(5) REİSOĞLU, S. ; Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Ankara 1985, s. 5.

(6) Bakınız; Çek Hukukunda Gelişmeler Sempozyumu, BATIDER, Aralık 1981, Cilt XI, Özel Sayı.

(7) REİSOĞLU, S ; a.g.e., s. 6.

Mevzuatımızda Ticaret Kanunu dışında bazı kanunlarda çekle ilgili hükümler bulunmaktadır. Bankalar Kanunu başta olmak üzere, İcra İflas Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Damga Vergisi Kanunu gibi genel kanunlarda çekle ilgili hükümler bulunmaktadır.

Bankalar Kanununun 34. maddesi 2. fıkrasında "Tasarruf Mevduatı, gerçek kişiler tarafından bu nam altında açtırılan ve ticari işlemlere konu olmayan mevduattır. Ancak vadesiz tasarruf mevduatı hesapları üzerine münhasıran çek keşide edilmesi ticari işlem sayılmaz" denilmektedir. Bankalar Kanunu 96. maddesinde;

"1 - Bankalar dışındaki mali kuruluşların kuruluş ve faaliyetleri bu kanuna tabi değildir.

2 - Bu kurumların kuruluşlarına, faaliyetlerine, organlarına, tasfiyelerine, Türk Ticaret Kanununun ve diğer mevzuatın çeki ilişkin hükümlerine tabi olup olmayacağı Bakanlar Kurulunca düzenlenir. Düzenleme dışı kalan hususlarda; Türk Ticaret Kanunu ve ilgili kanun hükümleri uygulanır" denilmektedir. Bu maddeyle özel finans kurumlarına hitaben çek çekilmesi imkanı tanınmak istenmiştir.

İcra İflas Kanununun 167-176. maddeleri arasında kambiyo senetleri hakkında özel takip usulleri düzenlenmiştir. Dolayısıyla çek hamili genel takip usullerini kullanacağı gibi, isterse bu kanundaki özel takip usullerini kullanabilecektir.

Türk Ceza Kanunu açısından çek resmi evraktır. Çekte tahrifat veya sahtekarlık, T.C.K. resmi evrakta sahtekarlık hükümlerine tabi olarak TCK.nun 342 ve 339. maddeleri uygulanmaktadır. Ayrıca çekin talimata aykırı olarak doldurulması durumunda TCK. 509. maddesi uygulanmaktadır.

Çek, Damga Vergisinden muaftır. Fakat kredi aracına dönüştürüldüğü takdirde, kanuna karşı hile nedeniyle damga vergisi muafiyetinden yararlanmaması ve cezalı olarak alınması hükmü Damga Vergisi Kanununda düzenlenmiştir.

2.3. TÜRK TİCARET KANUNU İÇİNDE ÇEKİN GENEL DURUMU

2.3.1. Ticari Senet (Kambiyo Senedi) Olarak Çek

Çek, mevzuatımızda Türk Ticaret Kanunundaki düzenleme şekli itibariyle Kıymetli Evrak niteliğine sahip bir Kambiyo Senedir. Türk Ticaret Kanunu üçüncü kitabı genel olarak Kıymetli Evrakları düzenlemiş, dördüncü fasılda TTK 582-735. maddelerinde ise Bono, Poliçe ve ÇEK'i "Kambiyo Senetleri" başlığı altında toplamıştır. Eski Ticaret Kanunumuzda bunlar "Senedat-ı Ticariye" adı altında düzenlendiğinden bugün bu senetlere "Ticari Senet" lerde denilmektedir. Nitekim, TTK. nun 692-735. maddelerinde çek ile ilgili hükümler ayrıca düzenlenmiştir.

Bir kambiyo senedi olan çek, diğer kambiyo senetleri gibi, kanunen bir emre yazılı senet, bir para senedi, bir tedavül ve ödeme aracıdır. Emre yazılı senet olmasından dolayı lehdarın isminden sonra "nama yazılıdır", "emre değildir" gibi ibarelerin konması gerekmektedir. Bu ibareleri içermeyen bir çek ise emre yazılı sayılmakta ve ona göre işlem görmektedir. Poliçe ve Bono gibi diğer kambiyo senetlerinden farklı olarak, çek hâmiline olarak yazılabilmektedir (TTK. m. 593 ve 690). Ayrıca, Kambiyo Senetleri içinde çek, çok kısa olan ibraz süresi gözönüne alınırsa daha çok bir ödeme aracıdır. Bu husus çekin farklı hükümler içinde düzenlenmesi sonucunu ortaya çıkartmıştır.

Kambiyo Senedi olan çek, kanunda belirtilen şekil ve şartlarda ancak bir banka üzerine çekilebilmektedir.

Ayrıca ibrazında ödenecek bir senettir. Bu hususlar mevzuatımıza göre çekteki asli unsurlardır. Böylece Mevzuatımızdaki asli unsurlarından hareketle çekin; ancak bir banka üzerine keşide ve kanunla tayin edilen şekilde tanzim olunabilir, ibrazında ödenecek bir ticari (kambiyo) senettir (8) şeklinde bir tanımını yapmak mümkündür.

Çekte ilişkiler açısından üç taraf vardır. Çeki tanzim edene keşideci, üzerine çek düzenlenene, çeki tahsil edecek kişiye lehdar veya hamil, ödeyecek olana muhatap denilmektedir. Türk Hukukunda muhatap daima bir bankadır.

2.3.2. Çek Çekmek İçin Gerekli Olan Şartlar

Türk Hukuku'na göre çekler ancak bir banka üzerine çekilebilmektedir. Bankadan başka kişi üzerine çek çekilmesi, çekin geçerliliğini bozmaz, ancak böyle bir çek havale hükmünü taşır (TTK. m. 694). Herkes tarafından bir banka üzerine çek çekilemez. Çek çekebilmek için iki şartın gerçekleşmesi gerekmektedir (TTK. m. 695).

İlk olarak, bir kimsenin bir banka üzerine çek çekebilmesi için banka nezdinde bir karşılık (provizyon) bulundurması gerekir. Bu karşılık bankaya yatırılmış bir meblağ olabileceği gibi banka tarafından çek keşide edecek kişiye, çek ile tasarrufu mümkün olarak açtığı kredi veya mevcut kredi sınırı geçerli karşılığı teşkil etmektedir. Çek bankada bulunan bir alacağı temsil eder.

İkinci şart ise, mevcut karşılık üzerine çek keşide ederek ödemelerinin bu şekilde yapılabileceği hususunda keşideci ile muhatap arasında açık ya da dolaylı (zımnî) bir anlaşmanın bulunması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle,

(8) KALPSÜZ, T. ; "Hukuki Yönden Çek", İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No:32, Ankara 1968, s. 54.

hesabın açılmasıyla bankanın çek defteri vermesi veya açıkca bir anlaşma yapılması yahut bankanın keşide edilen çekleri ödemesi (dolaylı anlaşma) keşideci ile banka arasında anlaşmanın mevcudiyeti şeklinde yorumlanmaktadır (9). Bu konuda Ticaret Kanunumuzun 695/1 maddesinde, bankanın bir kişiye çek karnesi vermesi halinde bu anlaşma var sayılır denmektedir. Anlaşmanın olmadığı durumda muhatap ödeme yapmayabilir. Ancak ödememe nedeniyle müracaat hakları (10) doğmaktadır. Bu hususlar TTK. na göre çekte mecburi unsurlar olmamakla birlikte çekin geçerliliği üzerine bir etki yapmazlar. Yani bankada karşılığı olmayan bir kimsenin keşide ettiği çek, diğer (şekil şartları) şartları taşıdığı sürece çek niteliği taşımaktadır. Ancak karşılığı olmadan ve bir anlaşma yapılmadan çek keşide eden kimse, karşılıksız çek keşide etmiş sayılacağından, suç unsuru teşkil edecek ve aleyhinde kanuni takibat yoluna gidilecektir. Muhatap karşılığın kısmen-ki o zaman kısmen ödeme yapar- yada tamamen alması durumunda ödeme ile yükümlüdür. Aksı halde keşideciye karşı sorumlu duruma düşmektedir.

2.3.3. Çekte Şekil Şartları

Ticaret Kanunumuzun 692. maddesinde bir senedin çek sayılabilmesi için gerekli şekil şartları düzenlenmiştir. Buna göre çekte bulunması zorunlu unsurlar ;

2.3.3.1. "ÇEK" kelimesi (TTK. m. 692/1)

Çek tanzim edilirken "çek" kelimesi metnin içinde mutlaka bulunmalıdır. Çek, Türkçe'den başka bir dilde yazılıyorsa, o dilde çek karşılığı olarak kullanılan kelimeyi taşımalıdır. Çek kelimesinin metnin içinde bulunmayıp

(9) Bu konuda bakınız; POROY, R.; a.g.e., s. 271; KALPSÜZ, T.; a.g.e., s. 41.

(10) Müracaat hakkı; hamilin çek bedelinin ödenmemesi durumunda, çek üstünde imzası olanlardan ödenmeyen miktarı talep etmesidir. Bu konuda geniş bilgi için bakınız; Hamilin müracaat hakkı, s. 48.

sonradan çekin bir kenarına "çek", "bu bir çekdir" gibi ibarelerin konulması çekin geçerliliğini bozar (11).

2.3.3.2. Kayıtsız ve şartsız belirli bir meblağın ödenmesi (TTK. m. 692/2)

Çekte kayıtsız ve şartsız belirli bir meblağın ödenmesi emri (havalesi) bulunmalıdır. Çek, kesin bir ödeme emri - "ödeyiniz" gibi taşınmalıdır. Yoksa "faturanın alınması karşılığında ödeyiniz" gibi buna benzer şartlarla çek düzenlenemez (12). Çekin yasal olarak belirli miktar parayı göstermesi gerekir, meblağ çekin çeşitli yerlerinde yazılı olupta bunlar arasında bir fark var ise yazıyla yazılmış olan miktar dikkate alınır. Şayet her ikisinde yazıyla veya rakamla yazılmış ise, bunlar arasında en az olan miktar "muayyen miktar" olarak kabul edilir. Çekler görüldüğünde ödenecek senetler olduğundan faiz şart edilemez. Şayet böyle bir şart konulmuşsa çek geçerlidir ama faiz yazılmamış kabul edilir.

2.3.3.3. Muhatabın Adı ve Soyadı (TTK. m. 692/3)

Ticaret Kanunumuzun 694. maddesinde "Türkiye'de ödenecek çeklerde muhatap olarak ancak bir banka gösterilebilir" denilmektedir. Yani çek ancak bir banka üzerine çekilebilir. Ticaret Kanunumuz "Banka" yı tanımlamış, Bankalar Kanunu hükümlerine tabi olan müesseseler (13) denilmiştir. Muhatap ancak bir banka olabileceğine göre, bankalar tüzel kişiliğe sahip ve esas itibariyle anonim ortaklık şeklinde kurulduklarından, ad ve soyadları değil ticaret unvanları vardır. Bunun için kanunda "muhatabın adı ve

(11) KOCAİMAMOĞLU, S.; a.g.e., s. 139.

(12) Ibid.

(13) 3182 sayılı Bankalar Kanununun 5 ve 6. maddelerinde hangi müesseselerin Türkiye'de Bankacılıkla uğraşabileceklerini düzenlemiştir.

soyadı" yerine, "ticaret ünvanı" demek diğer hükümlerle daha uyumlu olurdu (14). Ancak bugünkü şekliyle bile bu hüküm bu anlamda anlaşılmalıdır. Dolayısıyla çekin, bankanın adını veya ünvanını taşıması asli şekil şartlarından biridir.

2.3.3.4. Ödeme Yeri (TTK. m. 692/4)

Çekte ödeme yerinin gösterilmesi zorunlu değildir. Ödeme yerinin gösterilmemesi durumunda muhatabın adının yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır. "Muhatabın adı ve soyadı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde çek, ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir sarahat ve başka bir kayıt da mevcut değilse çek, muhatabın iş merkezinin bulunduğu yerde ödenir" (TTK. m. 693/2). Yani çekte hiç ödeme yeri gösterilmese dahi senet çek niteliğini kaybetmemekte, muhatabın iş merkezinde ödenmek üzere keşide edilmiş sayılmaktadır. Ayrıca Ticaret Kanunumuza göre çekler, muhatabın ikametgâhında veya başka bir yerde üçüncü bir şahıs tarafından ödenmek üzere keşide edilebilirler. Ancak üçüncü şahsın bir banka olması şarttır (TTK. m. 699).

2.3.3.5. Keşide Günü ve Yeri (TTK. m. 692/5)

Çekte keşide tarihinin bulunması esaslı ve zorunlu bir şekil şartıdır. Çekte ibraz süresinin başlangıcının tesbiti bakımından keşide tarihi önem taşımaktadır. Keşide tarihi yazılmamış çekler geçerli değildir. Buna karşın keşide yerinin gösterilmesi şart değildir. Böyle durumda keşidecinin adının yanında bulunan yer keşide yeri sayılır (TTK. m. 693/3). Ancak burada da bir yer gösterilmemişse senet çek olarak geçerli sayılmaz (TTK. m. 693/1).

(14) POROY, R.; a.g.e., s. 256.

2.3.3.6. Keşidecinin İmzası (TTK. m. 692/6)

Çekte keşidecinin imzasının bulunması zorunlu bir şekil şartıdır. Keşidecinin bizzat el yazısıyla imzalaması gerekmektedir. Mühür veya buna benzer bir araçla imza atılması çeki hükümsüz kılar. Çekte keşidecinin imzası çek metninin altına, genellikle sağ tarafa atılır. Çekin ön yüzünde başka bir tarafa atılan imza aval vereni ve çekin arka yüzüne atılan imza ise cirantayı ilgilendirir.

Ticaret Kanunumuzda çekin şekil şartları ile ilgili unsurlar bu şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca 3167 sayılı Çek Yasasının 3. maddesinde çek karnelerinin ancak bankalar tarafından basılacağı veya bastırılacağı ve her çek yaprağında nelerin yazılacağı düzenlenmiştir. Buna göre çek yaprağının üstüne hesabın bulunduğu banka şubesinin adı ve keşidecinin hesap numarasının yazılması öngörülmüştür (m.3, f.1 ve 2). Bu durumun Ticaret Kanununun çeklerle ilgili şekil şartlarına ayrıca ekler oluşturmaması belirtilmemiştir. Ancak 3167 sayılı kanunla ilgili T.C. Merkez Bankasının 1 nolu Tebliğinde yeni çek yaprakları ile ilgili açıklamada bulunulmuş, 3 Nisan 1986 tarihine kadar eski çek yapraklarına keşidecinin hesap numarası ve muhatap bankanın şubesinin adının yazılması koşuluyla kullanılabilceğini belirtmiştir (15). Bu şartlara uymayan senedi çek olarak kabul edip ödeme yapan banka suç işlemiş sayılacak ve çek yasasının 15. maddesine göre cezalandırılacakları belirtilmiştir. Çeklerin şekil şartları konusunda, çekin keşide yeri ve keşide tarihi dahil Türk Ticaret Kanununda yer alan çekin şekline ilişkin diğer unsurlarda gözönünde bulundurulacaktır (1 Nolu Tebliğ m.2, I bendi). Dolayısıyla bu durumun çeklerle ilgili Ticaret Kanununda sayılan şekil şartlarıyla birlikte ele alınması gerekmektedir.

(15) 1 Nolu Tebliğ Geçici madde.

T.T.K. nun düzenlediği şekil şartlarına uygun bir çek örneği (16) :

..... Türk Lirası (2)
(Rakamla)

Keşide günü ve yeri (5)

..... Bankasına (3)
ödeme yeri (4)

İş bu çekin (1) ibrazında'a veya emrine yalnız Türk Lirası (2) ödeyiniz.

TÜRKİYE BANKASI

(x) şubesi

İmza (6)

(x) Hesap No:

-
- 1 - Çek kelimesi,
 - 2 - Kayıtsız ve şartsız belli bir meblağ,
 - 3 - Muhatabın adı ve soyadı,
 - 4 - Ödeme yeri,
 - 5 - Keşide günü ve yeri,
 - 6 - Keşidecinin imzası,

(x) Bu şartlar TTK çekle ilgili şekil şartlarında bulunmakla beraber, 3167 sayılı kanunla ilgili T.C. Merkez Bankası 1 nolu Tebliğinde, Banka şubesinin adının ve keşidecinin hesap numarasının çekte yazılması koşulu getirilmiştir.

2.3.4. Çekin Şekil Şartlarının Özellikleri

2.3.4.1. Vade ve İbraz Süreleri

i) Vade

Çek bir ödeme aracı olduğu için vade söz konusu değildir. Çek görüldüğünde ödenir (TTK m. 707). Şayet çek'e vade veya bu nitelikte olan bir kayıt (ibrazından 10 gün sonra gibi) konulursa çekin geçerliliği bozulmaz fakat bu kayıt veya vade yazılmamış sayılır. Dolayısıyla çek görüldüğünde yani muhataba ibrazında ödenecektir.

Çeklerde vade ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise, uygulamada düzenlendiği gerçek günden daha ileri bir tarihli çek keşide edilmektedir. Bu şekilde bir nevi vadeli çek düzenlenmiş olmaktadır. Böyle bir çek, Ticaret Kanununda sayılan şekil şartlarından keşide tarihini taşıdığı için ve bunun gerçeğe uygun olup olmadığı önemli olmadığından çekin geçerliliği üzerinde bir etki yapmaz. Fakat çekte vade söz konusu olmayacağından Ticaret Kanununun 707/2 maddesinde "keşide günü olarak gösterilen günden önce ödenmek için ibraz olunan bir çek ibraz günü ödenir" hükmü koyularak bu şekilde uygulamayı önlemeye çalışılmıştır. Ayrıca 3167 sayılı Çek Yasasında, vadeden önce ibraz edilipte karşılıksız olan çeklerle ilgili olarak karşılıksız çek keşide etmek suçu ile keşidecinin cezalandırılacağı hükmü getirilmiştir. Dolayısıyla eski kanundaki dolandırıcılık suçunun oluşup oluşmadığının araştırılmasına bakılmaksızın doğrudan karşılıksız çek keşide suçundan işlem yapılacaktır. Bu yasadan evvel, bankalar kendilerine ibraz edilen bu vadeli çekleri, vadesinin gelmediğini ve vadesinde ibraz edilmesini isteyerek bir ölçüde sanki keşideciyi korumuş oluyorlardı. Bu yasayla, bankalara bu konuda çeşitli yükümlülükler getirilmiştir.

ii) İbraz Süreleri

Çekin bir ödeme aracı olması dolayısıyla ibraz süreleri kısa olarak düzenlenmiştir. Fakat keşide ve ödeme yerlerinin farklı yerler olabilmesi göz önüne alınarak ibraz süreleride farklı olarak düzenlenmiştir. Ticaret Kanununun 708. maddesinde ibraz süreleri şu şekilde belirtilmiştir:

"Bir çek keşide edildiği yerde ödenecekse on gün, keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay içinde muhataba ibraz edilmelidir.

Ödeneceği memleketten başka bir memlekette keşide edilen çek, keşide yeri ile ödeme yeri aynı kıtada ise bir ay ve ayrı kıtalarda ise üç ay içerisinde muhataba ibraz edilmelidir.

Bu bakımdan bir Avrupa memleketinde çekilipte Akdeniz'de sahili bulunan bir memlekette ödenecek olan ve bilmukabele Akdeniz'de sahili olan bir memlekette çekip bir Avrupa memleketinde ödenmesi lazım gelen çekler aynı kıtada keşide edilmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılır.

Yukarda yazılı müddetler, çekte keşide günü olarak gösterilen tarihten itibaren işlemeye başlar".

Bu maddeden de anlaşıldığı gibi çekte üç tip ibraz süresi vardır ;

1 - Aynı yerde keşide ve ödenecek çeklerde ibraz süresi 10 gündür.

2 - Çek keşide edildiği yerden başka bir yerde veya aynı kıtada fakat başka bir memlekette ödenecekse, ibraz süresi 1 aydır. Avrupa ve Akdeniz ülkeleri aynı kıtada

sayılır.

3 - Aynı kıtalarda keşide edilip ödenecek çeklerde ibraz süresi üç aydır.

Ayrıca çek, takvimleri farklı olan iki yer arasında çekildiği takdirde; keşide günü, ödeme yerindeki takvimin gününe irca olunur (TTK. m. 709). Bu hükümlerde bu konuda çıkabilecek sorunlar önlenilmiş olmaktadır.

2.3.4.2. Çekte Lehdar

Çekler, hamiline, emre ve nama yazılı olarak düzenlenebilirler (TTK. m. 697). Emre yazılı kaydıyla veya bu kayıt olmadan belirli bir kimseye ödenmek üzere keşide edilen çeklere "Emre yazılı" çek denir. "Emre yazılı değildir" kaydıyla veya buna benzer bir kayıtla belirli bir kimseye ödenmek üzere keşide edilen çeklere "nama yazılı" çek denir. Açık olarak kimin lehine ödeneceği yazılmayan ve sadece "hamiline" ibaresi yazılı çeklere hamiline yazılı çek denir. Aslında çeklerde lehdarın gösterilmesi zorunluluğu yoktur. Lehdarın gösterilmemesi çekin geçerliliğine etki yapmaz. Kanunda, kimin lehine keşide edildiği gösterilmemiş olan bir çekin, hamiline yazılı çek olarak işlem gereceği belirtilmiştir. Ayrıca belirli bir kimsenin lehine düzenlendiği halde, hemen sonra "veya hamiline" ibaresi veya buna benzer başka bir ifadenin kullanılmasıyla keşide olunan çek, hamiline yazılı çek sayılmaktadır.

Çekte lehdar, keşidecinin kendisinde olabilir. Yani keşideci kendi emrine çek düzenleyebilir (TTK. m. 730 yollamasıyla m. 585).

2.3.5. Çekte Devir

Çeklerin devri, tedavül şekli bakımından diğer kam-
biyo senetleriyle farklılıklar gösterir. Genel olarak, çek
nama düzenlenmişse devri, devir beyanı ve çekin teslimiyle
olur. Şayet çek emre yazılı düzenlenmişse sadece çekin
teslimiyle devredilir.

2.3.5.1. Çekte Ciro Türleri ve Şekli

Ciro kıymetli evraktan doğan hakların başkasına de-
vir anlamına gelen bir kelimedir (17). Çeklerde sadece
temlik ve tahsil cirosu yapılabilir. Rehin cirosu yapıla-
maz. Kısa süreli bir ödeme aracı olan çekin teminat ama-
cıyla rehin cirosu yapılması Ticaret Kanunumuzda düzenlen-
memiştir (TTK. m. 730). Temlik cirosu ile çeki başkasına
devreden kişi (ciranta), çekten doğan haklarının tümünü
ciro ettiği kişiye (hâmil'e) devretmiş olur. Normal ciro
Temlik cirosudur ve ciranta tarafından "..... ya veya em-
rine ödeyiniz" veya ".....ya ciro edilmiştir" şeklinde
çekin arkasına yazıp imzolayarak çeki yeni hamile teslim
ederek devretmiş olur. Tahsil cirosunda ise mülkiyet dev-
redilemez sadece tahsil edilmesi için ciro edilen kişiye
yetki verir. Genellikle bankalara tahsil amacıyla verilen
çekler bu şekilde ciro edilirler. Bu şekilde ciro yapılır-
ken muhakkak "Tahsil içindir" veya benzer bir ibarenin ya-
zılması gerekir.

Çeklerde ayrıca şekil itibariyle, TTK. m. 730/6
yollamasıyla, tam ciro ve beyaz ciro yapılabilir (TTK.
m. 595 ve 596). Tam ciroda, ciro edilen kişinin adı ve so-
yadı yazılarak ödeme emri verilir ve imzalanır. Çekin, le-
hine devredilen kişinin adının ve soyadının yazılması ci-
ronun tam olması için yeterli görülmektedir. Beyaz ciroda
(açık ciro) ise, hamilin isminin yazılmasına gerek yoktur,

(17) KOCAİMAMOĞLU, S.; a.g.e., s. 128.

sadece cironun tarafından imzalanması yeterlidir.

Cirolar muhakkak çekin arkasına yapılmalıdır. Şayet burada yer kalmamışsa "alonj" denilen ve çeke eklenen bir kağıt üzerine de yapılabilir. Çekin yüzüne atılan bir imza kanunen aval sayılmaktadır. Aval, muhatap haricinde, üçüncü bir kimse tarafından verilen, çekin üzerindeki miktarın ödenmesinde teminat (kefil) niteliği taşımaktadır. Çeklerde muhatap aval veremez (TTK. m. 706).

2.3.5.2. Cironun Şartları ve Yapılması

Cironun, kayıtsız ve şartsız olması gerekir. Şayet ciro, şartlara bağlı tutulmuşsa bunlar yazılmamış sayılmaktadır (TTK. m. 701/1). Kısmi ciro ve muhatabın yapmış olduğu ciro bătıldır (TTK. m. 701/2). Hamiline yazılı ciro, beyaz ciro hükmündedir (TTK. m. 701/3). Cironun kayıtsız ve şartsız olmasının nedeni çekin serbestçe tedavülünü sağlamak amacına yöneliktir. Yalnız çekin düzenlenmesi sırasında keşideci tarafından cironun yapılmasını önleyici kayıt konulabilmektedir. Keşidecinin, lehdarın emrine düzenlediği çeke "emre yazılı değildir" veya "nama yazılıdır" gibi kayıt konması çekin ciro yapılmasını önleyici bir etki yapar. Çünkü, nama yazılı çekler ciro yoluyla devredilemezler. Bu durum sadece çekin düzenlenmesinde keşideciye verilmiş bir hak olup bunun sonucunda hamil çeki ciro yoluyla devredemez.

Muhatabın yapacağı ciro bătıl sayılmaktadır. Muhatap lehindeki ciro yalnız makbuz hükmündedir; meğer ki, muhatabın birden fazla şubesi olupda ciro, çekin üzerine çekildiği şubeden başka bir şube üzerine yazılmış bulunsun (TTK. m. 701/4). Kanundan da anlaşıldığı gibi, bu durumun tek istisnası, cironun muhatap bankanın başka bir şubesine yapılmasıdır. Muhatabın (hesabın bulunduğu şube) başka bir şubesine ibraz edilen çekler, hesabın bulunduğu şubeden

provizyon alınarak ve muhatap şube üzerine ciro edilerek, hamile çek bedeli ödenmektedir.

Ciro, keşideci veya çekten dolayı borçlu olanlardan herhangi biri lehine yapılabilmektedir. Bu kişiler çeki yeniden ciro edebilirler (TTK. m. 700/3). Yani muhatap dışında keşideci ve diğer borçlular çeki ciro edebilmektedirler.

Açıkça, "Emre yazılı" kaydıyla veya bu kayıt olmadan muayyen bir kimse lehine ödenmesi şart kılınan bir çek ciro ve teslim yoluyla devredilebilir (TTK. m. 700/1). ÇÜNKÜ "Emre yazılı değildir" ibaresi konulmadan yani nama yazılı çekler dışında kalan çekler "emre yazılıdır" şeklinde bir ibare yazılmasa dahi emre yazılı çek sayılacağından ciro ve teslim yoluyla devredilebilmektedir. Fakat "Emre yazılı değildir" kaydıyla veya buna benzer bir kayıtla muayyen bir kimse lehine ödenmesi şart kılınan bir çek, ancak alacağın temlik yoluyla devredilebilir ve bu devir, alacağın temlikinin hukuki neticelerini doğurur (TTK. m. 700/2). Böyle bir çekin yani nama yazılı bir çekin devri ancak noterden veya ayrıca düzenlenecek bir temlik beyanıyla (mektubuyla) beraber çekin teslimini gerektirecektir.

Hamile yazılı bir çek üzerine yapılan bir ciro, cırantayı, müracaat hakkına dair hükümler gereğince mesul kılsa da senedin mahiyetini değiştirerek onu emre yazılı bir çek haline getirmez (TTK. m. 703). Yani hamiline yazılı bir çekin cirosu çekin niteliğinde bir değişme yaratmayacağı gibi ciro belirli bir kişiyi göstermiş olsa bile emre yazılı çek niteliği kazandırmaz (18). Sadece bu ciroyu yapan kişi, çek bedelinin ödeneceğine dair teminat vermiş ve yükümlülük altına girmiş demektir. Kanundan da an-

(18) KOCAİMAMOĞLU, S.; a.g.e., s. 144.

laşılacağı gibi çek bedelinin ödenmemesi durumunda hâmilin, kendisine (cirantaya) müracaat hakkı doğabilecektir.

Protestonun çekilmesinden veya aynı mahiyette bir tesbitten yahut ibraz müddetinin geçmesinden sonra yapılan bir ciro, ancak alacağın temliki hükmünde tutulur ve böyle bir temlikin neticelerini doğurur (TTK. m. 705/1). Protestonun çekilmesinden sonra ve ibraz süresinin geçmesinden sonra ciro yapılamaz, yapılırsa bile normal ciro sayılmayacaktır. Bu durumda Borçlar Kanunu'nun Alacağın Temliki hükümlerine tabi olacaktır. Aynı mahiyette bir tespitten sonra yeni muhatap tarafından ibraz gününde gösterilerek çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyandan yada takas odasına vaktinde ibraz edildiği halde ödenmediğini gösteren bir meşruhattan sonra yapılan ciro da alacağın devri, temlik hükmüne tabidir (19). Aksi sabit oluncaya kadar tarihsiz bir ciro, protestonun veya aynı mahiyette bir tespitin yapılmasından ya da ibraz süresinin geçmesinden önce yapılmış sayılır (TTK. m. 705/2).

2.3.6. Çekte Ödeme ve Ödemeden Kaçınma

2.3.6.1. Çekte Ödeme

Çekler görüldüğünde ödenecek senetler olup muhataba ibraz edilmesiyle ödenirler. Ödeme için kanunen geçerli ibraz süresi içinde, muhataba ibraz edilmelidir. Çek ibrazında ödeneceğinden, ibraz süresi henüz gelmemiş yani vadedi olarak düzenlenmiş çeklerde ibrazında ödenir. İbraz süresi geçtikten sonra şayet keşideci çekten caymamışsa, muhatap tarafından ödenmesi mümkündür.

Çekin ibrazı ancak bir işgününde yapılabilir (TTK. m. 728). Dolayısıyla ibraz süresinin son günü bir tatil

(19) KOCAİMAMOĞLU, S.; a.g.e., s. 145.

(veya Bayram gününe) rastlarsa, ibraz süresi tatili takip eden ilk iş gününe kadar uzatılmış olur. Çekin, bankaya değilse, bir takas odasına ibrazıda, ödeme için ibraz yerine geçmektedir (TTK. m. 710). Çekin karşılığının kısmen yada tamamen olması durumunda muhatap çekin ibrazında hesaptaki karşılığı ödemekle yükümlüdür. Çek muhatabın (hesabın bulunduğu banka şubesi) başka bir şubesine ibraz edilebilir. Böyle bir durumda hesabın bulunduğu banka şubesi dışındaki şubeler, hesabın bulunduğu şubeden provizyon (karşılık) isteyerek ödeme yaparlar. Muhataba ibraz edilen şayet emre yazılı bir çek ise, muhatap ödeme yapmadan evvel ciro silsilesini incelemeli ve çekte görülen meşru hamilin çeki kendisine ibraz eden olup olmadığını tespit etmelidir. Bunun içinde kimlik tespiti yapmalıdır. Ticaret Kanunumuzun 713. maddesinde bu konuyla ilgili olarak, "Cirosu kabil bir çeki ödeyen muhatap, ciroların arasında muntazam bir tesülsülün mevcut olup olmadığını incelemeye mecbur ise de ciranta imzalarının sıhhatini tahkike mecbur değildir" denilmektedir. Muhatap, bu durumda imzaları incelemeye mecbur değildir.

Çek normal olarak meşru hamil olan herhangi bir kişiye nakden ödenir. Fakat uygulamada güvenlik ve kolaylık ihtiyacından bazı özel ödeme şekilleri meydana gelmiştir (20). Ticaret Kanunumuz bu özel durumlar için ancak bir bankaya ödenebilen çekleri yani çizgili çekleri, ayrıca nakden ödenmesi yasaklanan mahsup çeklerini düzenlemiştir. Bunların özelliklerinden daha önce çek çeşitlerinden bahsettiğimizden burada sadece ödemeleriyle ilgili hükümlere değinmekle yetineceğiz.

Ticaret Kanununun 716. maddesi çizgili çeklerin ödenmesiyle ilgili hükümleri düzenlemiştir. Genel olarak çizilen bir çek, muhatap tarafından ancak bir bankaya veya

(20) POROY, R.; a.g.e., s. 279.

Muhatabın bir müşterisine (21) ödenebilir. Hususi olarak çizilen bir çek, muhatap tarafından ancak adı gösterilen bankaya veya bu banka muhatap ise onun müşterisine ödenebilir. Hususi olarak çizilen çekte gösterilen banka, bedelin tahsili işini diğer bir bankaya bırakabilir (TTK. m. 716/1). Çek ister genel, ister hususi çizgili olsun bir banka çizgili çeki ancak müşterilerinden veya diğer bir bankadan iktisap edebilir. Böyle bir çeki ancak sözü edilen kişiler hesabına tahsil edebilir (TTK. m. 716/2). Çek iki defa hususi olarak çizilebilir. Birden fazla hususi olarak çizilmiş ise muhatabın bu çeki ödemeye mezuun olması için çekin ikiden fazla çizilmemiş olması ve çizgilerden birinin çekin bir takas odası tarafından tahsil edilebilmesi maksadı ile yapılmış olması şarttır (TTK. m.716/3). Aksi halde, muhatabın çeki ödemeye yetkisi olmayacaktır. Çizgili çeklerle ilgili bu hükümlere aykırı hareket eden muhatap, çek bedelini aşmamak üzere, hasıl olan zarardan sorumlu olacaktır (TTK. m. 716/4).

Türk Ticaret Kanununun 717. maddesine göre, bir çekin keşidecisi ya da hamili tarafından çekin enine yatık olarak "hesaba geçirilecektir" kaydını veya buna benzer bir ibareyi yazarak çekin nakden ödenmesini önleyebilmektedir. Bu durumda, muhatap tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas ya da hesap nakli suretiyle kayden ödenebilmektedir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçmektedir. "Hesaba geçirilecektir" kaydının çizilmesi hükümsüzdür. Bu kayda rağmen kanunda belirtilen hükümlere uymayan yani nakden ödeme yapan muhatap, çek bedelini aşmamak üzere hasıl olan zarardan sorumludur.

Hesaba geçirilmek üzere çekilen bir çekin hâmilî, muhatap iflas etmiş veya ödemelerini tatil etmiş veyahut aleyhinde yapılan herhangi bir icra takibi semeresiz kal-

(21) "Müşteri" kelimesinden daha önce bankaca tanınan ve banka ile arasında devamlı bir iş ilişkisi olan kişilerin anlaşılması gerekir.

mişsa, çek bedelini nakden ödemesini muhataptan isteyebileceği gibi, bu isteğinin kabul edilmemesi halinde müracaat hakkını kullanabilecektir (TTK. m. 718).

2.3.6.2. Ödemeden Kaçınma ve Hamilin Müracaat Hakları

Çek hamilinin ibraz suresi içinde muhataba ibraz ettiği çekin ödenmemesi durumunda, kısmı ödeme durumunda (geri kalan kısmı için), çekte imzası bulunan (müracaat borçluları; keşideci, cirantalar, avalistler) kişilerden birine, birkaçına veya hepsine birden müracaat hakkı vardır. Asıl borçlu keşidecidir, ancak karşılığı olduğu halde çek bedelinin ödenmemesi durumunda daha sonra keşidecinin muhataba rücu hakkı vardır. Çek hamilinin ödeme için müracaat ettiği herhangi bir borçlunun bedeli ödemesi durumuyla hamil durumuna geçer. Ancak kendisinin bütün müracaat borçlularına değil, sadece ciro silsilesinde kendisinden önce gelenlere müracaat hakkı vardır. Ticaret Kanununun 730. maddesinin poliçelere ait hükümlere yaptığı yollamayla ilgili 591, 597, 638 ve 639. maddelerinden anlaşılacağı gibi, keşideciden başlayarak, ciro silsilesinde yer alan her ciranta ve avalistin, kendisinden sonra gelenlere karşı, çek bedelinin ödenmesiyle yükümlü olduğu, kendisinden önce gelenlere karşı ise böyle bir yükümlülükleri bulunmadığı neticesine varıyoruz (22).

Çekin ödenmemesi ve kısmı ödeme durumundan başka TTK. m. 718'deki hüküm gereğince, hesaba geçirilmek üzere çekilen bir çekin hamili, muhatabın iflas ve ödemelerini tatil etmesi veya aleyhine yapılan bir icra takibinin semeresiz kalması durumunda, nakden ödeme için yaptığı talebin sonuçsuz kalmasıyla müracaat hakkı doğmaktadır. Ayrıca TTK 719. maddesine göre, muhataba hesaba geçirilmek üzere

(22) KALPSÜZ, T.; a.g.e., s. 99.

çekilen bir çekin hâmilî, muhatabın çek bedelini kayıtsız ve şartsız alacak olarak hesaba geçirmekten kaçınması veya takas odasının çekin, hamilin borçlarına mahsup edilmek kabiliyetine haiz olmadığını beyan etmesiyle müracaat hakkı doğmaktadır.

TTK 720. maddesine göre, hamil müracaat hakkını kullanabilmesi için, süresinde ibraz ettiği çekin ödenmemiş olduğunu belirli şekillerle tesbiti yani belgelemesi gerekmektedir. Bu tesbit;

- 1 - Resmi bir vesika ile (protesto),
- 2 - Muhatap tarafından, ibraz gününde gösterilmek suretiyle çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyanla,
- 3 - Bir takas odasının, çek vaktinde teslim edildiği halde ödenmediğini tesbit eden tarihli bir beyanıyla yapılmaktadır.

Hâmil, müracaat hakkının doğması için gerekli olan hallerden birinin olmasıyla ve TTK 720. maddesinde sayılan bu şekillerden biriyle tespit edilmesiyle müracaat hakkını kullanabilmektedir.

Müracaat hakkının kullanılması sonucu hamilin, müracaat yolu ile sorumlulardan isteyebileceği meblağ TTK 722. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Hâmil;

- 1 - Çekin ödenmemiş olan bedelini (23),
- 2 - İbraz gününden itibaren % 10 fazını,

(23) Ayrıca TTK 695/3 maddesine göre keşideci hamile çekin karşılıksız kalan kısmının %5'ini ödemekle yükümlüdür. Burada ilaveten 3167 sayılı Çek Kanununun 10. maddesi uyarınca muhatabın her çek yaprağı için 20.000 ₺. ödeme yükümlülüğü getirilmiştir. Dolayısıyla muhatap bankadan bunu alan hamil bu meblağı bedelden düşecektir.

3 - Protestonun veya buna muadil olan tesbitin ve gönderilen ihbarnamelerin masrafları ile diğer masraflar,

4 - Çek bedelinin binde üçünü aşmamak üzere komisyon ücreti isteyecektir.

Rücu'ya maruz kalan kişi ise aynı şekilde kendisinden önce gelen müracaat borçlularına başvurma hakkına sahiptir.

2.3.7. Çeklerle İlgili Diğer Bazı Hükümler

2.3.7.1. Sahte ve Tahrif Edilmiş Çek

Sahte ve tahrif edilmiş çeklerle ilgili TTK. 724. maddesi şöyle demektedir. "Sahte veya tahrif edilmiş bir çeki ödemiş olmasından doğan zarar muhataba ait olur; meğer ki, senette keşideci olarak gösterilen kimseye kendisine bırakılan çek defterini iyi saklamamış olması gibi bir kusurun isnadı mümkün olsun". Bu hükümden de anlaşılacağı gibi, muhatabın sahte veya tahrif edilmiş bir çeki ödemesinin sorumluluğu kendisine aittir. Kanunda ayrıca, keşidecinin kendisine verilen çek defterini iyi saklamamış olması durumunda, muhatabın bunu ispat etmesiyle sorumluktan kurtulacağı belirtilmiştir. Muhatap bu durumda çek bedelini hamile ödeyecektir, fakat daha sonra keşideciye rücu etme hakkı vardır. Bununda tek şartı muhatabın, keşidecinin kusurunu isbat etmesidir yani isbat yükümlülüğü muhataba aittir.

Kanunda ayrıca, keşidecinin çek defterini iyi saklamamış olması "gibi bir kusur" denilmektedir. Bundan anlaşılması gereken, keşidecinin sadece çek defterini iyi saklamamaktan dolayı sorumlu olacağı değil, buna benzer kusurlarının olması ve muhatabın bunu ispatıyla aynı sorumluluğa gireceğidir. Ayrıca, sahte ve tahrif edilmiş

çeklerden bahsedilirken, keşidecinin kusurundan kaynaklanan haller olarak düzenlenmiştir. Bu durumda kötü niyetli bir kişi tarafından sahte olarak basılmış bir çekin kullanılmasında keşidecinin hiç bir kusurunun olmayacağı ve dolayısıyla kendisine hiçbir sorumluluğun yüklenemeyeceği açıktır. Burada muhatabın ödemeleri yapmadan evvel kendisine ibraz edilen çekleri incelemekle yükümlülüğü vardır. Bu şekilde doğacak zarardan kendisi sorumlu olacaktır. Sahte ve tahrif edilmiş çek kullananlar hakkında Türk Ceza Kanununun 349. maddesine göre resmi evrakta sahtekarlık kapsamına gireceğinden, bu kanun hükümleri uygulanır.

2.3.7.2. Çekten Cayma

Genel olarak keşideci ibraz süresi içinde verdiği çekten cayamaz. Çekten cayma, ancak ibraz müddeti geçtikten sonra hüküm ifade eder (TTK m. 711/1). Keşideci, ibraz müddeti geçtikten sonra çekten caymamışsa muhatap, ibraz müddetinin geçmesinden sonra dahi çeki ödeyebilir (TTK. m. 711/2). Çekin, keşidecinin rızası dışında elinden çıkması sözkonusu olabilir. Keşideci, çekin kendisinin veya üçüncü bir kimsenin elinden rızası olmaksızın çıkmış olduğu iddiasında ise muhatabı çeki ödemekten men edebilir (TTK. m. 711/3). Burada çekten caymadan çok ödemenin yapılmasının durdurulması sözkonusu olmaktadır. Keşidecinin ödemeyi durdurması için muhataba başvurması halinde, muhatap, hamil ile keşideci arasındaki anlaşmazlığın çözümlenmesine kadar veya mahkemeye başvurulmuş ise mahkeme kararına kadar çek bedelini bloke edecektir.

Çekin tedavüle çıkarılmasından sonra keşidecinin ölümü veya medeni haklarını kullanma ehliyetini kaybetmesi yahut iflası çekin muteberliğine halel getirmez (TTK. m. 712). Kanun hükmünden anlaşılacağı gibi böyle durumlarda çek geçerliliğini sürdürmekte ve ödemenin durdurulması gibi bir durum sözkonusu olmamaktadır. Muhatap, böyle durumlarda çeki hamiline ödemekle yükümlüdür.

2.3.7.3. Çekin Birden Fazla Nüsha Olarak Tanzim Edilmesi

Ticaret Kanununun 725. maddesine göre çeklerin birden fazla nüshalar halinde tanzim edilebilmesi için;

1 - Hamiline yazılı olmaması,

2 - Bir memlekette keşide edilipde diğer bir memlekette veya aynı memleketin denizaşırı bir kısmında ödenmesi şartı olması,

3 - Veyahut aynı bir memleketin deniz aşırı olan aynı kısmında veya muhtelif kısımlarında keşide edilip ödenmesi şart olan çek, birbirinin aynı olarak muhtelif nüshalar halinde keşide olunabilir.

Hamile yazılı çeklerin bundan istisna olması, kaybolma ve çalıma gibi tehlikelere karşı bir tedbir amacına yöneliktir. Aynı kanuna göre, birden fazla düzenlenen nüshaların arka arkaya gelen sıra numaralarıyla gösterilmesi gerektiği, aksi takdirde her nüshanın ayrı bir çek sayılacağı belirtilmiştir. TTK m. 656 daki (TTK m. 730 yollamasıyla) poliçedeki nüshalara ait hükümler çeklerde de uygulanır. Buna göre, nüshalardan birinin ödenmesiyle diğer nüshalardan doğan haklar geçersiz olmaktadır.

2.3.7.4. Yabancı Memleket Parasıyla Ödenecek Çek

Çekin ödeme yerinde rayici olmayan bir para ile ödenmesi şart konulmuş ise bedeli, çekin ibraz günündeki kıymetine göre o memleket parasıyla ödenebilir. İbraz üzerine ödenmediği takdirde, hamil, çek bedelinin dilerse ibraz dilerse ödeme günlerindeki rayice göre memleket parasıyla ödenmesini isteyebilir (TTK. m. 714/1).

Kanuni rayici olmayan paranın kıymeti ödeme yerindeki ticari teamüllere göre tayin olunur. Bununla beraber keşideci, ödenecek meblağın çekte yazılı muayyen bir rayice göre hesap olunmasını şart koşabilir (TTK. m. 714/2). Keşideci, ödemenin muayyen bir para ile yapılmasını şart koşmuş ise (aynen ödeme şartı) ilk iki fıkra hükümleri bu durumda uygulanmaz (TTK. m. 714/3).

Çek bedeli, keşideci ve ödeme memleketlerinde aynı adı taşıyan ve fakat değerleri birbirinden farklı olan para ile gösterilmişse, ödeme yerindeki para kasdedilmiş sayılır (TTK. m. 714/4).

2.3.7.5. Çekte Zamanaşımı

Hamilin, cirantalara, keşideci ve diğer çek borçlularına karşı haiz olduğu müracaat hakkı, ibraz müddetinin bitiminden itibaren altı ay geçmekle zaman aşımına uğrar (TTK. m. 726/1). Bu hükme göre, hamilin süresinde ibraz ettiği çekin muhatap tarafından ödenmemesi halinde, bunu belgelendirmek şartıyla çek borçlularına karşı dava açma hakkını, ibraz süresinin bitiminden itibaren altı ay içinde kullanmalıdır. Aksi takdirde zamanaşımına uğrayarak hamilin dava hakkı ortadan kalkmaktadır.

Çek borçlularından birinin diğerine karşı sahip olduğu dava hakkı ise çeki kendi isteği ile ödediği veya çekin dava yolu ile kendisine karşı ileri sürüldüğü tarihten itibaren altı ay geçmekle zaman aşımına uğrar. (TTK. m. 726/2). Bu süre içerisinde hakkını kullanmalıdır.

2.3.7.6. Çekte Poliçe Hükümlerine Yapılan Yollamalar

Türk Ticaret Kanunu, Kambiyo Senetlerinden olan çek ile ilgili temel düzenlemeleri yapmıştır. Bunun dışında

kalan bazı hükümlerde poliçe hükümlerine yollama yapmış ve aynen çeklerde de uygulanacağını belirtmiştir. Poliçe hükümlerine yapılan yollamalar TTK. 730. maddesinde 21 bend halinde sayılmıştır.

2.4. 3167 SAYILI ÇEK YASASI VE T.C. MERKEZ BANKASI 1 NOLU TEBLİĞİNİN IŞIĞINDA ÇEK UYGULAMASININ ALDIĞI ŞEKİL

2.4.1. Yeni Mevzuatın Oluşturulmasında Etkili Olan Faktörler ve Getirdiği Yenilikler

Ticaret Kanunumuzda çekle ilgili düzenlemelerin uygulamada yetersiz kalması, çekle ilgili Ticaret Kanunundan ayrı olarak yeni düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Bu gerekliliğin sonucu 3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanun" adı altında yeni bir düzenleme yapılmış ve 3 Nisan 1985 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunu 1, 2, 4, 5 ve 16. maddeleri ile geçici maddesi yayım tarihinden itibaren, diğer maddelerinde 3 Ekim 1985 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi öngörülmüştür.

Ticaret Kanunundaki çekle ilgili hükümler, temel hükümler olma özelliğini korumakla beraber 3167 sayılı Çek Kanunu Ticaret Kanununu tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. 3167 sayılı Kanununun birinci maddesinde "Bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde genel hükümler kullanılır" diyerek, Ticaret Kanununun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, 3167 sayılı Kanun Ticaret Kanunundan sonraki kanun olması ve özel olarak çıkartılan bir kanun olmasından ötürü öncelikle bu kanundaki hükümler uygulanacak fakat hüküm bulunmayan hallerde Ticaret Kanunundaki hükümler uygulanacaktır.

1957 yılından beri uygulanan Ticaret Kanununun uygulamada yetersiz kalması, Çek'e duyulan güveni gittikçe zayıflatmış ve kullanımını etkilemiştir. Bu yetersizlik çekin kötüye kullanılmasını ve çek mekanizmasının işleme-
mesi sonucunu yaratmıştır. Gerçekten de ;

- Kişiler, gerçek kimliklerini saklayarak, hayali isimlerle çekle işleyen hesaplar açtırarak, çekin karşılıksız çıkması durumunda, karşılıksız çek keşidesiyle ilgili yaptırımlardan kurtuluyorlardı.

- Çek asıl fonksiyonundan saptırılarak bir kredi aracı olarak kullanılmaya başlanmıştı. Bunun sebebi de, çekin damga vergisinden muaf olması ve çekin ödenmeme durumunda cezai yaptırımının da olmasıdır .Çekin, kredi aracı olarak Bono'nun yerini alması çekin karşılıksız olmasında protestoya uğramaması, (genellikle banka tarafından çekin arkasına karşılığının olmadığı yazılarak hâmile verilmekte) keşidecinin sadece o bankada saygınlığını yitirmesi (kredi alma açısından) fakat diğer bankalara bildirilmediğinden başka bir bankadan rahatlıkla kredi alabilmesinden de kaynaklanmaktadır.

- Çekin karşılıksız olması halinde, hamil, keşideciye karşı korumasız kalmaktaydı. Karşılıksız çek keşide etmeyi özel olarak cezalandıran kanun yoktu. Türk Ceza Kanununun dolandırıcılık hükümleri uygulanmaktaydı. Bu durumda da özellikle vadeli çeklerde, keşideci vadesi geldiği zaman karşılığını bulunduracağını ve hamili dolandırmak kastının olmadığını savunarak cezadan kurtuluyordu.

- Bankalar, yine özellikle vadeli çeklerde, vadeden önce ibrazı halinde, vadesinde ibrazını isteyerek ödemeyebiliyordu. Şayet karşılığı da yoksa müşterisini (keşideciyi) bir nevi korumuş oluyor, çekin vadesinde ibrazını - istiyorlardı.

Bu şekilde ve buna benzer yalnız uygulamalar, çekle ilgili yeni bir mevzuatın oluşturulmasının gerekliliğinde etkili olan faktörler olmuştur.

Yeni kanun, adından da anlaşıldığı gibi, özellikle çek hâmillерinin korunması hakkında önlemler ve uygulanacak yaptırımları düzenlemiş ve çek kullanımı hakkında da düzenlemeler getirmiştir.

Yasa, bankalar açısından bir dizi yükümlülük getirmiş ve bankaların sorumluluklarını arttırmıştır. Çek karnesi verirken özen göstermeleri, karşılığının bulunması halinde ödeme, karşılığının bulunmamasında yapacakları uygulamayı ki bunlar ihtar, düzeltmeye çağrı, bildirim, yeni çek karnesi vermemek, keşidecinin elindeki çek karnesini geri almak gibi yükümlülükleri kapsamaktadır. Ayrıca kanunu incelerken değineceğimiz başka yükümlülükleri düzenlemiştir. Çek kanununun getirdiği diğer bir temel yenilik ise çek hamillerini koruma yönünde karşılıksız çek keşide etmek suçunu ayrı olarak (özel olarak) düzenlemesi ve mevzuatımızda ilk defa "Düzeltilme Hakkı" nı getirmiş olmasıdır (24). Karşılıksız çeklerle ilgili bilgileri toplayıp, bunları diğer bankalara duyurma açısından T.C. Merkez Bankası'nada görevler yüklemiştir.

2.4.2. Yasanın Genel Yapısı

3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun" kısaca çek yasasının temel amacı "Çek kullanımının sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve çek hamillerinin korunması yönünden gerekli tedbirleri almak olarak ifade" (25) edilebilir. Kanun, çeklerin nasıl düzenleneceğini, kimlere nasıl verileceği,

(24) TEOMAN, Ö.; Çek Yasası ve Getirdiği Yenilikler, İktisat Bankası Yayınları 11, Mayıs 1987, s. 7.

(25) DONAY, S.; Son Değişiklikler Açısından Çek, 1. Bası, İstanbul 1986, s. 6.

karşılıksız çek keşide edenlere ve yükümlülüklerine uymayan bankalara uygulanacak müeyyideleri, bankaların diğer yükümlülüklerini ne zaman ve ne şekilde yapacaklarını açıklamıştır. Ayrıca karşılıksız çek keşide etme suçunu özel olarak düzenlemiş ve hukukumuzda ilk defa "Düzeltilme Hakkı" nı getirmiştir.

Yasanın yayımından sonra T.C. Merkez Bankası yasa-sının, 3/3, 7, 9 ve 11. maddelerindeki hükümlerini (Bu maddeler, çek karnelerinin baskı şekline dair esasların Bankalar Birliği'nin görüşü alınarak Merkez Bankası'nca tespit edilmesi (m. 3/3), bankanın ihtar ile ilgili yükümlülüğünü (m.7), Bildirme ve duyuru yükümlülüğü (m.9), Merkez Bankası'nca ilân edilecek hususları (m.11) düzenlemektedir) yerine getirerek önce 24 Eylül 1985 tarihinde çek yasasına ilişkin 1 Nolu Tebliği yayınlamıştır. Bu Tebliğin kapsamı 1. maddesinde şöyle açıklanmıştır; "3167 sayılı Kanunun T.C. Merkez Bankasına verdiği yetkiye istinaden çek karnelerinin baskı şekline ilişkin esaslar, çek karne-si verilen hesap sahiplerinin kimlikleri ile kısmen veya tamamen ödenmeyen çekler için hesap sahibine gönderilecek ihtar mektubunun muhtevası, çekleri ödenmeyen hesap sahipleri ile çek hesabı açma ve çek keşide etme yasağı konulanlar hakkında bankalar ve T.C. Merkez Bankası'nca yapılacak bildirim ve duyurular bu tebliğ hükümlerine tabidir".

Bu tebliğin hemen arkasından 25 Eylül 1985 tarihinde, Çek yasasının 6. maddesindeki "hesaben tesviye" hükmü ne istinaden T.C. Merkez Bankası tarafından "Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Bu konudaki düzenlemelere, sonraki bölümde, Takas sistemini inceleyenken beraberce yer vereceğiz.

Burada Çek Yasasıyla ve T.C. Merkez Bankası Tebliği ile getirilen düzenlemeler ana hatlarıyla belirtilerek, bankalara ve keşidecilere getirilen yükümlülükleri, bunla-

ra uymamanın cezai müeyyideleri ve çek hamillerinin korunması konusunda önlemleri bir perspektif içinde genel olarak belirtme yoluna gideceğiz.

2.4.2.1. Bankaların Çekle İşleyecek Hesap Açmada ve Çekin Şekli Konusundaki Yükümlülükleri

Çek Yasasının, 2. maddesinde, "Bankalar, çekle işleyecek hesap açarken, çek karnesi verirken ve bu Kanunla kendilerine verilen görev ve mükellefiyetleri yerine getirirken bu işlemlerin gerektirdiği basiret ve itinayı göstermeye mecburdurlar" denilmektedir. Bankalar çek ile işleyen hesap açarken gerekli özeni göstereceklerdir. Ancak güvendikleri, çek kullanmaya layık, çevresinde iyi olarak tanınan kişilere çek karnesi vermelidirler. Bu kanunla daha önce kötü niyetli kişilerce hayali isimlerle çek hesabı açılması önlenmiştir. Artık bankalar müşterilerinin kimliğini tespit etmek zorundadır. Kredi verirken, nasıl özen gösteriyor ve araştırıyorsa, çek hesabı açarken de aynı özeni göstermelidirler. Ayrıca çek karnesi verecekleri müşterilerinin kimliklerini 3. maddenin son bendine göre T.C. Merkez Bankası'na bildirmek zorundadırlar. Bankalar, müşterilerinin kimliklerini belirlerken, adreslerini de tespit edeceklerdir. Bu husus yapılacak tebliğatlarda önem taşımaktadır.

T.C. Merkez Bankası tarafından çıkarılan 1 nolu tebliğin 3. maddesinde, çek karnesi verilen kişilerin kimliklerinin bildiriminde,

1 - Gerçek kişilerde ad ve soyad; tüzel kişilerde ticaret ünvanı,

2 - Baba adı,

3 - Doğum yeri ve tarihi,

- 4 - Varsa hesap sahibi tarafından bildirilen vergi hesap numarası,
- 5 - Adresi
- 6 - Çekle işleyen hesabın bulunduğu banka şubesinin adı;
- 7 - Çekle işleyen hesabın numarasını,

T.C. Merkez Bankası'na bildirmek zorundadır. Dolayısıyla bankalar bu bilgileri tespit etmekle yükümlüdürler. 1 no- lu Tebliğ'de "Ek Mektup Örneği 1" olarak bildirimde kul- lanılacak standart bir mektup örneği düzenlenmiştir. Teb- liğin yine 3. maddesinde, bu bilgilerin banka Genel Müdür- lüğünce, çeklerin hesap sahiplerine verildiği aylık dönem- ler itibariyle düzenlenerek, aylık dönemleri takip eden ay sonuna kadar mektup ekinde T.C. Merkez Bankasına gönde- rilmesi istenmiştir. Bankalarca, çekle işleyen hesabın ka- patılması veya hesap sahibinin kendi isteğiyle iadesi gibi durumlarda da kimlik bildiriminin yapılması yükümlülüğü getirilmiştir.

Ayrıca Kanunun 10. maddesine göre bankalara, kısmen veya tamamen karşılıksız olsada her çek yapacağı için 20.000 TL. ödeme yükümlülüğü getirilmiştir. Bu durum gözö- nüne alınırsa, bankaların çek karnesi vereceği kişileri iyi araştırmalarının gerekliliği ortaya çıkar. Kanun 20.000 TL. kadar bankayı kefil kabul etmektedir. Küçük gibi görü- len bu miktarın, karşılıksız çeklerin çok olması durumun- da bankayı büyük bir yük altına sokacağı açıktır (26).

Çek Yasasının 3. maddesinde, bankaların çek karne- lerinin her yaprağına, çekle işleyen hesabın bulunduğu şu- benin adını ve keşidecinin hesap numarasını yazmalarını

zorunlu tutmuştur. Ayrıca çek karnelerinin bankalar tarafından basılacağı ve bastırılacağı belirtilmiştir. Çek karnelerinin baskı şekli ile ilgili esaslar hakkında, T.C. Merkez Bankası görevlendirilmiş, Merkez Bankası da 1 nolu Tebliğin 2. maddesinde bu esasları düzenlemiştir (27).

Çek ebatları konusunda yeknesaklık getirilmesi ve çek yapraklarının adeti konusunun bankaya bırakılması yerinde bir karardır. Banka iyi tanımadığı müşterisine az yapraklı bir karne vererek bir bakıma müşterisini deneme safhası sağlayacaktır. İyi tanıdığı ve güvendiği müşterisine de çok yapraklı çek karnesi verebilecektir. Çek yapraklarının istenilen renkte ve desende bastırılabilmesi, hatta bankanın isterse çekin üzerine resim veya amblem koyabilmesi rekabet ilişkisi bakımından fayda sağlayabilir.

Ancak 2. maddenin (f) bendinde, lehdarın imzasının alınmasına imkân verecek bir ibarenin konmasından söz edilmektedir. Burada amacın ne olduğu anlaşılamadığı gibi gerekli açıklıkta yoktur. "Sözü edilen ibarenin konulması ile izlenen amaç, çeki ciro yolu ile devralacak kişinin güvenini korumak daha açık bir söyleyişle, ilk ciroyu yapan kişinin gerçekten çeki keşideciden teslim alan kişi olduğunu kanıtlamak yada lehdarın çeki yitirmesi halinde, bunu bulanların ödeme için ibrazlarını veya çeki ciro etmelerini önlemek ise, bu amacın daha açık bir biçimde dile getirilmesi gerekirdi" (28).

Ayrıca, 2. maddenin (g) bendinde, çek yaprağına keşidecinin adının da yazılması belirtilmiştir. Banka şubesinin adının ve keşidecinin hesap numarasının çek yaprağına yazılması kanunun 3. maddesinde vardır. Ancak kanunda keşidecinin adının yazılması konusunda bir hüküm

(27) Bakınız, 1 nolu Tebliğ, Ek: 2, madde 2

(28) TEOMAN, Ö. ; a.g.e., s. 10.

yoktur. Bu hususun kanunda da yer alması yerinde olurdu. "Bununla beraber bankalara 'basiret ve itina' yükümünü getiren 2. madde gereğince keşidecinin adının yazılması da basiret ve itinanın sonucu olarak kabul edilebilir" (29). Keşidecinin adının yazılması, çek hamillerini koruma açısından da yararlıdır. Ciro yoluyla çeki devralan iyi niyetli hamil, çekin keşidecisinin kim olduğunu bilecek ve kimliği belli olmayan kişilerin keşide ettiği çeklerin piyasada tedavülünü önleyecek bir husustur.

Çek yapırağına, keşidecinin hesap numarası ve banka şubesinin adının yazılması TTK'nun 692. maddesinde çeklerle ilgili şekil şartlarına ek unsurlar olarak mı kabul edileceği belirtilmemiştir. Ancak 1 Nolu Tebliğin 2. maddesi (I) bendinden anlaşılan bu unsurların tamamlayıcı nitelikte olmasıdır. Buna göre çek yapırağında bu iki unsurun bulunması gerekmektedir.

Bankalar, Çek Yasası 3. maddesindeki mükellefiyetlerini (çekin bastırılması, şekli, neleri içereceği, Merkez Bankası'na kimliklerin bildirimini) yerine getirmezlerse 15. maddeye göre 10.000 ₺. den 100.000 ₺.ye kadar para cezası hükmolunur. Bankalar tüzel kişiliğe sahip olduklarından bu mükellefiyetlerin yerine getirilmesi Banka Genel Müdürlüğünün sorumluluğundadır. Dolayısıyla kanundaki (3. maddesindeki) "Bankalar" ifadesi Banka Genel Müdürlüğü olarak anlaşılmalıdır. Ayrıca 14. maddede, "Bu kanuna göre çek bastırabilecek kuruluşlar dışında çek karnesi basan veya bastıranlar hakkında Türk Ceza Kanununun 323. maddesi uygulanır" denilmektedir. Buna göre failer iki yıldan beş yıla kadar hapis ve 18.000 ₺. ile 180.000 ₺. kadar para cezası ile cezalandırılırlar.

2.4.2.2. Çek Karşılıklarının Ödenmesi ve Karşılıksız Çeklerde Bankaların Yükümlülükleri

i) Çek Karşılıklarının Ödenmesi Durumunda Yükümlülükleri

Çek Yasasının 4. maddesi ibraz ve ödeme şeklini düzenlemiştir. Çekle işleyen hesabın bulunduğu şube, çekin ibraz edildiği anda, çekin karşılığını ödemek zorundadır. Kısmen karşılık olması durumunda bu miktarı ödeyecektir. Bankanın, çekle işleyen hesabın bulunduğu şube dışındaki bir şubesine çekin ibrazı halinde, provizyon istemek suretiyle ödeme (kısmen karşılığı olsa dahi) yapılacaktır. Kanunda ibraz ve ödeme ile ilgili bu hususlar aslında T.T.K. ilgili hükümlerin tekrarıdır. Böylece kanun bu konudaki yanlış uygulamalara son vermiş olmaktadır. Provizyon istemek suretiyle, başka bir şubeye ait bir çeki ödemek, imza denetimi açısından sorunlar yaratacaktır (30). Telefonla imzaların sağlıklı olarak kontrolünü yapmak zordur. Bazı kötüniyetli kişilerce sahte imzalarla başka şubelerden para çekme durumu söz konusu olabilir. Bu yüzden bankaların çek karnesi verirken gerekli özeni göstermeleri gerekmektedir. Sahte ve tahrif edilmiş bir çeki ödeyen banka doğacak zarardan sorumludur.

Bankalar kendilerine ibraz edilen çeki ödemekle yükümlüdür. Şoyet çekten cayma sözkonusu ise veya keşideci tarafından mahkeme kararıyla ödeme yasağı konulmuşsa banka çeki ödememek zorundadır. Vadesinden önce ibraz olunan çekler ibrazında ödenecektir. Kanun, vadeli çek uygulaması konusunda kesinlik getirmiş, ibraz edildiği anda ödeneceğini düzenlemiştir. Vadeli bir çeki, ibrazında (vadesinden önce) ödeyen banka, keşideciye karşı sorumlu olmaz.

(30) DONAY, S.; a.g.e., s. 19; TEOMAN, O.; a.g.e., s. 12.

Çekin karşılığının kısmen yada tamamen ödenmemesi, banka şubesinde provizyon istenmesi yükümlülüklerini yapmayan banka şubesine 15. maddedeki müeyyide uygulanır. Buna göre, yükümlülüklerini yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında 10.000 ₺'den 100.000 ₺'ye kadar para cezası uygulanır.

Çek karşılığının ödenmemesi hakkında 5. madde, "çekin üzerinde yazılı tutarın kısmen veya tamamen ödenmeme sebebi çekin üzerine yazılmak suretiyle hamiline geri verilir" demektedir. Banka çekin ödenmeme sebebini, hatta çekten cayma dahi söz konusu ise bunu çekin üzerine, ibraz tarihiyle beraber yazarak çeki hamiline verecektir. Yalnız bu durumda çekin hamiline iadesi sorun yaratabileceğinden (31) banka, "..... bu durumda çekin arkasına ödediği tutarı yazıp, yetkililerine imzalatacak, ayrıca çek hamilinin hüviyetini saptayıp, bunun imzasını kasa ödeme fişi üzerine alacaktır. Çekin aslının ancak çekin bir fotokopisinin alınıp, ödeme fişine eklenmesinden sonra hamiline geri verilmesi uygun bir yöntemdir" (32). Bu yükümlülüğünü yerine getirmeyen bankaya (hesabın bulunduğu veya çekin ibraz edildiği herhangi bir banka şubesi) 15. maddeye göre para cezası hükmolunur.

ii) Karşılıksız Çeklerde Bankaların Yükümlülükleri

Çekin karşılığının kısmen veya tamamen olmaması halinde bankalara bazı yükümlülükler getirilmiştir. Banka bu durumu keşideciye ihtar etmekle yükümlüdür. Bu konuda Çek Yasası 7. maddesinde bankanın yükümlülüğünü belirtmiş ve ihtarın içermesi gereken hususlar düzenlenmiştir. Buna göre, "Yeterli karşılığı olmadığı için çekin kısmen veya

(31) Çıkabilecek sorun için bakınız ; DONAY, S.; a.g.e., s. 20.

(32) TEOMAN, Ö.; a.g.e., s. 13.

tamamen ödemeyen muhatap banka, hesap sahibinin kendisinin veya vekil ve temsilcilerinin elinde bulunan bütün çek karnelerini aldığı bankalara geri vermesini, 8. madde hükümleri gereğince düzeltme işlemlerini yerine getirmeden bir yıl müddet ile çek keşide edemeyeceğini ve aksine davranışların cezai müeyyideleri gerektireceğini, ibraz tarihini izleyen on iş günü içinde, hesap sahibine iadeli taahhütlü mektupla tebliğ etmek zorundadır". Ayrıca Merkez Bankası 1 nolu Tebliğ, 4. maddesinde ihtar mektubunun içeriğini düzenlemiştir. Buna göre ihtar mektubunun içeriği keşidecinin düzeltme hakkının bulunup bulunmadığına göre değişmektedir.

Hesap sahibinin düzeltme hakkı bulunması halinde banka şubelerince ihtar mektubunda, çekin; keşide tarihi, numarası, ibraz tarihi, ibraz edildiği banka şubesi, tutarı, keşide edildiği banka şubesinin adı ve hesap numarası, ibrazında ve provizyonun alındığında hesabın bakiyesi, karşılıksız kaldığı miktar, hamilin adı ve adresi yazılacak. Ayrıca, ihtar mektubunun tebliği tarihinden itibaren yedi iş günü içinde hesap sahibinin kendisinin veya vekil ve temsilcilerinin elinde bulunan bütün çek karnelerini aldığı bankaların şubelerine geri vermesi, aksi taktirde ilgili bankaların kanuni mercilere ihbar zorunda kalacakları, düzeltme hakkını kullanabileceği, aksi halde çekin ibraz tarihinden itibaren bir yıl süre ile çek keşide edemeyeceğini, aykırı davranışların, kanunda öngörülen cezai müeyyideleri gerektireceği, hususları hesap sahiplerine bildirilir.

Keşidecinin düzeltme hakkının bulunması halinde bu hakkı, çekin karşılıksız kalan kısmını, % 10 tazminatı ve gecikme faiziyle birlikte muhatap banka şubesine veya ilgili bankanın başka bir şubesine kanunen öngörülen sürede yatırarak kullanabilir. Bunun sonunda yeniden çek keşide etme hakkını elde eder. Şayet keşidecinin düzeltme hak-

kı yoksa, ihtar müktebu içeriğinde sadece "düzeltme hakkını kullanabileceği aksi halde çekin ibraz tarihinden itibaren bir yıl süre ile çek keşide edemeyeceği bildirim dışında diğer bildirimler bulunacaktır. Bu hususun yerine, düzeltme hakkını (aynı şekilde ve sürede) kullandığı takdirde hamilin şikayet hakkının doğmayacağını bildirilecektir. Dolayısıyla keşideci hakkında karşılıksız çek keşide etmesi nedeniyle takibata girilmeyecektir. Buradaki, düzeltme hakkı, karşılıksız kalan kısmını, %10 tazminatı ve gecikme faizini yatırmasıdır. Sonuçta çekten düzeltme hakkı değildir. Zararın karşılanması söz konusudur. Yoksa keşideci yeniden çek keşide etme hakkını elde etmez. Sadece cezadan kurtulmasını sağlar.

Kanunda belirtildiği gibi, keşideci, karşılıksız çek keşide ettiği anda elindeki bütün çek yapraklarını muhatap bankaya iade etmek zorundadır. Aynı şekilde şayet muhatap dışında başka bankalara ait çekler varsa onları dahi geri vermek zorundadır. Fakat kanunda, düzeltme hakkı olan ve bu hakkı kullanan keşidecinin yeniden çek keşide edebileceği belirtilmiştir. Bu durumda düzeltme hakkını kullanan keşideciyede, çekleri iade etmesi zorunluluğunun getirilmesi sebebi anlaşılammaktadır. Böyle bir zorunluluğun olmaması gerekirdi.

İhtar mektubu çek hesabının açıldığı şube tarafından keşidecinin adresine iadeli taahhütlü olarak yapılacaktır. Tebliğin 4. maddesi son bendinde, muhatap şube dışında bir şubeye ibraz edilen ve yeterli karşılığın olmaması nedeniyle kısmen veya tamamen ödenmeyen çekler hakkında gerekli bilgiler, çekin ibraz edildiği şube tarafından hesabın bulunduğu şubeye bildirilerek, ihtar mektubunun gönderilmesinin sağlanacağını belirtmiştir. Şayet keşidecinin adresinde bir değişme olduğu halde, adres değişikliğini bildirmediği takdirde, çek hesabı açtırırken bildirdiği adrese ihtar yapılır ve geçerli olur (1 Nolu

Tebliğ, 12. madde). Bu husus çek yasası uyarınca yapılacak bütün ihtarlar içinde geçerlidir.

Karşılıksız çeklerle ilgili bu şekilde düzenleme yapılarak hem karşılıksız çek keşidecisinin, hem de hamilin bundan dolayı zarara uğramasının önlenmesi yoluna gidilmiştir.

Kanunun 13. maddesi ihtara uymayanlar, 15. maddesinde ise ihtar yükümlülüğünü yerine getirmeyen banka hakkında uygulanacak müeyyideleri düzenlemiştir. İhtarı aldığı veya almış sayıldığı tarihten itibaren yedi iş günü içerisinde geçerli bir sebebe dayanmaksızın çekleri iade etmeyenlere, ilgili bankanın ihbarı üzerine 20.000 TL.den 200.000 TL'ye kadar para cezası verilir. Bu ihbarı yapmayan veya geciktiren bankaya 10.000 TL.den 100.000 TL.ye kadar para cezası verilir. 7. Maddedeki ihtarla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmeyen banka hakkında ise 500.000 TL. den 2.000.000 TL.ye kadar para cezası hükmolunur.

2.4.2.3. Düzeltilme Hakkı

Çek Yasasının 8. maddesi Düzeltilme Hakkı başlığını taşımaktadır. Hukukumuzda ilk defa böyle bir düzenleme yapılmıştır. Düzeltilme hakkı, "kısmen ya da tamamen karşılıksız çıkan bir çekin yasanın öngörülen sürede keşideci tarafından hamil adına bloke edilmek suretiyle ödenerek sonradan karşılıklı hale dönüştürülmesi ve böylece keşidecinin bir yıl süre ile yitirdiği çek keşide etme hakkını yeniden kazanmasına yol açan bir işlem olarak tanımlanabilir(33). Düzeltilme hakkını kullanabilme koşullarını şu şekilde sıralayabiliriz;

1 - Keşideci karşılıksız çek tutarını yatırmak zorundadır. Çekin kısmen veya tamamen karşılıksız kalması

(33) TEOMAN, Ö.; a.g.e., s. 15.

önemli değildir. Kısmen karşılıksız ise sadece bu miktarı yatırmak zorundadır.

2 - Karşılıksız kalan miktar hamil adına muhatap bankaya yatırılacaktır. Keşideci şayet başka bir bankaya yatırırorsa bu durumda haktan yararlanamayacaktır. Çek hangi banka üzerine keşide edilmişse, o bankaya tevdi edilecek ve hamil adına bloke edilecektir. Fakat başka bir bankaya, muhataba havale şeklinde (hamil adına) yatırılması, öngörülen sürede muhataba ulaşması şartıyla kabul edilir.

3 - Keşideci, karşılıksız kalan miktarın % 10'nunu tazminat olarak ve gecikme faizinde yatırmak zorundadır.

Kanun ayrıca bu konuda bazı sınırlamalarda getirmiştir. Hesap sahibi ihtar mektubunu aldıktan sonra veya almış sayıldığı tarihten itibaren yedi iş günü içinde bu hakkı kullanmak zorundadır. Diğer bir sınırlama ise, düzeltme hakkının, karşılıksız çekin bankaya ibraz tarihini takip eden bir yıl içinde ancak iki defa kullanılabileceğidir. Bu sınırlama sadece çekin karşılıksız kaldığı banka için değil, bütün bankalar içindir. Yani keşidecinin bir yıl içinde, farklı bankalar üzerine keşide edilmiş karşılıksız çeklere istinaden kullandığı iki düzeltme hakkı, o yıl için bir daha düzeltme hakkını kullanmasını engelleyecektir.

Düzeltilme hakkını kanuna uygun şekilde kullanan keşideci yeniden çek keşide etmek hakkını elde eder. Bu hakkı kullanmayan keşideci bir yıl süreyle çek keşide edemez. Ayrıca 9. maddeye göre T.C. Merkez Bankasının bu konuda diğer bankalara yapacağı duyuruya takiben, bankalarca bir yıl süreyle çek karnesi verilmeyeceği gibi çekle işleyen hesapta açılmayacaktır.

Kanun düzeltme hakkının ancak bir yıl içinde iki

defa kullanabileceğini belirtmiştir. Bu durumda keşidecinin aynı gün ikiden fazla çekinin karşılıksız kalması durumunda düzeltme hakkı olmayacaktır. Ancak belirtilen süre içinde karşılıksız miktarı, % 10 tazminat ve gecikme faizini hamil adına muhatap bankaya yatırması, hamilin şikayet hakkını önleyecektir. Fakat bu durumda keşideci yine bir yıl süreyle çek keşide edemeyecek, çekle işleyen hesap açtıramayacaktır.

Kanunun, 8. maddesinde belirtilen düzeltme işlemi yapılmadığı halde, bir yıllık süre içinde çek keşide edenler 13. maddenin 2. bendine göre, üç aydan altı aya kadar hapis ve 20.000 ₺'den 200.000 ₺'ye kadar para cezası ile cezalandırılırlar.

Düzeltilme hakkının, bu şekilde düzenlenmesi, çek hamillerinin zarara uğramasını önlemek ve zararların karşılanmasına yöneliktir. Burada temel sorun, yasada belirtilen miktarların ödenmesidir ve bu ödemenin keşideci tarafından veya üçüncü bir kişi tarafından yapılmasının önemi yoktur (34). Kimin tarafından ödenirse ödensin, keşideci hakkında kanuni takibatta yapılmayacaktır.

2.4.2.4. T.C. Merkez Bankasına Bildirim Yükümlülüğü

Bankalar, karşılıksız çek keşide edenleri Merkez Bankasına bildirmek zorundadır. Bu konu Kanunun 9. maddesinde düzenlenmiştir; "Muhatap banka, yeterli karşılığı olmadığı için çekin ödenmediğini ve hesap sahibi hakkında gereken bilgileri, T.C. Merkez Bankasına bildirir. Bildirme, hesap sahibinin düzeltme hakkı yok ise, çekin ibraz tarihinden; düzeltme hakkı var ise, düzeltme süresi sona erdiği tarihten itibaren on iş günü içinde yapılır. T.C. Merkez Bankası, durumu en fazla 30 iş günü içinde bankalara duyurur.

(34) DONAY, S.; a.g.e., s. 38.

T.C. Merkez Bankasının duyurusuna şube tarafından ıttıla ve herhalde duyuru tarihini takip eden onbeşinci günün bitiminden itibaren, bir yıl süre ile hesap sahibine veya vekil ve mümessillerine çek karnesi verilmez ve çekle işleyecek hesap açılmaz". Bankalar bu bildirimini çekin karşılığının olmaması nedeniyle ödenmemesi halinde yapacaklardır. Yasal nedenlerle çekin ödenmemesi veya ödene memesi durumunda bildirim yapılmayacaktır. Bankalar, hesap sahibinin kimliği ile diğer bilgileride bildireceklerdir. Bu konuda 1 Nolu Tebliğin 5. maddesi açıklık getirmiş, Tebliğin sonunda "Mektup örneği 2" yi düzenlemiştir. Buna göre düzenlenecek mektupla bildirim yapılacaktır.

Tebliğin 5. maddesinde bildirim görevi muhatap banka şubesine verilmiştir. Bu bildirim kanun tarafından bir süreye bağlanmıştır. Bu süre, hesap sahibinin düzeltme hakkının olup olmadığına göre değişmektedir. Hesap sahibinin düzeltme hakkı yok ise çekin ibraz tarihinden itibaren on işgünü içinde bildirilecektir. Şayet hesap sahibinin düzeltme hakkı var ise bu hakkın kullanılmasını beklemek gerekecektir. Kanunda hesap sahibinin düzeltme süresi yedi iş günü olarak belirtilmiştir (m.8). Bu durumda yedi iş gününün bitiminden itibaren on iş günü içinde bildirim yapılacaktır. Görülüyor ki, düzeltme hakkının kullanılmasıyla bile Merkez Bankası'na bildirim yapılmak zorunluluğu kalkmamaktadır. Karşılıksız çek keşide edenler hakkında bilgilerin bir tek merkezde toplanması ve buradan bankalara duyuruda bulunulması, karşılıksız çek keşidesiyle mücadele edilmesini kolaylaştıracaktır. Düzeltme hakkının bir yıl içinde iki defa kullanılabilmesi kanunda belirtilmiştir. Bunun farklı bankalar içinde geçerli olması nedeniyle, bu bilgilerin bir merkezde toplanıp değerlendirilmesi açısından yararlıdır. Dolayısıyla hesap sahibinin düzeltme hakkını kaç defa kullandığını sağlıklı biçimde öğrenmek mümkün olacaktır.

T.C. Merkez Bankası, muhatap banka tarafından kendisine bildirim yapılmasından en fazla 30 iş günü içinde bankalara duyuruda bulunur. Yalnız 9. maddenin 2. bendinde "..... duyurusuna şube tarafından" denilmektedir. Buradaki şube deyimini bütün bankaların şubeleri olarak anlaşılmalıdır. 9. maddenin birinci bendinde de bütün bankalara duyuru yapılacağı belirtilmiştir. Merkez Bankası bu durumda Banka Genel Müdürlüklerine duyuruda bulunacaktır. Genel Müdürlükler ise kendi şubelerine durumu bildireceklerdir.

Yasanın 9. madde 2. bendi, "..... şube tarafından ittila ve herhalde duyuru tarihi" hükmünü içermektedir. Buna göre duyurunun yapılmış sayılması iki durumda söz konusu olmaktadır. Birinci durumda "ittıla", örnek olarak, bir bankanın şube yetkilisi tarafından bir müşterisi hakkında, başka bir bankadan bilgi alırken duyuruyu öğrenmiş olması, ikinci durumda ise Merkez Bankası'nca duyurunun tebliğ edilmesidir (35). Dolayısıyla ne şekilde olursa olsun durumun öğrenilmesini takip eden onbeşinci günün bitiminden itibaren, bir yıl süre ile hesap sahibine veya vekil ve mümessillerine çek karnesi verilmez ve çekle işleyecek hesap açılmaz. Bu durumda, müeyyideler yalnız hesap sahibine değil, onun nam ve hesabına hareket eden vekil ve mümessillerine de uygulanacaktır. "Başka bir deyişle çek keşide etme yasağına tabi bir kişi, bu yasağı bertaraf edecek dolaylı yollarlada çek hakkını kullanamayacaktır" (36).

9. maddede ki yükümlülüklerine uymayan veya geciktiren banka 15. maddeye göre, 500.000 ₺'den 2.000.000 ₺. ye kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

(35) Ibid., s. 42.

(36) Ibid., s. 43.

2.4.2.5. Bankaların Karşılıksız Çeklerde Parasal Sorumlulukları

Çeklere karşı güvensizliği ortadan kaldırmak ve bankaların çek hesabı açarken daha dikkatli davranmalarını sağlamak amacıyla, Çek Yasası karşılıksız çeklerde bankalara parasal sorumluluk getirmiştir. Yasanın 10. maddesine göre;

"Karşılığı bulunmasa veya yetersiz kalsa bile muhatap banka müddetinde ibraz edilen yirmibin liraya kadar olan çekler ile bu miktar üzerindeki her çekin yirmibin lirasını keşidecinin dışındaki hamile ödemeye mecburdur. 7. ve 8. madde hükümleri saklıdır. Bu husus, hesap sahibi ile muhatap banka arasında, karnenin teslimi sırasında yapılmış olan dönülmeyecek bir kredi sözleşmesi hükmündedir.

Birinci fıkrada belirtilen mesuliyet tutarı, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayımlanan "Toptan Eşya Fiyatları Yıllık İndeksi"ndeki artışlar gözönünde bulundurularak T.C. Merkez Bankası tarafından artırılabilir".

Kanuna göre, hesap sahibine banka tarafından çek karnesi verilmesiyle kredi sözleşmesi yapılmış sayılmaktadır. Bankanın parasal sorumluluğu her çek yapıldığı için geçerlidir. Bu sorumluluk iki kısımda düzenlenmiştir. 20.000 TL'ye kadar karşılıksız çıkan çekin, tamamı banka tarafından ödenecektir. Yalnız, karşılıksız kalan çek 20 bin liranın üzerinde ise banka bunun 20 bin lirasını ödemekle yükümlüdür. Diyelim ki; 20.000 TL'lik çekin karşılığında keşidecinin hesabında 5.000 TL olsun. Bu durumda banka karşılıksız kalan kısmı yani 15.000 TL'yı ödeyecektir. Keşidecinin hesabında 20 bin lira varsa ve bunun üzerinde miktarlarda çek keşide etmişse bu durumda bankanın ayrıca bir 20 bin lira ödeme yükümlülüğü yoktur.

Bankanın ödeyeceği bu miktar her çek yaprağı için geçerli olduğundan, çek karnesi vereceği kişileri iyi araştırması gerekmektedir. Bankanın 20.000 TL'yi ödeyeceği hamil, çekin keşidecisi olmayacaktır. Yani keşideci bankayı dolandırmak amacıyla her çek yaprağını ayrı ayrı kendine keşide ederek tahsil edemeyecektir. Banka, hesap sahibiyle arasında bir kredi anlaşması sözkonusu olduğuna göre, karşılıksız çek dolayısıyla ödediği bu miktarı tabiki uyguladığı kredi faiziyle birlikte tahsil edecektir. Kanun 20 bin liraya kadar bankaları ödemekle yükümlü tutmuştur. Çekin süresinde ibraz edilmemesi, çekten cayılması, yasal nedenlerle ödememe için karar alınması gibi hallerde bankalar sorumlu olduğu bu miktarı ödemekle yükümlü değildir.

Kanun 7. ve 8. madde hükümlerinin saklı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, "bu durumlarda dahi gerekli ihtarın yapılacağını ve keşidecinin düzeltme hakkına sahip olduğunu belirtmek istemiştir" (37). Kanunun ikinci bendinde, bankaların sorumlu olduğu bu miktarın Merkez Bankasınca, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayımlanan "Toptan Eşya Fiyatları Yıllık İndeksi"ndeki artışlar gözönünde bulundurularak arttırılabileceği düzenlenmiştir.

2.4.2.6. Özel Olarak Karşılıksız Çek Keşide Etme Suçu

Çek Yasasının getirdiği en önemli yenilik "karşılıksız çek keşide etme suçu" ilk kez düzenlemiş olmasıdır. Karşılıksız çek keşide etme suçunun oluşması, bu kandan önce uygulandığı gibi, keşidecinin hamili dolandırmak amacını taşıyıp taşımadığının araştırılması söz konusu olmamaktadır. Kanun 16. maddesi karşılıksız çek keşidesi hakkında hükmü açık bir şekilde düzenlemiştir; "İbraz süresi içinde veya üzerinde yazılı keşide tarihinden önce,

(37) Ibid., s. 46.

4. maddeye göre ibraz edildiğinden, yeterli karşılığı bulunmaması sebebiyle kısmende olsa ödenmeyen çeki keşide eden kişiler bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar. Mahkeme ayrıca işlenen suçun mahiyetine göre bir yıl ile beş yıl arasında belirleyeceği bir müddet için failin bankalarda çek hesabı açmasının ve çek keşide etmesinin yasaklanmasına karar verir. Yasaklama kararı bütün bankalara duyurulmak üzere T.C. Merkez Bankası'na bildirilir.

Bu fiillerden dolayı takibat yapılması çek hamilinin şikayetine bağlıdır. Şikayetten vazgeçme, hüküm kesinleşinceye kadar geçerlidir. Fiili işleyenin 8. maddeye göre düzeltme hakkını kullanmak suretiyle hamilin zararını karşılamış olması veya düzeltme hakkı yoksa, anılan maddede belirtilen müddet içinde çek bedelinin karşılıksız kalan kısmını, % 10 tazminatı ve gecikme faiziyle birlikte muhatap bankaya veya herhangi bir şubesine yatırmış bulunması halinde şikâyet hakkı doğmaz".

Kanunda yalnız bir husus çelişki yaratmaktadır. Şayet çekten cayılmışsa, ibraz süresi geçtiği halde muhatap bedeli ödeyebilir. Ancak 16. maddenin 1. bendine göre "ibraz süresi içinde" denilmektedir. Bu durumda banka, ibraz süresi geçtikten sonra, karşılık varsa çeki ödeyecek, fakat ibraz süresinin geçmesine rağmen, keşideci çekten caymamışsa ve yeterli karşılığında yoksa o zaman karşılıksız çek keşide etme suçu işlemiş sayılmayacak, cezalandırılmayacaktır (38).

13. maddeye göre; 16. madde gereğince hükmolunan süre içinde çek keşide edenler, fiilleri başka bir suç meydana getirirse bile ayrıca üç aydan altı aya kadar hapis ve 20.000 TL.den 200.000 TL. kadar para cezası ile cezalandırılırlar.

BÖLÜM 3 İKTİSADİ AÇIDAN ÇEK

3.1. İKTİSADİ HAYATTA ÇEKİN ÖNEMİ

Bir ülkede çek kullanımının yaygınlaşmasının ülke ekonomisine çeşitli yönlerde olumlu şekilde etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz. Ödemelerini çek kullanarak yapan kişiler, bundan dolayı birçok yararlar sağlamaktadır. Çek ile ödemelerin iktisadi açıdan önemli özelliği, satınalma gücünün birden fazla yerde hazır olmasından ve kullanılabilmesindedir. Diğer bir ifadeyle, "çek'in çift başlı bir ödeme aleti olmasıdır" (1). Çek hesabı sahibi, bankadaki mevduatından dolayı bir gelir (faiz) sağlarken, parası sanki yanındaymış gibi ödemelerini çek ile yapabilmektedir. Bankalarda kendilerine yatırılan bu paraları kredi olarak kullanabilmekte ve böylece iktisadi faaliyetlerin finansmanını sağlamaktadırlar. Hesap sahibinin, çek kullanarak nakit kullanımının azalmasının kendisine sağladığı yararlar yanında ülke ekonomisine de yararlı etkileri vardır. Sonuçta, bankalardaki artan mevduat, bankaların açtıkları kredi miktarlarının ve kaydi para yaratabilme olanaklarının genişlemesini sağlamaktadır.

Çek kullanımının bankalar ve ülke ekonomisi yönünden yararlarını incelemeden önce genel olarak çek'in kaydi parayla ilişkisini ve mevduat hacmi üzerindeki etkisini incelemek gerekir. Böylece çekin yararlarını daha iyi ifade edebilme imkanı sağlanır.

(1) ERGİN, F.; Kredi Sistemi, a.g.e., s. 72.

3.1.1. Kaydi Paranın Yaratılmasında ve Tedavülünde Çek'in Rolü

Kaydi para, banknot ve madeni paralar gibi somut bir varlığa sahip değildir. Banknot ve madeni paralar elden ele geçerek tedavül etmektedir. Kaydi para ise hesaptan hesaba geçirilerek tedavül etmektedir. Yani bankadaki mevduatın hesaptan hesaba nakli ile olmaktadır. Kaydi paraya, banka parası veya mevduat parasıda denilmektedir. Dolayısıyla, "Banka parası hiçbir maddi varlığı olmayan sadece bankaların defterlerine alacak ve borç kaydı düşülmek suretiyle yaratılan bir değişim aracıdır" (2). Kaydi para, genellikle üzerine çek çekilebilen vadesiz mevduat olarak kabul edilmektedir. Bu vadesiz mevduatın likit olmasından kaynaklanmaktadır. Vadesiz mevduat sahibi istediği zaman bankadaki mevduatını paraya çevirebildiğinden, vadesiz mevduat ile para arasında bir ikame sözkonusu olmaktadır. Ödemelerin vadesiz mevduatla yani hesaptan hesaba nakledilmesi çek aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu şekilde, vadesiz mevduatın tedavülü sözkonusu olmakta ve kaydi para oluşmaktadır.

Genellikle vadeli mevduat kaydi para olarak kabul edilmemektedir. Bunun sebebi, vadeli mevduatın likit olmamasıdır. Fakat, bugün birçok ülkede görüldüğü gibi, bankalara önceden bildirmek kaydıyla ve faizden vazgeçmek şartıyla vadeli mevduatın çekilmesi mümkündür. Ayrıca, bankadan çekilmeyerek, istenilen kişinin hesabına nakledilerek ödeme bulunulabilmektedir. Dolayısıyla, vadeli mevduatın bu şekilde kullanılabilmesi, likit olmadığı varsayımını ortadan kaldırmış ve vadesiz mevduat gibi kaydi para sayılması durumunu ortaya çıkartmıştır (3). Kaydi paranın

(2) URGANCI, H.; Para ve Banka, Adana 1982, s. 41.

(3) HIÇ, M.; Para Teorisi, İ.Ü. İktisat Fak. Yayını, İstanbul 1975, s. 7 ; ALKİN, E.; İktisat, İ.Ü. İktisat Fak. Yayını, İstanbul 1977, s. 179.

yaratılması için çek kullanımı gerekli bir unsur değildir. Çek kullanılmadan da bankalar kaydi para yaratabilirler. Fakat kaydi paranın tedavül etmesi için çek kullanılması gerekmektedir. Kişilerin ödemelerini çek ile yapması kaydi para yaratılmasını arttırmakta ve yaratma süresinde kısaltıcı bir rol oynamaktadır.

Kaydi paranın yaratılması için bankaya mevduat olarak para yatırılması, bankaların müşterilerine kredi açmaları ve bu kredi limitleri dahilinde çek kullanma hakkını vermeleri kaydi paranın yaratılması için yeterli olmaktadır. Bankaların kaydi para yaratma olanakları sınırsız değildir. Birçok ülkede, (Türkiyede dahil olmak üzere) bankaların kaydi para yaratma imkanları yasalarla sınırlandırılmıştır. Bankalar topladıkları mevduatın bir bölümünü, günlük kasa giriş ve çıkışlarını karşılayabilmek için (ihtiyat) karşılık olarak ayırırlar. Mevduata uygulayacakları karşılık oranı (ki Türkiyede munzam karşılığı denilmektedir) kanunlarla belirtilmektedir. Böylece bankaların toplam mevduat ve müşterilerine açabilecekleri kredi miktarları karşılık oranları kullanılarak sınırlandırılmaktadır (4).

Kaydi paranın bankalarca yaratılması bir örnek üzerinde açıklanabilir (5). Bu açıklama yapılırken bazı varsayımlardan hareket edebiliriz. Buna göre, tek bir banka olduğunu, yasal karşılık oranının % 20 olduğu ve banka tarafından açılan kredilerin bankadan nakit olarak çekilmediği veya kısa bir süre sonra bankaya geri döndüğünü varsayalım. Bu durumda örneğin bankaya yatırılan 1000 TL'lik bir mevduat, bankanın mevduat hacmini arttıracak ve dolayısıyla kredi hacmidе genişleyecektir.

(4) *Ibid.*, s. 33, s. 180.

(5) Örnek için bakınız, ALKIN, E.: *a.g.e.*, s. 180 ;
URGANCI, H.; *a.g.e.*, s. 42.

Banka, yatırılan 1000 TL.lik mevduatın % 20'lik kısmını yani 200 TL.'ni karşılık olarak ayırdıktan sonra 800 TL.'sını işletmek amacıyla herhangi bir kişiye kredi olarak verecektir. Çek ile ödemelerin yaygın olarak kullanıldığı ekonomilerde, bankadan bu 800 TL.'ni borç alan kişiler aldıkları parayı nakit olarak çekmeyip bankada bir mevduat hesabı açtıracak veya mevcut hesabına yatıracaktır. Dolayısıyla bankanın açmış olduğu 800 TL. kredi, toplam mevduat hacminde 800 TL.'lik artış meydana getirecektir. Mevduatı artan banka müşterilerine tekrar yeni krediler açma imkanı elde edecektir. 800 TL.'lik mevduatın 160 TL.'sını karşılık olarak ayırıp, kalan 640 TL. kısmını kredi olarak verecektir. Bu krediyi alan müşteri de aynı şekilde bu miktarı nakit olarak almayıp, hesabına geçirmesiyle bankanın mevduatında 640 TL.'lik bir artış olacaktır. Banka aynı şekilde 640 TL.'nin 128 TL.'sını karşılık ayırıp, geriye kalan 512 TL.'sını kredi olarak verecektir. Bu şekilde birbirini izleyen kredi mevduat zinciri gittikçe azalan bir seyirde uzayıp gidecektir. Süreç uzadıkça açılacak krediler sığır ulaşacak ve zincirleme süreç duracaktır. Bu durumu tablo yardımıyla daha rahat izleyebiliriz.

	<u>Mevduat Miktarı</u>	<u>Karşılık Miktarı</u>	<u>Kredi Hacmi</u>
1. Aşama	1000	200	800
2. Aşama	800	160	640
3. Aşama	640	128	512
4. Aşama	512	102,40	409,60
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.
	0	0	0
<u>Toplam</u>	<u>5000</u>	<u>1000</u>	<u>4000</u>

Banka sisteminde sızıntı olmadığı yani nakit olarak çekilişler olmadığı taktirde, sisteme giren mevduatın yarattığı kaydi para ve kredi miktarını basit bir formülle; $M = A \cdot 1/k$ hesaplayabiliriz. Banka sistemine giren ilk mevduat A , karşılık oranını (k) ile gösterirsek, yaratılan toplam mevduatı (M) buluruz. Örneğimizdeki değerleri yerine koyarsak sisteme giren mevduatın, kendisinin beş katı (5000 ₺.) mevduat yarattığını görürüz. Sisteme yatırılan mevduatın yol açtığı kredi miktarını ise ; $K = A \cdot (1-k)/k$ formülüyle hesapladığımızda, örnekte görüldüğü gibi yatırılan mevduat kendisinin dört katı (4000 ₺.) kredi açılmasına sebep olmuştur. Kaydi para yaratılmasında formüle edilen ($1/k$)'ya kaydi para çarpanı ve ($(1-k)/k$)' yada kredi çarpanı denilmektedir (6).

Örneğimizde yer alan tek banka varsayımı kaldırıldığı zaman yani birçok banka olması durumunda, sonuçta hiçbir değişiklik olmayacaktır. Bu durumda her aşamada yaratılan mevduat ayrı bir bankaya ait olacaktır. Bankaların yarattıkları toplam mevduatta aynı olacaktır.

Ödemelerin çek kullanılarak yapılması durumunda kişilerin hesaplarının aynı bankada olmaması kaydi para yaratılmasını etkilemeyecektir. Bankalar bu durumda takas sisteminden yararlanarak borçlarını ve alacaklarını karşılıklı olarak mahsup ederler. Böylece sistemden nakit sızıntıları önlenmiş ve kaydi para yaratılması etkilenmemiş olur. Kaydi para yaratılması konusunda banka sistemine giren paraların sistemden ayrılmadığı yani nakit sızıntılarının olmadığı varsayımı pek gerçekçi değildir. Borç alan kişilerin aldıkları miktarı kısmen yada tamamen nakit olarak çekmesi sözkonusu olabilmektedir. Bu durumlarda sistemde ortaya çıkan sızıntılar, bankaların likiditesini azaltmakta dolayısıyla kaydi para yaratma olanaklarının da

(6) KÖKLÜ, A.; a.g.e., s.112.

daraltmaktadır (7) Sızıntıların olması durumunda, kaydi para çarpanı ve kredi çarpanında düşme görülecektir. Kaydi para yaratılmasıyla ilgili verdiğimiz örnekteki değerleri aynı kabul edip, banka sistemindeki sızıntıları (k') ile gösterirsek, kaydi para çarpanı ($1/k+k'$) ve kredi çarpanı ($1-k/k+k'$) şeklinde olur. Sistemdeki sızıntıları yani nakit para olarak çekilen miktarın mevduata oranını (k')'yı % 10 olarak kabul edersek kaydi para çarpanı 5'den 3,33'e, kredi çarpanı ise 4'ten 2,66'ya düşer. Dolayısıyla bu durumda mevduat hacmi 3333 ₺., kredi hacmi ise 2666 ₺.'na düşmekte ve 333 ₺. sistemden nakit olarak çıkmaktadır. Fakat uygulamada nakit olarak çekilen miktarın mevduata oranını tam olarak hesaplamak zordur.

Banka Mevduatlarında sızıntı olmadığı, yani nakit olarak çıkışların ve artan mevduatın tekrar bankalarda çek'e tabi hesaplarda tutulduğu sürece bankaların kaydi para yaratmaları devamlı artar. Kaydi paranın tedavülünde çek kullanıldığı sürece veya diğer bir ifadeyle, çek kullanımının yaygın olduğu ölçüde, banka sisteminden nakit sızmaları ve banka sistemine geri dönmemesi önlenmiş olur. Dolayısıyla, çek kullanımının yaygın olduğu ölçüde de banka sisteminin mevduat yaratma gücünün yükseleceği sonucuna varabiliriz (8). Nakit olarak çekilen miktarların tekrar banka sistemine döneceğini düşünsek bile, bunun için belkide uzunca bir zaman gerekecektir. Bu süre boyunca kaydi para yaratımı duracaktır. Ödemelerde çek kullanılması halinde böyle bir durum sözkonusu olmayacak ve nakit olarak sızıntılar olmayacağından kaydi para yaratımı durmayacaktır. Çek kullanımının yaygın olması banka sisteminin kaydi para yaratma sürecini de kısaltacaktır (9). Kaydi paranın ödemelerde kullanılabilmesi yani tedavülü ancak ödemelerin

(7) URGANCI, H.; a.g.e., s. 44.

(8) ÇELEBİCAN, G.; a.g.e., s. 18.

(9) Ibid.

çek kullanma aracılığı ile yapılmasıyla mümkün olmaktadır. Sonuç olarak ödemelerin yaygın olarak çek aracılığı ile yapılması kaydi paranın tedavülünü sağlaması ve dolayısıyla yaratılma süresini kısaltması banka sistemi açısından olduğu kadar ülke ekonomisi açısından da olumlu etkileri olacağını söyleyebiliriz.

3.1.2. Bankalar Açısından Çek'in Önemi

Ödemelerin geniş ölçüde çek ile yapılmasının bankalar açısından büyük yararları vardır. Çek ile ödemelerin bankalar açısından yararlarını iki başlık altında toplayabiliriz. Birincisi, bankaların kârlarını arttırması, ikincisi mevduat hacmi ve mevduat artışını hızlandırması açısından yararlarıdır.

Bankalar da diğer kuruluşlar gibi kâr amacı ile faaliyetlerini sürdürürler. Bankalar ne kadar çok para alış ve satışı yaparlarsa veya genel olarak ne kadar çok kredi açarlarsa kârlarında o kadar fazla olması beklenir. "Ancak bankaları, imkanlarının son sınırına kadar kredi açmaktan, dolayısıyla elde edebilecekleri azami kârı kazanmaktan alıkoyan etken, likiditeyi devam ettirememeye endişesidir" (10). Banka vadesiz mevduat sahiplerinin nakit para taleplerini karşılayabilmek için kasalarında yeterli miktarda nakit bulundurmamak isterler. Kasalarında likit olarak tuttukları nakit paranın dışında kalanını kredi olarak vererek kâr etmeye veya diğer bir ifadeyle likiditenin maliyetini düşürmeye çalışırlar. Likiditenin maliyeti, borç verilmeyerek kasada atıl olarak tutulan paraların kullanılmaları halinde getirmeleri mümkün olan kârdır (11). Banka likiditeyi sağlamak için elde edebileceği kârın bir bölümünden vazgeçecek yada fazla kâr etmek için likiditeden bir miktar vazgeçmek durumunda kalacaktır. Bu bir ter-

(10) ÇELEBİCAN, G.; a.g.e., s. 22.

(11) KARAYALÇIN, Y.; a.g.e., s. 264.

cih sorunu olduğu gibi ÷lkedeki nakit kullanma eğilimine görede değişebilmektedir. Likidite maliyetinin düşük olduğu ölçüde bankaların kârlarında artar ve böylece daha etkin olarak çalışmış olurlar.

Çek kullanma alışkanlığının olmadığı durumda bankalar özellikle vadesiz mevduat sahibi müşterilerinin talep edebilecekleri nakit miktarını kasalarında tutmak zorundadırlar. Bankaların bu şekilde talepleri karşılayabilmek için tuttıkları ihtiyari karşılıkların yüksek olması, kârlılığı etkileyecektir. Kanunen zorunlu olarak buldukları (mevduat munzam karşılığı) karşılık'ta gözönünde tutulursa bu rezervler büyük miktarlara ulaşabilir. Şayet çek kullanımı yaygın olursa, bankalar vadesiz mevduat müşterilerinin nakit talepleri azalacağından bankalar kasalarında fazla miktarda para bulundurmaya gerek duymayacaklar veya bu rezervi çok asgari düzeyde tutacaklardır.

÷lkemizde çek kullanma alışkanlığı yeterince yaygın değildir. Ödemeler daha çok nakit parayla yapılmaktadır. Özellikle vadesiz mevduatın nakit olarak talebinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Vadesiz ticari mevduat genellikle çek'e tabi iken aynı durum vadesiz tasarruf mevduatı için geçerli değildir. Aşağıdaki tabloda 1980-1986 yılları arasında bankalarımızdaki vadesiz ticari ve tasarruf mevduatının seyri gör÷lmektedir.

Yıllar	(Milyon TL)			
	Vadesiz Tic. Mevduat Top.	Vadesiz Tic. Mevd.Zincirleme İndeksi	Vadesiz Tas. Mevduat Top.	Vadesiz Tas. Mevd.Zincirleme İndeksi
1980	286.019	100	197.432	100
1981	458.468	142	228.471	116
1982	651.235	135	275.470	121
1983	806.061	148	567.896	206
1984	1.042.635	108	442.729	- 22
1985	1.596.640	147	580.786	131
1986	2.618.256	165	967.422	167

Kaynak: T.C. Merkez Bankası üç aylık bülteni

1980 yılından itibaren vadesiz ticari mevduat sürekli artış göstermiştir. Aynı artış 1984 yılı dışında vadesiz tasarruf mevduatında da olmakla birlikte aynı oranda ve istikrarı gösterdiği söylenemez. Bunda vadesiz tasarruf mevduatı faiz haddine, (özellikle vadeli mevduat) karşı vadesiz ticari mevduata oranla çok daha duyarlı olmasının da payı vardır. Ayrıca vadesiz tasarruf mevduat hacmi vadesiz ticari mevduata oranla daha düşüktür.

Vadesiz tasarruf mevduat hacminin, vadesiz ticari mevduata oranla düşük olmasının ilk göze çarpan sebeplerinin, ülkemizdeki enflasyonun yüksek olması ve halkımızın nakit para kullanma eğiliminin yüksekliği olduğunu söyleyebiliriz..

(Milyon TL)

Yıllar	Dolaşımdaki banknot ve ufaklık para miktarı	Zincirleme index	Toplam Vadesiz Mevduat	Zincirleme index
1980	217.507	100	483.451	100
1981	280.641	129	686.939	142
1982	411.871	147	926.705	135
1983	547.541	133	1.373.957	148
1984	735.523	134	1.485.364	108
1985	1.011.383	138	2.177.426	147
1986	1.415.186	140	3.585.678	165

Tabloda görüldüğü gibi, dolaşımdaki banknot ve ufaklık para miktarındaki artış hızı yüksek denilebilecek boyuttadır. Özellikle tedavül etmesi açısından vadesiz mevduat toplamı ile dolaşımdaki para miktarı yıllar itibarıyla karşılaştırıldığında dolaşımdaki para miktarının hemen hemen aynı ölçüde arttığı görülmektedir.

Halkın nakit para kullanma eğiliminin yüksek olması, bankaları vadesiz mevduattan dolayı nakit taleplerini karşılayabilmek için kasalarında fazla miktarda parayı atıl olarak tutma zorunda bırakmaktadır. Aşağıdaki tabloda toplam mevduatın yüzdesi olarak banka kasalarında tutulan paranın oranı görülmektedir.

(Milyon TL.)

Yıllar	Banka kasalarındaki banknot ve ufaklık para toplamı	Toplam Mevduat	Banka kasalarındaki paranın toplam mevduata oranı
1980	62.042	776.738	8
1981	107.028	1.544.635	7
1982	132.061	2.383.528	5,5
1983	184.841	3.108.686	6
1984	232.826	5.006.983	4,7
1985	389.011	8.037.577	4,5
1986	618.662	10.012.887(Kasım)	6

Toplam mevduatın yüzdesi olarak banka kasalarında tutulan paranın oranı 1980 yılında % 8 olmuş, sonraki yıllar düşme eğilimine girmiştir. 1986 yılında tekrar artış göstererek % 6 olmuştur. Sadece vadesiz mevduat toplamına göre ise bu oran daha da yüksek olacak, örneğin 1986 yılı için yaklaşık % 18 dolayındadır. Bu oranlara göre bankalarımızın likiditeyi idame ettirme konusunda çok sıkı yani tedbirli davrandıkları sonucu ortaya çıkar. Bankaların yatırılan mevduat üzerinden kanunen ayırmak zorunda oldukları karşılık (munzam karşılığı) oranının % 20 olduğu durumda, kasalarında tuttıkları miktarda toplam mevduatın ortalama % 5'i olarak kabul edersek, gerçek oran % 25 olmaktadır. Böylece banka sisteminde mevduat çarpanı küçülecektir. Ülkemizde bankaların kasalarında bu miktarda para tutmalarının gerçek ihtiyaçlarından doğup doğmadığını tesbit etmek zordur. Ancak halkımızdaki nakit kullanma eğiliminin yüksek olduğu söylenebilir. Çek kullanma alışkanlığının yayılması durumunda bankaların kasalarında bu kadar nakit tutmalarının gerekmeyeceğini yani likiditeyi idame ettirme endişesinin olmayacağını söyleyebiliriz. Böylece bankalar daha fazla kredi açabilecek ve mevduat yaratabileceklerdir. Bu durumda bankaların likidite maliyetlerinin düşeceği gibi gözönünde bulundurulursa kârları daha fazla olacaktır.

Çek kullanma alışkanlığının artmasının bankalar açısından ikinci önemi mevduat hacmini arttırmasıdır. Çek ile ödemelerde bulunabilmek için kişilerin bankada hesap sahibi olmaları gereklidir. Dolayısıyla kişilerin ödeme yapmak için yanlarında veya kasalarında para tutmaları gerekmeyecektir. Küçük meblağlar dışındaki ödemelerin çekle yapılması sözkonusu olacağından, kişiler veya kurumlar işlem saikiyle bulundurdıkları nakit paraların büyük kısmını bankalara çek'e tabi mevduat olarak yatıracaklardır. Dolayısıyla çek kullanma alışkanlığı geliştikçe piyasada tedavül eden paraların bir kısmı bankalara mevduat olarak

yatırılacaktır (12). Böylece banka mevduatları artacaktır. Ülkemizde banka mevduatları sürekli olarak artmaktadır.

Bankalardaki Mevduat (Milyon TL.)

	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986(Kasım)</u>
RESMİ	218491	361737	569108	884702	1286008
TİCARİ	657530	817252	1159259	1899397	2123331
TASARRUF	1476210	1898321	3252405	5214805	6525954
DİĞER	5194	5849	29	12	0
BANKA DIŞI					
KESİMLER TOPLAMI	2357425	3083159	4980801	7998912	9935293
BANKALAR	26103	25527	26182	38665	77594
TOPLAM	2383528	3108686	5006983	8037577	10012887

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporu.

Ancak mevduat hacmindeki en önemli artış banka sisteminin mevduat yaratması yoluyla olmaktadır. Ödemelerde çek kullanma alışkanlığının artması sonucu banka sistemindeki nakit sızıntılarını azaltacaktır. Dolayısıyla kişilerin elde tutmak istedikleri nakit para ile mevduat arasındaki oranda düşme olacaktır. Sonuçta, bu oranın küçülmesi banka sisteminin mevduat yaratma gücünü arttıracaktır(13).

Çekle işleyen hesapların artmasının bankalara dolaylı bir yararında istihbarat işlerini ve masraflarını azaltmasıdır (14). Bankaların, çek kullanan müşterileriyle daha yakın ilişkiye girmeleri, müşterisi hakkında daha sağlıklı bilgi edinebilmelerini sağlar. Bunun sonucunda kredi veya diğer banka hizmetlerinden yararlanmaları söz konusu olduğunda istihbarat işleri ve masraflarından önemli ölçüde tasarruf sağlanmış olunur.

(12) HATİPOĞLU, Z.; "Mevduatı Nasıl Arttırabiliriz?", Banka Dergisi, 1964, sayı: 3, s. 5.

(13) ÇELEBİCAN, G.; a.g.e., s. 24.

(14) İNAN, N.; a.g.e., s. 8.

Sonuç olarak ülkemizde çek kullanımının yaygınlaşması durumunda kişilerin ellerinde tutmak istedikleri nakit para miktarının azalacağını ve dolayısıyla banknot ve ufaklık paraların dolaşımının da azalacağını söyleyebiliriz. Böylece, nakit paraların büyük bir kısmının bankalarımıza yatırılması mevduat hacmini arttıracaktır.

3.1.3. Ülke Ekonomisi Açısından Çek'in Önemi

Çek ile ödemelerin yaygınlaşması, çek'in kaydi paranın tedavülüne aracılık etmesinden dolayı ülke ekonomisi açısından da önem taşımaktadır. Daha önce deyindiğimiz gibi, kaydi para (veya banka parası) bankaya vadesiz mevduat olarak yatırılan paralardan veya bankaların açtıkları krediler yoluyla meydana getirdikleri çek'e tabi vadesiz mevduattan oluşmaktadır. Kaydi paranın tedavülü mevduat sahibinin bankadaki mevduatı üzerine çek çekmesiyle olmaktadır. Çek kullanma alışkanlığının olmadığı ekonomilerde, kişiler gelirlerinden tüketim harcamaları için ayırdıkları miktarı nakit para olarak tutmaktadırlar. Böylece para bir süre hareketsiz kalmakta diğer bir deyişle paralar iddihar edilmektedir. Ödemelerin çek kullanılarak yapılması durumunda, paraların hareketsiz kalması olanaksızdır, yani kaydi paranın iddihar edilmesi söz konusu değildir. Kişilerin tüketim veya diğer amaçları için paraları bir süre hareketsiz tutmaları, iddihar etmelerinin iktisadi hayatta etkisi, toplam talepte azalma şeklinde olur (15). Ülkede kaydi para, para arzı içinde ne kadar büyük paya sahip olursa paranın iddihar edilmesi o oranda azalacaktır. Kaydi paranın iddihar edilmesi sözkonusu değildir. Çünkü, kaydi para kişilerin bankalarda çek'e tabi mevduat hesabı açtırarak meydana gelmesi durumunda banka bu paraları başka kişilere kullandırarak (kredi) tedavüle çıkaracaktır, Kaydi paranın bankaların kredi açmasıyla oluşması durumunda ise kişiler aldıkları krediyi ödemelerinde kullanacak-

(15) ÇELEBİCAN, G.; a.g.e., s. 24.

lardır. Kişilerin büyük oranda faiz ödeyerek aldıkları krediyi bankada tutacakları zaten düşünülemez. Paraların bankalarda çek'e tabi vadesiz mevduat olarak yatırılması hem paraların tedavülden çekilmesini önleyecek hem de tasarruf hacminin genişlemesine yardımcı olacaktır. Tüketim harcamaları için ayrılan paraların bankalara yatırılması tasarruf hacmini genişletecek dolayısıyla da ülkedeki yatırım imkanları da genişleyecektir.

Çek ile ödemelerin yaygınlaşmasının diğer bir önemi ise ülkede uygulanan para politikasının etkinliğini arttırmasıdır. Toplam para arzı içinde kaydi paranın payı ne kadar büyükse mevduat karşılık oranlarının değiştirilmesinin para arzı üzerindeki etkisi de o ölçüde etkili olur. Çek ile ödemelerin yaygın olduğu ülkelerde, para politikasını oluşturup ve uygulayan para otoritelerinin mevduat karşılık oranlarına değiştirmeleri, çek ile ödemelerin gelişmediği ülkelerde uygulanan para politikasının sonucundan daha önemli ve etkili sonuçlar yaratır. Ödemelerin çek ile yapılması toplam para arzı içinde çek'e tabi vadesiz mevduatın hacmini arttırır. Bunun sonucunda mevduat karşılık oranlarının değiştirilmesi para otoritelerince para arzını daha kolay kontrol edebilme imkanı sağlar. Kısa bir sürede dahi para arzını arttırmak veya düşürmek mümkün olur. Kaydi paranın, para arzı içinde çok büyük paya sahip olması durumunda, mevduat karşılık oranlarının kullanılmaması ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yapabilir. Kaydi paranın para arzı içinde sürekli artması sonucu toplam talepte artış olacaktır (16). Bunun ülke ekonomisi üzerinde enflasyonist etkisi olur. Özellikle, ülkemizde enflasyonist eğilimin çok yüksek olduğu gözönüne alınırsa, çek kullanımının yayılması, dolayısıyla kaydi paranın para arzı içinde payının artması sonucunu doğuracaktır. Bu durumda mevduat karşılığı aracının kullanılmasıyla enflasyonist etkileri önlemek mümkün olacaktır. Ülkemizde para ar-

(16) İNAN, N.; a.g.e., s. 8.

zının yıllar itibariyle durumunu aşağıdaki tablodan izleyebiliriz.

	<u>PARA ARZI (Milyar TL.)</u>						
	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
<u>M1 (Dar Tanım)</u>	704	972	1341,9	1940,9	2252,6	3208,7	5016,6
Dolaşımdaki para	217,5	280,6	411,8	547,5	735,5	1011	1415
Vadesiz Tic. Mevduat	286	458,4	651,2	806	1042,6	1596,6	2618
Vadesiz Tas. Mevduatı	197,4	228,4	275,4	567,8	442,7	580,7	967,4
Merkez Bankasındaki Mevd.	3	4,4	3,3	19,4	31,7	19,8	15,7
<u>M2 (Geniş Tanım)</u>	881,9	1637	2554	3288	5178,9	8145	11643,9
Vadeli Tic. Mevduat	1	2,8	6,2	11	116,6	302,7	562,7
Vadeli Tas. Mevduat	177	662	1205	1336	2809,7	4634	6064,6

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Bülteni.

Çek kullanımının yeterince yayılmadığı ülkemizde nakit para kullanımı (dolaşımdaki para) para arzı (M1) içinde de görüldüğü gibi % 30'unu teşkil etmektedir. Fakat yinede kaydi paranın hacmi küçümsenmeyecek orandadır ve yıllar itibariyle sürekli artış göstermektedir. Ülkemizde çek ile ödemelerin yaygınlaşması durumunda bankalardaki çek'e tabi mevduatın hacminin genişlemesi, nakit para kullanımını da azaltacağından kaydi paranın para arzı içindeki payının çok büyük boyutlara ulaşmasını sağlayacaktır. Böylece para otoritesi olarak Merkez Bankasının bankalar üzerindeki etkisi artacaktır. Tabloda görüldüğü gibi kaydi paranın artmasına karşılık para arzı içindeki dolaşımdaki parada (nakit kullanımını gösterir) aynı oranda artmakta ve para arzının % 30'unu teşkil etme durumunu korumaktadır. Çek kullanımının yaygınlaşması halinde bu durumun kaydi

para lehine geliŖeceđi ve kaydi paranın hacmini (kaydi para çarpanı etkisiyle) daha da arttıracoğı kesindir. Böylece Merkez Bankası karŖılık oranlarını deđiŖtirmek suretiyle para arzı üzerindeki hakimiyetini, yani ekonominin likiditesini etkileme imkanına daha etkili bir Ŗekilde sahip olacaktır. Sermaye piyasasının geliŖmediđi, menkul kıymetler borsasının yeterince hareketli olmadığı ve dolayısıyla açık piyasa iŖlemlerinin de yeterince yapılmadığı ülkemizde mevduat karŖılık oranlarının deđiŖtirilmesiyle para arzını istenilen ölçüde etkileme imkanı olacaktır (17). Mevduat karŖılıklarının deđiŖtirilmesinin para arzı üzerindeki etkisi açık piyasa iŖlemleriyle benzer sonuçlar doğurmaktadır.

demelerin nakit parayla yapıldığı ülkelerde banknot basma, eskiyenleri toplayıp deđiŖtirmenin ve banknotların saklanması zahmetli ve masraflıdır. Bunların masrafları devlet bütçesinden karŖılanmaktadır. nemsiz gibi görülsede, ek ile ödemelerin yaygınlaŖması halinde bu masraflardan önemli ölçüde tasarruf sağlanmış olmaktadır. Çekin lke ekonomisi açısından bir diğer önemi ise, devletin vergi gelirleri ve bunların kontrolü açısından söz konusu olabilir. Özellikle lkemizde vergi gelirlerinin tam olarak tesbitindeki ve kontrollerin yapılmasındaki güçlükler, ek kullanımının öneminin daha iyi anlaŖılmasını sağlayabilecek hususlardır. KiŖilerin demelerinde yaygın olarak ek kullanması sonucunda, nezaman, kime, ne kadar ödeme yaptığını dolayısıyla kiŖilerin mali durumlarını takip edebilmede kolaylaŖacaktır. Böylece vergi kaçırma olayında bir ölçüde nlenbilmesinin mümkün olacağını söyleyebiliriz.

(17) ÇELEBİCAN, G.; a.g.e., s. 25, 29.

3.2. ÇEK'İN İKTİSADİ FONKSİYONUNU YERİNE GETİRMESİNDE TAKAS MEKANİZMASI:

3.2.1. Takas Mekanizmasının İşleyişi

Çekin iktisadi fonksiyonunu yerine getirmesi nakit paranın kullanılmaması veya sınırlı kalmasına bağlıdır. Çek ile ödemeler, alacak ve borçların karşılıklı olarak takas ve mahsup edilmesiyle nakit kullanımını gerektirmediği ölçüde yararlıdır. Çekin hamili, çek üzerindeki meblağı nakit olarak çekmeyip bankadaki hesabına kaydettirmektedir. Bunun içinde bankada hesabı olması gerekir. Şayet alacaklı (hamil) ile borçlunun (keşideci) hesapları aynı bankada ise çek meblağı borçlunun hesabına borç, alacaklının hesabına alacak kaydedilerek ödeme işi gerçekleşmektedir. Hesapların ayrı bankalarda olması durumunda takas ve mahsup işi takas odaları yardımıyla yapılabilmektedir. Başka bir ifadeyle, bankalar arasında meydana gelecek alacak ve borçların takas odaları aracılığıyla takas ve mahsup edilmesi ile sağlanır (18). Bunun gerçekleşebilmesi için bankaların takas ile ilgili birbirleriyle anlaşmış olmaları ve tarafların bankalarda hesaplarının olması gerekmektedir. Ülkemizde bankaların Merkez Bankasındaki hesapları takas işleminin sonuçlandırılmasında da kullanılmaktadır.

Takas odasındaki takas olanağı, odaya kayıtlı banka sayısına bağlı olarak değişmektedir. Takas odasına kayıtlı banka sayısı "n" ise takas çifti sayısı yani takas imkanı ise $\frac{n(n-1)}{2}$ dir (19). Örneğin takas odasına kayıtlı banka sayısı 14 ise, $14 \times (14-1) / 2 = 91$ takas çiftinin ve takas olanağının olduğu anlamı çıkmaktadır.

(18) ZARAKOLU, A.; a.g.e., s. 115.

(19) URGANCI, H.; a.g.e., s. 89.

Bankalararası takas mekanizmasının nasıl işlediğini basit bir örnekle izah edebiliriz (20). Takas odasına üç bankanın kayıtlı olduğunu, bunların belli bir anda birbirlerinden alacak ve borçlarının aşağıdaki gibi olduğunu varsayalım.

<u>Alacaklı Bankalar</u>	<u>Borçlu Bankalar (Bin ₺.)</u>			<u>Toplam Alacak</u>
	<u>A</u>	<u>B</u>	<u>C</u>	
A	-	100	250	350
B	160	-	200	360
C	300	150	-	450
<u>Toplam Borç</u>	460	250	450	1160

Bankalar arasında takas işleminin olmadığı bir durumda, A bankasının B ve C bankalarından olan toplam 350 bin lira alacağını tahsil edebilmesi için bir görevlisini göndermesi ve B, C bankalarına olan borcunu bu bankalardan gelen görevlilerin toplam 460 bin lira tutarındaki çekleri ibrazıyla ödemesi gerekecektir. Takaslaşma olmadığı zaman bankaların bu şekilde birbirlerine yapacakları ödemeler için 1 milyon 160 bin lira paranın taşınması ve dolayısıyla her banka borçlu olduğu miktar kadar parayı kasalarında atıl tutacaklardır.

Fakat takas odasına dahil bu üç banka arasında çok taraflı takaslaşma yapıldığı zaman borç ve alacak durumu şöyle olmaktadır.

<u>Banka</u>	<u>Borçlu</u>	<u>Alacaklı</u>	<u>Alacak Bakiyesi</u>	<u>Borç Bakiyesi</u>
A	460	350	-	110
B	250	360	110	-
C	450	450	-	-

(20) Para ve Banka ; Anadolu Üniv. Açık Öğretim Fak. Yayınları, No:21 Fasikül 1, Ankara 1984, s. 30.

Böylece toplam 1 milyon 160 bin liralık ödeme için 110 bin liralık para nakli yeterli olmaktadır. 1 milyon 160 bin liralık çok sayıda çekin teker teker tahsili için gerekli zamandan da tasarruf edilmiş olur. Hatta hiç para nakline gerek kalmadan borç ve alacak bakiyeleri bankaların Merkez Bankasındaki hesaplarına alacak-borç kaydedilmek suretiyle ödenir. Dolayısıyla takas odaları para kullanılmadan ödeme sisteminin gelişmesinde gerekli kurumlardır. Gereksiz para taşınmasını önleyerek çekle ödemelerin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında önemli yer tuttukları söylenebilir.

3.2.2. Türkiye'de Takas Mekanizmasının Durumu

Ülkemizde takas mekanizmasının yeterince gelişmiş ve yaygın olduğu söylenemez. Takas ile ilgili yasal düzenlemeler 3167 sayılı Çek Yasası ile yeniden düzenlenmiştir.

Ticaret Kanunumuzun 710 maddesi çeklerin takas odalarına ibraz edilebileceğini ve takas odalarına ibrazın muhatap bankaya ibraz sayılacağını belirtmiştir. Ayrıca muhatap bankanın çeki herhangi bir nedenle ödememesi durumunda çekin üzerine takas odasına konulacak kaydın protestonun yerini alacağı hükmü vardır (TTK. 720/3). Ancak Ticaret Kanunu takas odalarının nasıl kurulacağı ve işleyeceği konularında herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Bu konuda T.C. Merkez Bankası Kanununun 55. maddesinde açıklama yapılmış, "..... Banka mevcut veya ilerde şubelerinin bulunduğu yerde açılacak bankalararası takas odası işlemlerine nezaret eder" ve buna göre bugün 16 ilimizde takas odaları kurulmuş ve halen faaliyet göstermektedir. Bu illerimiz, Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Samsun, Mersin, Denizli, Konya, Eskişehir, Kayseri, Gaziantep, Trabzon, Diyarbakır, İskenderun ve İzmit'dir.

Takas odalarının kuruluşlarıyla ilgili herhangi bir yasal düzenlemelerin olmaması nedeniyle, bankalararasında tamamen özel nitelikteki sözleşmeden oluşan Takas Odası Esas Nizamnamesine dayanılarak bu odalar kurulmuştur. Her takas odası birbirlerine benzer hükümler içeren fakat ayrı ayrı nizamnamelerle çalışmışlardır. Takas odalarında işlemlerin birbirlerinden farklı şekillerde yürütülmesi, sorunlara sebep olmuş ve bunlara tüzel kişilik kazandırılmamıştır (21). Daha sonra yürürlüğe giren 3167 sayılı Çek Yasasının 6. maddesi, takas odalarına tüzel kişilik kazandırarak yeniden düzenleme yapılmıştır. Bu maddeye göre, "T.C. Merkez Bankası, çeklerin banka şubeleri arasında hesaben tesviyesini sağlayacak tüzel kişiliğe haiz sistemi kurmaya ve gözetim altında yürütmeye yetkilidir". T.C. Merkez Bankası şubesi bulunmayan yerlerde bu yetkisini uygun göreceği başka bir bankaya devredebilmektedir.

T.C. Merkez Bankası 25 Eylül 1985 tarihinde "Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği" ni yayınlamıştır. Buna göre, T.C. Merkez Bankası gözetimi altında Merkezi Ankara'da bulunan ve faaliyeti özel hukuk hükümlerine tabi "Bankalararası Takas Odaları Merkezi" adıyla bir tüzel kişilik kurulmuştur. Bu yönetmeliğin amacı, çek kullanımının yaygınlaştırılması ve bankalararası para nakil hareketlerinin azaltılmasını temin etmek, bankalararası takas odalarına ibraz edilen çeklerin, Bankalararası Takas Odaları Merkezi aracılığıyla üye bankalar arasında hesaben tesviyesi işlemlerinin yürütülmesi ve bu merkezin yönetimini ve çalışma esaslarını düzenlemektir (m.2).

Bankalararası Takas Odaları Merkezi, Bankalararası Takas Odaları Yönetim Kurulu, bankalararası takas odaları Yönetim Komiteleri ve bankalararası takas odalarından oluşmaktadır (m.5) (22).

(21) REİSOĞLU, S.; a.g.e., s. 81.

(22) Yönetim kurulunun, komitelerinin ve takas odalarının kuruluş, toplantı nisabı ve görevleri için bakınız Yönetmelik mad. 6-11, Ek.3.

Takas odalarının bulunduğu yerde şubeleri olan bankalar, takas odaları faaliyetlerine en az bir şubeyle katılmak zorundadırlar. Ancak yıllık işlem hacmi Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca saptanan miktarlardan yüksek olan bankalar, o yerdeki takas odasına birden fazla şubeleri ile katılabilirler. Bankalar, takas odaları üyeliğinden ayrılamazlar. Ancak Yürürlükteki mevzuat gereğince bankacılık işlemleri yapma yetkileri kaldırılan, diğer bir bankaya devri yapılan veya birleşen yada tasfiye olunan bankaların takas odaları üyelikleri kendiliğinden sona ermektedir. Bu bankalara Bankalararası Takas Odaları Merkezi adına satın alınan gayrimenkuller için yaptıkları ödemeler dahil herhangi bir geri ödeme yapılmamaktadır. "Ancak müşterek mülkiyet esasına göre önceden alınan gayrimenkullere ilişkin hakları ile işletme masrafları karşılıklarından kalan alacakları veya borçlarının ne şekilde tasfiye edileceği, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca karar verilir" (m.10).

Takas Odaları Yönetmeliğinin 12. maddesi bankaların mali yükümlülüklerini düzenlemiştir. Buna göre, bankalararası takas odaları hizmet binalarının satın alma giderlerine bankalar eşit hisselerle katılmak zorundadırlar. Takas odalarına sonradan katılan bankalardan her yıl tesbit edilecek miktarda kira alınmaktadır. Hizmet binalarının kiralanması durumunda ve ayrıca yapılacak bütün masraflar (ısıtma, telefon, matbuat, aydınlatma vs.) ile takas odalarında çalışan personele ödenen ücretler üye bankalar arasında işlem hacmine göre paylaştırılır.

Yönetmeliğin ikinci bölümü "Bankalararası Takas Odaları İşlemleri" başlığını taşımaktadır. Yönetmeliğin 14, 15, 16. maddelerinde takas odalarına çeklerin ibraz edilmesi, takas işlemlerine ilişkin toplantıları ve ibraz

edilen çeklerin tesviyesi konuları düzenlenmiştir. Bu maddelere göre; Takas odalarına, takasa katılan bankalar üzerine düzenlenmiş çekler, tutarları ne olursa olsun hesaben tesviye edilmek üzere muhatap bankalara ibraz edilirler. Şehir içi ve şehir dışı çekler birlikte ibraz edilirler. Şehir içi çekler, takas odasının bulunduğu şehirdeki takasa katılan bankaların şubeleri üzerine çekilen çeklerdir. Şehir dışı çekler ise, başka il merkezleri ile otomatik telefon şebekesine bağlı ilçe merkezlerindeki banka şubeleri üzerine çekilmiş çeklerdir. Şehir dışı çekler ilgili banka şubelerinden provizyon sorulmak suretiyle işleme alınırlar. Takas odalarında ilk ve tesviye olmak üzere her iş günü iki toplantı yapılır. Bütün üye banka şubelerinin temsilcileri belirlenen saatlerde odalarda bulunmalıdırlar. İlk toplantının başlama saatinde bulunmayanlar o gün takas işlemine katılamazlar. Takas odasına ibraz edilen şehir içi çekler aynı gün, şehir dışı çekler en geç ertesi iş günü provizyon alınarak tesviye edilirler. Şehir dışı çeklerin herhangi bir sebeple provizyonu alınamaması halinde karşılığı olan çekler gibi işleme dahil edilirler. Ancak daha sonra karşılığının olmadığı anlaşılmaması halinde karşılıksız çeklere ilişkin hükümler uygulanarak, ilgili bankanın borcundan düşülerek, ibraz eden bankaya müşterisine (asıl çek hamiline) geri verilmek suretiyle iade edilir. Takas odasınca yapılacak tesviye işlemi sonunda bankaların takastan doğan borç ve alacak bakiyelerini gösteren vaziyet cetvelleri en seri şekilde Ankara takas odasına intikal ettirilir. Ankara takas odasınca, diğer takas odalarına gönderilen vaziyet Cetvelleri bileşik hale getirilerek o günki takas sonuçlandırılır. Bu sonuçlar en geç ertesi iş günü saat 12.00'ye kadar bankaların T.C. Merkez Bankası Ankara şubesindeki hesaplarından tesviye olunur.

Bankalararası Takas Odaları Merkezi, yönetmeliğin 18. maddesi uyarınca takas odalarında yapılan işlemlerle

ilgili bir izahname hazırlamış ve bütün takas odalarına gönderilmiştir. Bugün bütün takas odalarında işlemlerin yapılmasında yeknesaklık getirilmiş ve takas mekanizmasının iktisadi fonksiyonunu ifa edebilmesi açısından önemli adımlar atılmıştır.

Ülkemizde nakit kullanmadan ödeme sistemi yeteri kadar gelişmediği halde, takas odalarındaki işlem hacmi sürekli artış göstermektedir. Ülkemizde ilk takas odası İstanbul'da kurulmuştur. Daha sonra 1942'de Ankara ve hemen arkasından İzmir takas odası kurulmuştur. Uzun yıllar bunların dışında takas odaları kurulmamış daha sonra diğer illerdeki odalar kurularak bugün sayıları 16'ya ulaşmıştır. Muhtelif yıllarda takas odalarındaki işlem hacimleri şöyledir ;

	İstanbul Takas Odası		İstanbul, Ankara, İzmir Takas Odaları Toplamı		
	<u>Senet Sayısı</u>	<u>Tutarı (Milyon ₺)</u>	<u>Senet Sayısı</u>	<u>Tutarı (Milyon ₺)</u>	
1922	-	287	1953	580.015	6.906
1930	112.990	566	1966	1.609.112	48.518
1948	163.472	1.740	1972	3.407.015	180.160
1953	449.977	4.839	1977	7.222.223	740.156
1966	1.263.959	33.625			
1972	2.545.987	120.250			
1977	5.487.532	539.588			

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Aylık Bültenleri.

Yukarıdaki tablolardan görüldüğü gibi İstanbul takas odasındaki işlem hacmi, üç ilin toplam takas hacminin ortalama 2/3'sini teşkil etmektedir. Bugün ülkemizdeki 16 takas odasının toplam işlem hacminin yaklaşık %50'si İstanbul takas odasında gerçekleşmekte, takas hacmi ile il-

gili yaklaşık değerler ise şöyledir (23); 1986 yılı İstanbul Takas Odasında yapılan şehir takasında yaklaşık 19 Trilyon tutarında 2,5 milyon kadar çek takas edilmiş, 1987 yılında bir aylık şehir takasında yaklaşık 2 Trilyon tutarında 250 bin çek, taşra takasında ise yaklaşık 250 Milyar tutarında 160 bin kadar çek'in takası yapılmıştır. Ankara Takas Odasında ise aylık ortalama 900 Milyar - 1 Trilyon tutarında çek takas edilmektedir. Bu tutarın yaklaşık 1/3'ü kadar taşra çekleri takas edilmektedir. Genel olarak bugün, İstanbul ve Ankara takas odalarının yıllık işlem hacmi, Türkiye takas odaları toplam işlem hacminin % 70-80'lik kısmını teşkil ettiği söylenebilir. Bugün bu yaklaşık rakamlar 1977 yılı rakamlarıyla karşılaştırıldığında ülkemizdeki takas işlemi hacminde ne kadar büyük artışlar olduğu ve takas mekanizmasının ne kadar geliştiği görülmektedir.

(23) T.C. Merkez Bankasınınca ülkemizdeki takas hacmiyle ilgili istatistiklerin uzun yıllardır yayınlanmaması ve istatistikleri alabilmek için yaptığımız girişimlerinde sonuçsuz kalması nedeniyle, bugün ülkemizdeki takas hacminin durumu hakkında ancak İstanbul ve Ankara Takas Odalarıyla görüşmemiz sonucu elde ettiğimiz bilgilerle yaklaşık rakamlar verebilmekteyiz.

SONUÇ: TÜRKİYE'DE ÇEK UYGULAMASI, SORUNLAR VE
ALINABİLECEK TEDBİRLER (24)

3167 sayılı çek sayısı, Ticaret Kanunundaki boşlukları doldurmaya amaçlarken, özellikle bankaların sorumluluklarını önemli ölçüde arttırmıştır. Bankalar bu sorumluluklarını gözönüne alarak çekle işleyen hesap açarken, çek karnesi verirken daha dikkatli davranmaktadır. Yeni yasadan önce uygulamada bankaların hemen hemen her isteyene gerekli araştırma yapmadan çekle işleyen hesap açması, karşılıksız çeklerin ve çek'e güvensizliğin artmasına neden olmuştu. Bugün bankalar, çek hesabı açarken müşterisi hakkında gerekli kimlik araştırması ve istihbaratı yapmaktadır. Kimlik araştırmasının yapılması önceki uygulamada "naylon çek hesapları" olarak adlandırılan, kötüniyetli kişilerin dolandırıcılık amacıyla sahte isimlerle çek hesabı açtırmalarını önlemek açısından yararlı olmuştur. Bankalar yeterince tanımadıkları müşterilerine çek karnesi vermemekle birlikte bu konuda bankalar arasında farklı uygulamalar sözkonusu olmaktadır. Bazı bankalar müşterileriyle bir süre çalıştıktan sonra, bazıları ise mevduatın belirli miktarının bir süre bloke edilmesini isteyerek çek karnesi vermektedir. Bankalar çek karnelerini genellikle 10 ve 20 yapraklı olarak bastırmışlardır. İyi tanımadıkları müşterilerine az yapraklı çek karnesi vermekte ve çek karneleri bitmeden bir yenisini vermeyebilmektedir. Bir karnedeki çeklerin hepsi bitmeden yani hamilleri tarafından bankaya ibraz edilip ödenmeden yeni çek karnesi vermemeleri, uygulamada çekle ödemelerin yapılmasını engelleyecek niteliktedir (25). Özellikle işlem hacmi yüksek olan kuruluşlar gözönüne alı-

(24) Bankalarda çek uygulamasıyla ilgili olarak bu konuda yazılanlar; Akbank, İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Pamukbank, Türk Ticaret Bankası, Garanti Bankası, Dışbank, Anadolu Bankası yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonucudur.

(25) TEOMAN, Ö.; "Çek Kanun Tasarısının Bankalara Getirdiği Yükümlülükler", Dünya Gazetesi, 1 Şubat 1985, s. 5.

nırsa böyle bir uygulama ödemelerini genellikle çek kullanarak yapanları zor durumlara düşürebilir.

Bankalar kendilerine ibraz edilen çeklerini tüm şubeleriyle ödeme zorundadır. Bir banka şubesi kendisine ibraz edilen başka bir şubesi üzerine çekilmiş bir çeki provizyon olarak ödeme, yani provizyon istemek zorundadır. Ancak ülkemizde tam olarak gelişmiş bir haberleşme örgütünün olmadığı gözönüne alınırsa, bankaların bu konuda yükümlülüklerini yerine getirmelerindeki zorluklar daha iyi anlaşılacaktır. Bankaların, çekin karşılıksız çıkması halinde 20 bin liraya kadar ödeme ve karşılığının olmadığı için çekin arkasına yazma yükümlülüklerinin uygulamada tam olarak işlerliğinin olduğunu söylemek güçtür. Çek'in karşılıksız çıkması sonucu bankanın 20 bin liraya kadar ödemesi, özellikle büyük meblağlardaki karşılıksız çek için böyle küçük bir miktarın her zaman lehtar tarafından alınmasına gerek duyulmayabilmektedir. Böyle bir durumda lehtar çekin karşılıksız olduğunun arkasına yazılmasıyla yetinmekte ve bunu baskı aracı olarak kullanıp keşideciyle irtibata geçerek çek'i tahsil etmektedir. Bankalar genellikle çekin arkasına karşılıksız olduğunu yazmadan önce, müşterisini korumak ve/veya kaybetmemek amacıyla durumdan haberdar edip lehtarla anlaşmalarını sağlayabilmek için girişimlerde bulunabilmektedir. Buna benzer uygulamalara rağmen, bankaların çekin arkasına karşılıksız olduğunu yazma zorunluluğu, bu yükümlülüğü yerine getirmeyen bankaya uygulanan cezai müeyyideler ve karşılıksız çek yazan keşideciye uygulanan cezai müeyyideler, karşılıksız çeklerin önlenmesinde büyük katkısı olmuş ve yasadan sonra karşılıksız çeklerde bir azalma ile birlikte bono'ya doğru bir yöneliş gerçekleşmiştir (26).

Merkez Bankasınca çek kullanma ve çek hesabı açtırma

(26) Karşılıksız çeklerle ilgili bu yargıya bankacıların genel görüşleri sonucu varmaktayız.

yasağı olanların bütün bankalara duyurulması, bu duyuruların sağlıklı ve hızlı yapılmasının yasağı olan kişilere çek karnesi verilmemesi ve çek hesabı açılmaması açısından önemlidir. Ancak bankalarımızda elektronik sistemin yaygın olarak kullanılmaması nedeniyle bu duyuruların bir merkezden yapılması henüz sözkonusu değildir. İleride her türlü bilgi alış-verişinin ve işlemlerin daha sağlıklı ve hızlı yapılmasıyla çek uygulaması daha sağlam bir yapıya sahip olacaktır.

Çek Yasası vadeli veya ileriki tarihli çeklerle ilgili herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Vadeli çekler bugün yaygın olarak kullanılmakta, vadelerinde tahsil edilmek üzere bankalara teminat olarak verilmekte, hatta bankalarca bonolarda olduğu gibi iskonto ve iştiraya alınabilmektedir. Bu şekilde uygulama çekin amacından saptırılıp kredi aracı gibi kullanılması, bankaların kredi limitlerini aşması ve damga vergisi açısından olduğu gibi bazı sorunlarda beraberinde getirmektedir (27). Kişileri vadeli çek kullanmaya yöneltten etkenlerden biri çekin damga vergisinden muaf olmasıdır. İkinci önemli etken ise bona'ya göre tahsil kolaylığı yani karşılıksız çek çekmenin özel olarak cezalandırılmasının baskı aracı olarak kullanılmasıdır. Keşidecinin ve lehdarın aralarında anlaşarak düzenlenen vadeli çekler genellikle vadelerinden önce bankaya ibraz edilmemektedir. Bankalar tahsile veya iskontoya aldıkları vadeli çekleri, vadelerine kadar bekletmektedir. Bankaların bu şekilde uygulamaları bir ölçüde vadeli çeklerin kullanılmasını teşvik edici nitelik taşımaktadır. Bankalarda olduğu gibi, bazı kişilercede vadeli çekler iskonto edilmekte, hatta gazetelerde bu konuda "vadeli çekleriniz çözümlenir"

(27) Geniş bilgi için, TANDOĞAN, H.; Sonraki Tarihli Çekler ve Ticaret Kanunu ile 3167 Sayılı Kanun Açısından Ortaya Çıkardığı Sorunlar, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2.Bası, Ankara 1986.

şeklinde benzer ilanlar verilmektedir (28). Ülkemizde vadeli çek kullanımı yerleşmiş durumda olup, kullanılmalarında piyasadaki nakit para darlığında etkisi olduğu söylenebilir. Ülkemizde vadeli çeklerin gerçek ihtiyaçtan doğup doğmadığı, A.B.D. ve İngiltere'deki uygulama şekilleriyle ülkemizde de uygulanıp uygulanamayacağı, en azından 20-30 günlük vadenin tanınması konuları ve bunların sonuçlarının neler olabileceği tartışma konusu olmaktadır (29). Vadeli çekler konusunun incelenip, kesin düzenlemelerin yapılması ve çek yasasında bunlara yer verilmesi yararlı olacaktır.

Ülkemizde çek daha çok ticari faaliyetlerde kullanılmaktadır. Bu doğrultuda kişilerin vergi dairelerine yapacakları ödemelerde pek yaygın olmamakla birlikte çek kullanılmaktadır. Kişilerin normal ödemelerinde çek kullanımı yok denebilecek kadar azdır ve bunları sağlayacak yapı oluşmamıştır. Örneğin bazı bankalar su, elektrik idarelerinin tahsilat işlerini de yerine getirmektedir. Ancak bunların çek'le ödenmesi sözkonusu olmamakta, bankalarca nakit talep edilmekte, bazıları müşterilerine hizmet amacıyla, çek'in nakte çevrilmesiyle ödemenin yapılması gerçekleşmektedir. Vergi dairelerine yapılan ödemelerde keşide çeki, bloke çek, çizgili çekler kullanılabilir. Bankalarda genellikle bu amaçla keşide çekleri kullanılmaktadır. Keşide çekleri özel olarak şifrelendirildiği için lehtar açısından güvence sağlamak ve suistimali azaltmaktadır.

Çek hakkında halkımız tam bir bilgiye ve alışkanlığa sahip değildir. Bankalarda özellikle tasarruf hesapları üzerine çek kullanımını teşvik etmek için yeterli faaliyetlerde bulunmamaktadır. Bankaların çek'e güvenirliliği ve

(28) Bakınız, Hürriyet Gazetesi, Seri İlanlar Müteferrik Kısmı, 28 Ekim 1987, s. 13.

(29) Bakınız, Karşılıksız çek ve protestolu senetlere ilişkin sorunlar ve çözüm yolları Paneli, İst.Tic.Odası, seminerler dizisi No: 13, 15 Nisan 1983.

çekin yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla "Garantili çek" uygulamaları vardır. Bunlar genellikle 10 yapraklı olarak 50 bin, 100 bin veya 200 bin liraya kadar provizyonsuz ödeme yapılabilen çeklerdir. Ancak bankalar her müşterisine bu çekleri vermekten kaçınmakta, daha çok bankadaki hesabı fazla olan ve/veya güvendikleri müşterilerine vermektedirler. Ayrıca sadece birkaç bankada ve fazla yaygın olmayan "Çek Kartı" uygulaması vardır. Bunların her yerde kabul görmemesi ve bankaların aynı şekilde belirli şartlarda vermesi yaygın olarak kullanılmasını engellemektedir.

Bu uygulamalar ve beraberinde getirdikleri sorunlar zaten yaygın olarak kullanılmayan çekten kaçışı ve nakit para kullanımının tercih edilmesinde etkili olmaktadır. Çek kullanımının bir ülkenin iktisadi gelişme ve dolayısıyla halkın genel kültür düzeyindeki yükselmeye bağlı olarak yaygınlaşacağı söylenebilir. Ülkemizde, ortalama kültür düzeyinin düşüklüğü ve banknot kullanma konusunda geçmişten beri kazanılan alışkanlıklar çekin yaygın olarak kullanılmasını etkileyen faktörlerdir. Halkın alışık olduğu banknottan vazgeçmesi zor olmakla birlikte çekle ödemelerin kolaylık ve faydalarını anlayabildiği ölçüde çek kullanımını yaygınlaşacaktır (30). Halkın tanıdığı ve kullandığı nakit para yerine, bilmediği bir ödeme aracını kullanması ve kabul etmesi kolay değildir. Aynı zamanda çek kullanımının bir ülkede yerleşmesi, ihtiyaç, zaman ve alışkanlığa bağlıdır (31). İktisadi gelişme ve sanayileşmeyle birlikte gerekli şartların kendiliğinden oluşacağı ve çek kullanımının yaygınlaşacağı söylenebilir.

Çek'in tahsilinde çabukluk ve kolaylık sağlandığı, formalitelerin azaltıldığı ölçüde yaygınlaşması da hızlanacaktır. Bu sebeple, bankaların ülkenin her yanında, hızlı

(30) ERGİN, F.; Çek ile Ödeme Sistemi, a.g.e., s. 102.

(31) Ibid.

ve formalitesiz hizmet vermeleri gerekmektedir. Bu konuda diğ er bir etkende Ül ke ç apında sağlıklı bir haberleş me sisteminin eksikliğidir. Haberleş me sistemi, bankaların provizyon almalarında ç abukluğu ve kolaylığı sağlaması açısından önemlidir. Ancak ÷lkemizde, çek'in tahsilinde provizyon alınırken uzunca bir süre beklemek sözkonusu olabilmektedir.

Çek kullanımının yaygın olmamasını etkileyen bir faktörde halk ile bankalar arasındaki ilişkilerin kuvvetli olmamasıdır. Ancak nüfusun yoğun olduğu bölgeler ve büyük merkezlerde halk ile bankalar arasındaki ilişki güçlüdür. Gerçektende, çek kullanımının yaygınlaştığı ÷lkelerde de çekin önce ticari ve sanayi faaliyetlerinin yoğun ve nüfusun kalabalık olduğu bölgelerde yayıldığı gör÷lmektedir(32). ÷lkemizde iktisadi faaliyetler belirli merkezlerde yoğunlaşmıştır. Buralarda çek'in yaygınlaşmasını sağlamak daha kolaydır. Ancak yoğunluğun belirli merkezlerde olması çek'in Türkiye genelinde yaygınlaşmasını etkileyecektir. Nüfusunuzun yaklaşık yarısı küçük merkezlerde ve kırsal kesimde yerleşiktir. İlk aşamada büyük merkezlerde çek kullanımını yaygınlaştırma faaliyetine girişmek daha kolay olacaktır.

Başlangıçta çek'e olan güvensizlik ve güveni sağlayacak hukuki önlemlerin olmaması da çek kullanımının yaygınlaşmasını önlemiştir. Hukuki mevzuatın yanlış uygulamalara müsait olması, bankaların yükümlülüklerini yerine getirmelerindeki yetersizlikleri gibi sebeplerden ötürü, ÷lkemizde uzun yıllar çek asli fonksiyonundan saptırılmış ve özellikle kötüniyetli kişilerce karşılıksız çeklerin düzenlenmesi çek'e olan güveni sarsmıştır. Kendisine çek verilen kişi, karşılığının bankada olduğu ve çek'i ibraz ettiğinde hemen ödeme yapılacağından emin olmak ister. Çeklerle ödemeleri düzenleyici ve çek hamillerini korumaya yönelik 3167 Sayılı Çek Yasası gerekli düzenlemeleri yapmış, özellikle karşılıksız çek çekme suçunu özel olarak düzenlemiş, cezai

(32) ÇELEBİCAN, G.; a.g.e., s. 29.

müeyyideler getirmiştir. Böylece daha önce çek kullanımındaki yanlış uygulamaları düzenleyerek çek'e güven konusunda gerekli hukuki şartları sağlamayı amaçlamıştır. Fakat yasa çek kullanımını yaygınlaştırmaya yönelik düzenlemeler getirmemiştir.

Çek kullanımını yaygınlaştırmaya yönelik alınabilecek önlemlerin başında halka çek hakkında bilgiler vermektir. Halkın alışkanlığının dışında, nasıl kullanacağını bilmediği ve hukuki himayesi hakkında bilgiye sahip olmadığı bir ödeme aracını benimseyip kullanması düşünülemez. Bu yüzden halkın çek ile ödeme sistemi hakkında bilgisini arttırmaya yönelik öğretici nitelikte propaganda ve tanıtım faaliyetine girişilmelidir (33). Halka çek kullanımının sağladığı faydalar ve sahip olduğu hukuki teminatlar hakkında bilgi vermek aydınlatmak gerekmektedir. Çek kullanımının yaygınlaşması en fazla bankalara yarar sağlayacaktır. Bu nedenle çek hakkında öğretici propoganda faaliyetinin bankalarca yapılması düşünülebilir. Bu Devlet tarafından da yapılabileceği gibi, bankaların katılımıyla birlikte yapılacak tanıtım faaliyetleri daha etkilidir.

Çekle ödemelerin kolay ve hızlı bir şekilde sağlanması için gerekli tedbirleri almak gerekir. Çekle ödemeler ne kadar hızlı ve formalitesiz olarak yapılırsa çek kullanımı o ölçüde yaygınlaşır. Bunun için öncelikle formalitelerin azaltılması gerekir. Çek hesabı açılırken gerekli önlemlerin ve formalitelerin tamamlanması, daha sonra ödemelerin yapılması sırasında zorlaştırıcı işlemlerden kaçınılması gerekir. Ödemelerin hızlı bir şekilde yapılabilmesi bankaların çalışmalarıyla ilgili olduğu kadar sağlıklı bir haberleşme sisteminin varlığında gerektirir. Bu yüzden haberleşme sisteminin yeterli ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması gerekir. Bugün için bütün bankalarımızda elektronik

(33) DREZE, J.; "Banka Mevduatı ve Çek Kullanılışı", (Çeviren: A.Özgüven-A.İlkin), Banka Dergisi, 1964, Sayı:4, s. 32.

haberleşme sisteminin kurulmasının zaman alacağı ancak bunun gerçekleşmesinin sonucunda çek'in yaygınlaşmasında büyük etkisi olacağı kesindir. Bu konuda alınabilecek diğer bir tedbir ise Takas Odalarının hızlı bir şekilde yaygınlaşmasını yani bütün illerimizde kurulmasını sağlamaktır.

Çekle ödemelerin yaygınlaşmasını sağlamak için kişilerin çek ile ödemelere karşı duyduğu güvensizliği yok edecek tedbirlerinde alınmasıdır. Bunun için çekte sahteciliği ve tahrifatı önleyici hukuki teminatların sağlanması gerekir. Ayrıca kişiler çek'in karşılığının olduğuna emin olmak isterler. Kişilere bu konuda güvenlik sağlayacak bir tedbir ise tasdikli çeklerin kullanılmasıdır. Tasdikli çekler, özellikle büyük meblağların sözkonusu olması halinde, keşideci tarafından bankaya götürülerek çek'in karşılığının mevcut olduğunu ve bloke edildiğine dair çekin üzerine bankanın onayını koydurtarak, çek'in karşılıksız çıkma tehlikesini ortadan kaldırır. Ancak ülkemizde tasdikli çekler uygulanmamakta ve hukuki yönden geçerli olup olmadığı tartışmalıdır. "Ancak, tasdikli çeklere hukuki muteberlik tanıyan bir yorumun, ülkemizde çek kullanma usulünün yayılmasını kolaylaştıracağı şüphesizdir" (34). Büyük meblağlar dışındaki ödemeler için provizyonsuz ödemeyi sağlayacak ve halen bankalar tarafından sınırlı olarak uygulanan garanti-
li çek uygulamasıdır. Bu uygulamanın yaygınlaştırılması halinde çek'te güven ve sürat sağlanmış olacaktır. Ülkemizde tasdikli çeklerin uygulanmadığı ancak bloke çeklerin benzer özellik taşıması ve hukuken geçerli olması, tasdikli çeklerin yerine kullanılmasının yaygınlaştırılması düşünülebilir. Bugün sınırlı yerlere yapılan (daha çok vergi dairelerine) ödemelerde kullanılan bloke çekler, normal ödemelerde teşvik edilerek çek kullanımının yaygınlaşmasında etkili bir önlem olabilir.

(34) ÇELEBİCAN, G.; a.g.e., s.31.

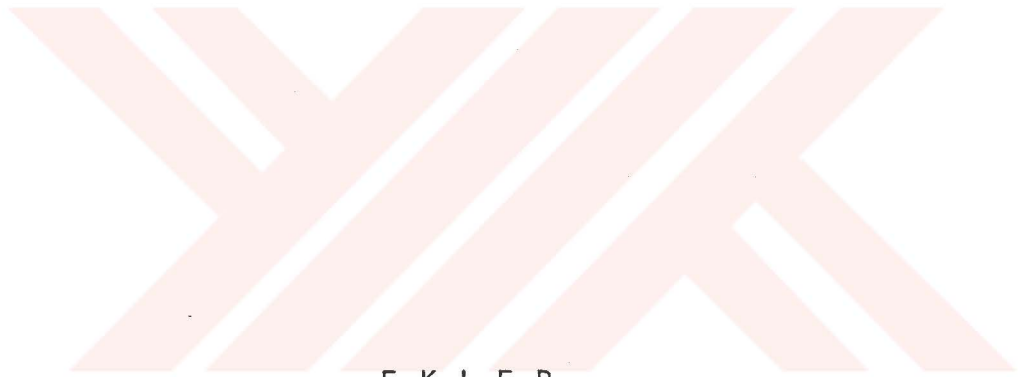
Alınabilecek önemli tedbirlerden biriside ülkemizde halen birkaç banka tarafından sınırlı olarak uygulanan "çek kartı" sistemidir. Çek kartı, "sahibinin belirli bir ölçüye kadar güvenilirliğini doğrulayan bir belge, bir nevi hüviyettir" (35). Kart sahibi belirli bir limite kadar çek kullanabilecek ve çeklerin kabul edileceği hakkında bir güvене sahip olacaktır. Kart sahibinden belirli miktar mevduat buldurması istenebilecek fakat mevduatın bloke edilmesi sözkonusu olmayacaktır. Çek kartı ile birlikte düzenlenen çeklerin kabullerini teşvik etmek için sözkonusu çek kartının kabul edileceğini belirten amblemlerin mağazalara ve benzer yerlere (müesseselere) konulması yararlı olacaktır. Kart sahibinin imzasında bulunduğu çek kartı, çek'i düzenlerken ödemeyi yapacağı kişinin önünde çek'i imzalayacağından ve çek kartını göstereceğinden ödemenin yapıldığı kişilerin güveninide sağlayacaktır. Çek kartı, kartı çıkartan bankanın bütün şubelerinde, muhabirlik anlaşması yoluyla diğer bankaları (ve şubelerini) ve bunları kabul edecek diğer müesseseleride kapsayacak şekilde geniş bir kullanım alanı oluşturulduğu ölçüde çek kullanımının yaygınlaşmasında yararlı olacaktır.

Bütün bu tedbirlerin dışında bankaların çekle işleyen hesapları teşvik amacıyla diğer vadesiz mevduat hesaplarına oranla bu hesaplara biraz daha yüksek faiz uygulamaları düşünülebilir. Ayrıca, kişilerin ücretlerinin çek ile verilmesinin çek kullanımının yaygınlaşmasını sağlayacağı da düşünülebilir. Ne varki çek kullanımının benimsenmemiş olması nedeniyle maaş ve ücretini çek ile alan kişi aynı gün banka şubelerine giderek çek'i nakit olarak tahsil etmektedirler. Sistemin kabul görmesini sağlamak üzere bankalar öncülük yapabilirler. Bankaların, personeline ücretleri çekle ödeyip, hesaplarına geçirmeleri ve çek ile ödemeleri

(35) DURAKBAŞA, N.; "Çek Kartı ve Bankalarımızda Uygulama İmkanları", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1972, Sayı: 5, s. 4.

teşvik etmeleri, çek ile ödeme sistemini yakından tanıyan banka personeli tarafından kolayca benimsenebilir. Bu kişilerin bankalarda çalışmaları çeklerine olan güvenirlilik duygusunu arttıracak üçüncü kişilerin bu çekleri kabul etmesini sağlayacaktır.





E K L E R

EK: 1

KANUN

Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun

Kanun No. 3167Kabul Tarihi : 10.3.1985

Kapsam

MADDE 1. — Bu Kanun çek kullanımı hakkındaki esasları, çek hamillerinin korunmasına dair tedbirleri ve uygulanacak müeyyideleri düzenler.

Bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde genel hükümler uygulanır.

Genel mesuliyet

MADDE 2. — Bankalar, çekle işleyecek hesap açarken çek karnesi verirken ve bu Kanunla kendilerine verilen görev ve mükellefiyetleri yerine getirirken bu işlemlerin gerektirdiği basiret ve itinaı göstermeye mecburdurlar.

Çek karneleri

MADDE 3. — Bankalar, çek karnelerinin her yaprağına, çekle işleyen hesabın bulunduğu şubelerinin adını ve keşidecinin hesap numarasını yazmaya mecburdurlar.

Çek karneleri, bankalar tarafından basılır veya bastırılır.

Çek karnelerinin baskı şekline dair esaslar Türkiye Bankalar Birliğinin görüşü alınarak T. C. Merkez Bankasıca tespit edilir.

Bankalar, çek karnesi verdikleri müşterilerinin açık kimliklerini T. C. Merkez Bankasına bildirmek zorundadırlar.

Yasama Bölümü Sayfa : 1Resmî Gazete Kodu : 030485Resmî Gazete Fihristi 32. Sayfadadır.

İbraz ve ödeme

MADDE 4. — Çekle işleyen hesabın bulunduğu banka şubesi, ibraz edildiği anda karşılığı bulunan çeki, ödemek mecburiyetindedir. Çekin karşılığının kısmen bulunması halinde ise bu miktar ödenir. Muhatap bankanın çek hesabı açılmış olan şubesi dışındaki herhangi bir şubesine ibraz edilen çek, karşılığı o şube tarafından provizyon (karşılık) istemek suretiyle ödenir.

Muhatap banka deyimi, çekle işleyen hesabın açıldığı bankayı ifade eder.

Çek karşılığının ödenmemesi

MADDE 5. — Çekin üzerinde yazılı tutarın kısmen veya tamamen ödenmeyeceğinin tespiti halinde, ibraz tarihi ile kısmen veya tamamen ödenmemeye sebebi çekin üzerine yazılmak suretiyle hamline geri verilir.

Hesaben tesviye

MADDE 6. — T. C. Merkez Bankası, çeklerin banka şubeleri arasında hesaben tesviyesini sağlayacak tüzek kişiliği haliz sistemi kurmaya ve gözetimi altında yürütmeye yetkilidir. T. C. Merkez Bankası, şubesi bulunmayan yerlerde bu yetkisini uygun göreceği başka bir bankaya devredebilir.

Hesaplaşma sisteminin kuruluş ve işleyişi, T. C. Merkez Bankasınca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

İhtar

MADDE 7. — Yeterli karşılığı olmadığı için çeki kısmen veya tamamen ödemeyen muhatap banka, hesap sahibinin kendisinin veya vekil ve temsilcilerinin elinde bulunan bütün çek karnelerini aldığı bankalara geri vermesini, 8 inci madde hükümleri gereğince düzeltme işlemlerini yerine getirmeden bir yıl müddet ile çek keşide edemeyeceğini ve aksine davranışların cezaf müeyyideleri gerektireceğini, ibraz tarihini izleyen on işgünü içinde, hesap sahibine ladeli taahhütlü mektupla teblig etmek zorundadır.

Düzeltilme hakkı

MADDE 8. — Hesap sahibi ihtar mektubunu aldığı veya 12 nci maddeye göre almış sayıldığı tarihten itibaren yedi işgünü içinde çek tutarını veya karşılıksız kalan bölümünü % 10 tazminatı ve gecikme faiziyle birlikte hamil adına muhatap bankaya yatırdığı takdirde çek keşide etme hakkını yeniden kazanır.

Düzeltilme hakkı, karşılıksız çekin ibraz tarihini takip eden bir yıl içinde ancak iki defa kullanılabilir.

Bildirme ve duyuru

MADDE 9. — Muhatap banka, yeterli karşılığı olmadığı için çekin ödenmediğini ve hesap sahibi hakkında gereken bilgileri, T. C. Merkez Bankasına bildirir. Bildirme, hesap sahibinin düzeltme hakkı yok ise çekin ibraz tarihinden; düzeltme hakkı var ise, düzeltme süresi sona erdiği tarihten itibaren on işgünü içinde yapılır. T. C. Merkez Bankası, durumu en fazla 30 işgünü içinde bankalara duyurur.

T. C. Merkez Bankasının duyurusuna şube tarafından itila ve herhalde duyuru tarihini takip eden onbeşinci günün bitiminden itibaren, bir yıl süre ile hesap sahibine veya vekil ve müessesilerine çek karnesi verilmeyecek ve çekle işleyecek hesap açılmaz.

Bankanın mesul olduğu miktar

MADDE 10. — Karşılığı bulunmaması veya yetersiz kalsa bile muhatap banka, müddetinde ibraz edilen yirmibin liraya kadar olan çekler ile bu miktar üzerindeki

her çekin yirmibin lirasını keşidecinin dışındaki hamle ödemeye mecburdur. 7 nci ve 8 inci madde hükümleri saklıdır. Bu husus, hesap sahibi ile muhatap banka arasında, karnenin teslimi sırasında yapılmış olan dönülemeyecek bir kredi sözleşmesi hükmündedir.

Birinci fıkrada belirtilen mesuliyet tutarı, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteğarlığı tarafından yayımlanan «Toptan Eşya Fiyatları Yıllık İndeksi» ndeki artışlar gözönünde bulundurularak T. C. Merkez Bankası tarafından artırılabilir.

T. C. Merkez Bankasınca ilan edilecek hususlar

MADDE 11. — T. C. Merkez Bankası, çeklerin tahsile alınması ve ödenmesi konusunda bankalararası münasebetleri düzenleyen esaslar ile 7 nci madde gereğince yapılacak ihtarin muhtevasına, 9 uncu madde uyarınca yeterli karşılığı olmayan çek keşide edenlerin bildirilmesine, 7 ve 16 ncı maddeler uyarınca çek hesabı açmaktan ve çek kullanmaktan yasaklananlara ait duyurulara dair hususları Türkiye Bankalar Birliğinin görüşünü alarak tesbit eder ve Resmî Gazetede yayımlar.

Tebliğat adresi

MADDE 12. — Bu Kanun uyarınca yapılacak ihtarlar, herhangi bir adres değişikliği bildiriminde bulunulmadığı müddetçe çek hesabı sahibinin hesabı açtırırken bildirdiği adrese yapılmakla geçerli olur.

İhtara ve yasaklamaya uymayanlar

MADDE 13. — Bu Kanunun 7 nci maddesi uyarınca banka tarafından yapılan ihtarı aldığı veya almış sayıldığı tarihten itibaren yedi iş günü içinde geçerli bir sebebe dayanmaksızın çek karnelerini geri vermeyenlere, ilgili bankanın ihbarı üzerine yirmibin liradan ikiyüzbin liraya kadar ağır para cezası verilir. İlgili banka bu ihbarı yapmakla mükelleftir.

Kanunun 8 inci maddesinde belirtilen düzeltme işlemi yapılmadığı halde 7 nci maddedeki bir yıllık müddet içinde veya 16 ncı madde gereğince hükmolunan süre içinde çek keşide edenler, fiilleri başka bir suç meydana getirirse bile ayrıca üç aydan altı aya kadar hapis ve yirmibin liradan ikiyüzbin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Yetkili olmadığı halde çek karnesi basan veya bastıranlar

MADDE 14. — Bu Kanuna göre çek bastırabilecek kuruluşlar dışında çek karnesi basan veya bastıranlar hakkında Türk Ceza Kanununun 323 üncü maddesi uygulanır.

Bankalara uygulanacak cezalar

MADDE 15. — Bu Kanunun 3, 4, 5 ve 13 üncü maddelerinde yazılı mükellefiyetleri yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında onbin liradan yüzbin liraya kadar ağır para cezasına; 7 ve 9 uncu maddelerinde yazılı mükellefiyetleri yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında ise beşyüzbin liradan ikimilyon liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.

Karşılıksız çek

MADDE 16. — İbraz süresi içinde veya üzerinde yazılı keşide tarihinden önce, 4 üncü maddeye göre ibraz edildiğinde, yeterli karşılığı bulunmaması sebebiyle kısmen de olsa ödenmeyen çeki keşide eden kişiler bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar. Mahkeme ayrıca işlenen suçun mahiyetine göre bir yıl ile beş yıl arasında belirleyeceği bir müddet için failin bankalarda çek hesabı açması

nın ve çek keşide etmesinin yasaklanmasına karar verir. Yasaklama kararı bütün bankalara duyurulmak üzere T. C. Merkez Bankasına bildirilir.

Bu fiillerden dolayı takibat yapılması çek hamilinin şikâyetine bağlıdır. Şikâyetten vazgeçme, hüküm kesinleşinceye kadar geçerlidir. Fiili işleyenin 8 inci maddede göre düzeltme hakkını kullanmak suretiyle hamilin zararını karşılamış olması veya düzeltme hakkı yoksa, anılan maddede belirtilen müddet içinde çek bedelinin karşılıksız kalan kısmını % 10 tazminatı ve gecikme faiziyle birlikte muhatap bankaya veya herhangi bir şubesine yatırmış bulunması halinde şikâyet hakkı doğmaz.

GEÇİCİ MADDE — Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce, karşılıksız çek keşide etmiş olanlar hakkında hazırlık tahkikatına başlanmış veya dava açılmış ve mahkûmiyet hükmü kesinleşmemiş olduğu takdirde;

a) Yürürlük tarihini takip eden üç ay içinde çek tutarının veya karşılıksız kalan bölümünün % 10 tazminatı ve gecikme faizi ile birlikte muhatap bankaya veya herhangi bir şubesine yatırılması,

b) Çek tutarı ödenmemiş olsa bile şikâyetten vazgeçilmiş olması,

c) Çek tutarının daha önce ödenmiş bulunması,

Hallerinde, hazırlık tahkikatında takibata yer olmadığına, açılmış davaların düşürülmesine karar verilir.

Yürürlük

MADDE 17. — Bu Kanununun 1, 2, 4, 5 ve 16 ncı maddeleri ile Geçici Maddesi Kanununun yayımı tarihinde, diğer maddeleri yayımından altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 18. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

2/4/1985

EK: 2

Sayfa: 10

RESMÎ GAZETE

24 Eylül 1985 — Sayı: 18878

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasından :

**Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması
Hakkında 3167 Sayılı Kanuna İlişkin Tebliğ
(Sıra No : 1)**

Kapsam :

Madde 1 — 3167 sayılı Kanunun T.C. Merkez Bankasına verdiği yetkiye istinaden çek karnelerinin baskı şekline ilişkin esaslar, çek karnesi verilen hesap sahiplerinin kimlikleri ile kısmen veya tamamen ödenmeyen çekler için hesap sahibine gönderilecek ihtar mektubunun muhtevası, çekleri ödenmeyen hesap sahipleri ile çek hesabı açma ve çek keşide etme yasağı konularında bankalar ve T. C. Merkez Bankasınca yapılacak bildirim ve duyurular bu tebliğ hükümlerine tabidir.

Çek Karnelerinin Baskı Şekli :

Madde 2 — Çek karneleri bankalar tarafından aşağıda gösterilen esaslara göre basılır veya bastırılır :

- a) Çek karneleri, yapraklarının boyutları yeknesak olmak üzere, koçan hariç, eni 75 mm, boyu 145 mm ebadında bastırılır.
- b) Manyetik mürekkeple kodlama yapmağa imkân vermek üzere yukarıda boyutları verilen çek yapraklarının alt kısmında 15 mm boşluk bırakılır.
- c) Çek yapraklarının basımında, üzerinde yapılacak herhangi bir tahrifatı önleyecek nitelikte duyarlı kağıtların kullanılması zorunludur.
- d) Çek karnelerinin ihtiva edeceği çek yapraklarının adedi, ilgili banka tarafından tesbit edilir.
- e) Bankalarca çek yaprakları istenilen renk ve desende bastırılabilir. Üzerine amblem ile ayrıca resim konulabilir.
- f) Çek yaprakları üzerine lehdar imzasının alınmasına imkân verecek şekilde bir ibare konulabileceği gibi, -yukarıda imzası bulunan- ibaresi de eklenebilir.
- g) Çeklerin her yaprağına, çekle işleyen hesabın bulunduğu banka şubesinin adı ve keşidecisinin hesap numarası ile adının yazılmasına ve imzasının atılmasına imkân verecek ibareler konulur.
- h) Döviz üzerinden düzenlenen çeklerin basımı da yukarıdaki esaslara tabidir.
- ı) Çeklerin basımında, 3167 sayılı Kanun ile bu tebliğde belirtilen hususlar dışında, çekin keşide yeri ve keşide tarihi dahil Türk Ticaret Kanununda yer alan çekin şekline ilişkin diğer unsurların da gözönünde bulundurulacağı tabiidir.

Çek Karnesi Verilenlerin Kimliklerinin Bildirilmesi :

Madde 3 — Bankalarca çek karnesi verilen müşterilerin açık kimlikleri ile ilgili olarak T.C. Merkez Bankasına yapılacak bildirimlerde hesap sahibinin;

- a) Adı ve soyadı, (Tüzel kişilerde yalnız ticaret unvanı yazılacaktır.)
 - b) Baba adı,
 - c) Doğum yeri ve tarihi,
 - d) Varsa hesap sahibi tarafından bildirilen vergi hesap numarası
 - e) Adresi,
 - f) Çekle işleyen hesabın bulunduğu banka şubesinin adı,
 - g) Çekle işleyen hesabın numarası,
- yer alır.

Yukarıdaki bilgileri kapsayan ilişik örnek 1'e göre banka şubelerince düzenlenecek listeler ilgili bankaların genel müdürlüklerince (Yabancı bankaların merkez şube müdürlükleri) birleşik hale getirilerek çeklerin hesap sahiplerine verildiği aylık dönemler itibarıyla düzenlenir ve aylık dönemleri takip eden ay sonuna kadar mektup ekinde T.C. Merkez Bankasına gönderilir.

Bankalarca 3/10/1985 tarihinden önce çek karnesi verilmiş hesap sahiplerine ait bildirimler, sözkonusu tarihten itibaren 2 ay içerisinde yukarıdaki esaslara göre intikal ettirilir.

Bankalarca, 3167 sayılı Kanunun ilgili maddeleri gereğince veya hesap kapatma halinde yahut hesap sahibinin kendi istemi ile tade etmesi gibi sebeplerle geri alınan çeklerin hesap sahiplerinin açık kimlikleri, ilk bildirimlerine ilgi yapılarak yukarıdaki esaslara göre T. C. Merkez Bankasına bildirilir.

İhtar Mektubunun Muhtevası:

Madde 4 — Yeterli karşılığı olmaması nedeniyle kısmen veya tamamen ödenmeyen çekler için hesap sahibine, hesabın bulunduğu banka şubesinde gönderilecek ihtar mektubunda aşağıdaki hususlar yer alacaktır:

A — Hesap sahibinin düzeltme hakkı bulunması halinde banka şubelerince;

a) Çekin;

- 1 — Keşide tarihi,
- 2 — Numarası,
- 3 — İbraz tarihi,
- 4 — İbraz edildiği banka şubesi,
- 5 — Tutarı,
- 6 — Keşide edildiği banka şubesinin adı ve hesap numarası,
- 7 — İbrazında veya provizyonun alındığında hesabın bakiyesi,
- 8 — Karşılıksız kaldığı miktar,
- 9 — Hamilin adı ve adresi,

b) İhtar mektubunun tebliği tarihinden itibaren yedi işgünü içinde hesap sahibinin kendisinin veya vekil ve temsilcilerinin elinde bulunan bütün çek karnelerini aldığı bankaların şubelerine geri vermesi, aksi takdirde ilgili bankaların kanun mercilere ihbar zorunda kalacakları,

c) 3167 sayılı Kanunun 8 inci maddesi uyarınca, yedi işgünü içinde çek tutarını veya karşılıksız kalan bölümünü % 10 tazminatı ve gecikme faizi ile birlikte hesabın bulunduğu banka şubesine gönderilmek üzere hamil adına yatırmak suretiyle düzeltme hakkını kullanabileceği, aksi halde, çekin ibraz tarihinden itibaren bir yıl süre ile çek keşide edemeyeceği,

d) Aksine davranışların kanunda öngörülen cezai müeyyideleri gerektireceği,

hususları hesap sahiplerine bildirilir.

B — Hesap sahibinin düzeltme hakkı bulunmaması halinde;

Düzeltilme hakkı bulunmayan hesap sahiplerine banka şubelerince gönderilecek ihtar mektubunda; (A) fıkrasının a, b ve d bendlerinde yer alan hususlar yanında, keşidecinin çekin karşılıksız kalan kısmını % 10 tazminatı ve gecikme faizi ile birlikte muhatap banka şubesine veya ilgili bankanın herhangi bir şubesine kanunda öngörülen süre içinde yatırmış bulunması halinde hamilin şikayet hakkının doğmayacağı belirtilecektir.

Muhatap bankanın çek hesabının açıldığı şubesi dışındaki diğer bir şubesine ibraz edilen ve yeterli karşılığı olmaması nedeniyle kısmen veya tamamen ödenmeyen çekler hakkında gerekli bilgiler, çekin ibraz edildiği şube tarafından hesabın bulunduğu şubeye bildirilerek ihtar mektubunun gönderilmesi sağlanır.

Karşılıksız Çeklerin Bildirimi :

Madde 5 — Çekle işleyen hesabın bulunduğu muhatap banka şubesince kendisine veya diğer bir şubesine ibraz edildiği halde yeterli karşılığı olmadığı için çeki ödenmeyen hesap sahibi hakkında gerekli bilgiler hesabın bulunduğu banka şubesi tarafından kanunda belirtilen süre içinde örnek 2'ye göre düzenlenecek bir mektupla T. C. Merkez Bankasına bildirilir.

T. C. Merkez Bankasınca Yapılacak Duyurular :

Madde 6 — a) Tebliğin 5 inci maddesi gereğince banka şubelerince tamamen veya kısmen karşılıksız kalan çeklerle ilgili olarak intikal ettirilen bilgiler kanunun 7 nci maddesi gereğince düzeltme işlemini yerine getirmemeleri nedeniyle 1 yıl süre ile çek keşide edemeycek hesap sahipleri, 1 yıl süre içinde çek karnesi vorilmeyecek ve çekle işleyecek hesap açılmayacak hesap sahipleri ile düzeltme hakkı bulunmamasına rağmen karşılıksız çek keşide eden hesap sahiplerinin açık kimlikleri T. C. Merkez Bankasına intikal tarihinden itibaren 30 işgünü içinde,

b) Kanununun 16 ncı maddesi gereğince mahkemelerce T. C. Merkez Bankasınca bildirilen bankalarda çek hesabı açması ve çek keşide etmesi yasaklanan hesap sahiplerine ait bilgiler, banka genel müdürlüklerine intikal ettirilir.

c) Bankalar, kendilerine T. C. Merkez Bankasınca intikal ettirilen bu bilgileri birleştirerek değerlendirmek suretiyle, kanunun kendilerine verdiği görev ve mükellefiyeti yerine getirirler.

Bildirim Adresi :

Madde 7 — Bu tebliğin Bankamıza intikal ettirilmesini öngördüğü bildirimler, «Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi - Bankacılık Genel Müdürlüğü, Cari Hesaplar ve Havale Müdürlüğü - ANKARA» adresine bildirilir.

Geçici Madde : 3167 sayılı Kanun ve bu tebliğin yürürlüğe girdiği tarihten önce bankalarca hesap sahiplerine verilmiş veya bankaların stoklarında bulunan çek karneleri üzerlerine, kanunda öngörülen keşidecinin hesap numarası ve muhatap banka şubesinin adı yazılmak kaydıyla 3/4/1986 tarihine kadar kullanılabilir.

Yürürlük :

Madde 8 — Bu tebliğ, 3/10/1985 tarihinde yürürlüğe girer.

Ek Mektup Örneği 1

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
İdare Merkezi
Bankacılık Genel Müdürlüğü
Cari Hesaplar ve Havale Müdürlüğü
ANKARA

3167 sayılı Kanununun 3 üncü maddesi gereğince Bankamızca ayı içinde çek karnesi verilen müşterilerin açık kimlikleri ilişik listede belirtilmiştir.

Keyfiyeti bilgilerine arz ederiz.

..... BANKASI
Genel Müdürlüğü

Ek : ...

Mektup eki liste örneği :

İlin adı (1) :

Şubenin adı :

Sıra No.	Adı ve Soyadı (2)	Baba adı	Doğum yeri ve tarihi	Hesap No.	Vergi Hes. No.	Adresi
----------	-------------------	----------	----------------------	-----------	----------------	--------

(1) *İle bağlı ilçelerdeki banka şubeleri listeye dahil edilecektir.

(2) Tüzel kişilerde yalnız ticaret unvanı yazılacaktır.

Ek Mektup Örneği 2

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
İdare Merkezi
Bankacılık Genel Müdürlüğü
Cari Hesaplar ve Havale Müdürlüğü
ANKARA

Aşağıda açık kimliği belirtilen hesap sahibi tarafından düzenlenen Bankamız Şubesine/Şubemize ibraz edilen çek, yeterli karşılığı olmadığı için ödenmemiş olup, hesap sahibi düzeltme hakkını kullanmıştır/kullanmamıştır.

..... BANKASI
..... Şubesi +

Hesap sahibinin :

Adı ve Soyadı : (Tüzel kişilerde yalnız ticaret unvanı yazılacaktır.)

Baba adı :

Doğum yeri ve tarihi :

Adresi :

Şubemiz nezdindeki

Çekin :	1. düzeltme hakkı	2. düzeltme hakkı	İkinci düzeltme hakkı kullanıldıktan sonra keşide edilen karşılıksız çekin :
---------	-------------------	-------------------	--

Hesap numarası :

Keşide tarihi :

İbraz tarihi :

Seri ve sıra numarası :

Tutarı : (TL. veya döviz olarak belirtilecektir.)

Düzeltilme hakkını

kullandığı tarih :

+ Hesabın açıldığı şube

Yönetmelik

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasından :

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği

I. BÖLÜM Genel Hükümler

Kuruluş :

Madde 1 — 3167 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi gereğince çeklerin banka şubeleri arasında hesaben tesviyesini sağlamak üzere, T. C. Merkez Bankası'nın gözetimi altında, merkezi Ankara'da bulunan ve faaliyetlerinde özel hukuk hükümlerine tâbi «Bankalararası Takas Odaları Merkezi» adıyla bir tüzel kişilik kurulmuştur.

Amaç :

Madde 2 — Bu yönetmeliğin amacı, çek kullanımının yaygınlaştırılmasını ve bankalararası para nakil hareketlerinin azaltılmasını teminen, bankalararası takas odalarına ibraz edilen çeklerin, Bankalararası Takas Odaları Merkezi aracılığıyla üye bankalar arasında hesaben tesviyesi işlemlerinin yürütülmesini ve bu merkezin yönetimini ve çalışma esaslarını düzenlemektir.

Bankalararası Takas Odaları Merkezi, amacının gerektirdiği her türlü faaliyette bulunabilir, hukuki işlemler yapabilir.

Kapsam :

Madde 3 — İşbu yönetmelik Bankalararası Takas Odaları Merkezi ile bankalararası takas odalarına üye bankaların uyacakları esasları kapsar.

Bankalararası Takas Odaları Merkezinin Yönetimi :

Madde 4 — Bankalararası Takas Odaları Merkezinin organları, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu, bankalararası takas odaları yönetim komiteleri ve bankalararası takas odalarından ibarettir.

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu :

Madde 5 — T. C. Merkez Bankası'nın ilgili Genel Müdür veya Genel Müdür Yardımcısı ile Türkiye Bankalar Birliği Yönetim Kurulu'nu oluşturan diğer bankaların en az şube müdürü seviyesindeki temsilcilerinden teşekkül eder.

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu Başkanlık görevini, T. C. Merkez Bankası temsilcisi yürütür.

Toplantı Nisabı :

Madde 6 — Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu, başkanın istemi üzerine toplanabileceği gibi, yönetim kurulu üyelerinden en az beş bankanın müracaatı üzerine de toplanabilir.

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu'nun toplanabilmesi için yönetim kurulu üyelerinin en az 2/3'sinin toplantıya katılması gerekir.

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu üyelerinin birer 1/3 oyu hakkı vardır.

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu toplantılarında yalnız gündemde yer alan maddeler görüşülür.

Kararlar, toplantıda bulunanların çoğunluğu ile alınır. Eşitlik halinde Başkanın katıldığı tarafın oyu kabul edilmiş sayılır.

Toplantıda yeterli çoğunluk sağlanamadığı takdirde, ilk toplantı tarihinden itibaren 15 günden az olmayacak şekilde tesbit edilecek tarihte yeniden toplantı yapılır. Bu toplantıda çoğunluğa ilişkin şart aranmaz.

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunun Görevleri :

Madde 7 — Bankalararası Takas Odaları Merkezi ve bu merkeze bağlı bankalararası takas odalarının tüm faaliyetleri ile ilgili hususlarda gerekli görülen kararları almak ve uygulamaya konulmasını sağlamaktır.

Bankalararası Takas Odaları Yönetim Komiteleri :

Madde 8 — Bankalararası takas odası kurulu bulunan yerlerdeki T. C. Merkez Bankası Şube Müdürü veya Müdür Yardımcısı başkanlığında, bankalararası takas odası faaliyetlerine katılan 3 üye bankanın müdür veya müdür yardımcısı seviyesindeki temsilcilerinden oluşur. Bu 3 üye, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu tarafından 2 yıl süre ile ve münavebeli olarak seçilir. Her bankalararası takas odası yönetim komitesi için ayrıca 1 er de yedek üye seçilir.

Bankalararası Takas Odaları Yönetim Komitelerinin Görevleri :

Madde 9 — Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca, bankalararası takas odalarının faaliyetleri ile ilgili olarak alınmış kararları uygulamak, günlük takas işlemlerini yürütmek ve bunu teminen gerekli her türlü idari önlemleri almaktır.

Bankalararası Takas Odalarının Kuruluşu ve Oda Faaliyetlerine Katılma Zorunluluğu :

Madde 10 — Bankalararası takas odalarına ibraz edilen çeklere ilişkin günlük takas işlemleri, bu odalar aracılığı ile yürütülür.

Ekonomik ve bankacılık faaliyetlerinin yoğun olduğu yerlerde bankalararası takas odalarının kurulmasına, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca karar verilir. Bu karar, 3167 sayılı Kanununun 6 ncı maddesi gereğince, T. C. Merkez Bankası Yönetim Komitesi Kararı ile yürürlüğe konulur.

T. C. Merkez Bankası, kurulu bulunmadığı yerlerde faaliyete geçecek bankalararası takas odalarının kuruluşu ve gözetimi ile ilgili yetkilerini başka bir bankaya devredebilir.

3182 sayılı Bankalar Kanununa tâbi olup, bünyesinde çekle işleyen hesapları bulunan ve bankalararası takas odası kurulu bulunan yerlerde şubeleri olan bankalar, bankalararası takas odalarının faaliyetlerine en az bir şubeleri ile katılma zorunluğundadırlar. Ancak yıllık işlem hacmi Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca saptanacak miktarlardan yüksek olan bankalar, o yerdeki bankalararası takas odasına birden fazla şubeleri ile katılabilirler.

Yürürlükteki mevzuat gereğince bankacılık işlemleri yapma yetkileri kaldırılan, diğer bir bankaya devri yapılan veya birleşen ya da tasfiye olunan bankaların, bankalararası takas odaları üyelikleri kendiliğinden sona erer. Bu bankaların bankalararası takas odalarına iştirak ettikleri gayrimenkuller dışındaki hakları iade edilmez. Üyeliği sona eren bankaların borçlarının ne şekilde tasfiye edileceğine ise Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca karar verilir.

Banka Şubelerinin Bankalararası Takas Odalarında Temsili :

Madde 11 — Bankalararası takas odalarının faaliyetine katılan banka şubeleri, günlük takas işlemlerini, bu işlemleri gereğince yapabilme niteliğine ve imza sirkülelerinde şubelerini temsile yetkili kılınmış imzaları haiz temsilcileri ile yürütürler.

Banka şubeleri, odaya temsilci olarak gönderecekleri kişilerin görev ve unvanlarını belirten birer resimli ve onaylı temsil yetkisi belgesini önceden ilgili bankalararası takas odasına bir yazı eşliğinde gönderirler.

İşlemlerin yapılması sırasında odaya görevlilerden başkası alınmaz.

T. C. Merkez Bankası Şubesinin bankalararası takas odasındaki temsilcisi, günlük işlemlerin yürütülmesini gözetir.

Bankalararası takas odaları işlemlerinde görev alan T. C. Merkez Bankası personeline ayrıca ücret ödenmez.

Mali Hükümler :

Madde 12 — Bankalararası takas odalarının emrine tahsis olunan yerin kirası ve bu yerin ısıtma, aydınlatma, telefon ve diğer bütün masrafları ile T. C. Merkez Bankası tarafından oda için yapılacak tesisat, matbu ve sair masraflar bütün iştirakçi bankalar arasında işlem hacimlerine göre paylaşılır. Bu masrafların tesviyesi her üç ayda bir yapılır.

Bankalar, bankalararası takas odaları hizmet binalarının satın alma giderlerine eşit hisselerle katılmak zorundadırlar. Bu giderlere katılma payları, satın alma sırasında bankalardan tahsil edilir.

Bankalararası takas odalarına sonradan katılan bankalardan, bankalararası takas odaları yönetim komitelerince her yıl tesbit olunacak maktu bir kira alınır.

Bankalararası Takas Odaları Merkezinin T. C. Merkez Bankası ile İlişkileri :

Madde 13 — T. C. Merkez Bankası, Bankalararası Takas Odaları Merkezinin gözetimine ve her türlü işlemlerini teftiş, tetkik ve tahkike yetkili olup, her türlü bilgi ve belgeyi isteyebilir.

II. BÖLÜM

Bankalararası Takas Odaları İşlemleri

Bankalararası Takas Odalarında Muhatap Bankalara İbrahim Edilen Çekler :

Madde 14 — Bankalararası takas odalarında, bu odalara katılan bankalar üzerine düzenlenmiş çekler, tutarları belirli bir limitle sınırlandırılmaksızın, hesaben tesviye edilmek üzere muhatap bankalara ibraz edilir.

Bankalararası takas odalarında, başka il merkezleri ile otomatik telefon şebekesine bağlı ilçe merkezlerinde bulunan banka şubeleri nezdindeki hesaplar üzerine düzenlenmiş şehir dışı çekler, bu banka şubelerinden provizyon sorulmak suretiyle işleme alınır.

Günlük Takas İşlemlerine İlişkin Toplantılar :

Madde 15 — Bankalararası takas odalarında ilk ve tesviye olmak üzere her iş gününde iki toplantı yapılır. Çalışma saatleri Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca belirlenir. Bütün üye banka şubelerinin temsilcileri, belirlenecek saatlerde odalarda hazır bulunmak zorundadırlar. İlk toplantının başlama saatinde bulunmayan temsilciler o günkü takas işlemine katılamazlar.

Bankalarca Bankalararası Takas Odalarına İbrahim Edilen Çeklerin Tesviyesi :

Madde 16 — İlk toplantıda üye banka şubelerince karşılıklı olarak alınıp verilen çekler, muhatap bankalara ibraz edilmiş sayılır.

Bankalararası takas odasına ibraz edilen şehir içi çekler aynı gün, şehir dışı çekler en geç ertesi iş günü provizyon alınarak tesviye edilir. Ancak, şehir dışı çekler provizyon alınmaması halinde karşılığı olan diğer çekler gibi işlem görür.

Tesviye toplantısı sonucunda ilgili bankaların takastan doğan borç ve alacak bakiyeleri, bankalararası takas odalarınca en seri şekilde Bankalararası Ankara Takas Odasına intikal ettirilir.

Bankalararası Ankara Takas Odasınca, diğer bankalararası takas odaları tarafından intikal ettirilen takas vaziyet cetvellerinin sonuçları birleşik hale getirilerek o günkü takas sonuçlandırılır; bu sonuçlara göre elde edilen bankalara ait borç ve alacak bakiyeleri en geç ertesi iş günü saat 12.00'ye kadar T. C. Merkez Bankası Ankara Şubesi nezdindeki hesaplarından tesviye olunur.

Bankalararası Ankara Takas Odasında nihai tesviye işlemi sonuçlanıncaya kadar lehtar banka şubeleri tarafından muhatap banka şubelerine verilen çekler, bu banka şubelerinin mülkiyetine dahil olmayıp, nezdlerinde emanet olarak bulunur.

Günlük takas işlemleri sonucunda elde edilen ve Bankalararası Ankara Takas Odasında gerçekleştirilen bütün bankalararası takas odalarına ait nihai takas sonuçları kesin olup, hiç bir şekilde günlük takas bozulamaz.

Disiplin Hükümleri:

Madde 17 — İşbu yönetmelik hükümlerine uymayan veya bankalararası takas odaları işlemlerini olumsuz şekilde etkileyen banka şubeleri ile banka genel müdürlükleri hakkında Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca gerekli kararlar alınır ve T. C. Merkez Bankasına bildirilir.

Bankalararası Takas Odaları İşlemleri İzahnamesi:

Madde 18 — Bankalararası Takas Odaları Merkezi tarafından tek tip Bankalararası Takas Odaları İşlemleri İzahnamesi hazırlanır.

Geçici Madde 1 — Halen takas odalarında, takas odaları yönetim kurullarınca istihdam edilen idari ve yardımcı personel arasında yapılmış ve devam eden iş akitleri hakkında Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca gerekli karar alınır.

Geçici Madde 2 — Halen uygulanmakta bulunan takas odaları ana sözleşmesi hükümlerinden işbu yönetmeliğe aykırı olmayanlar, 18 inci maddede sözkonusu edilen Bankalararası Takas Odaları İşlemleri İzahnamesi hazırlanıncaya kadar geçerlidir.

Yürürlük:

Madde 19 — Bu yönetmelik, 3/10/1985 tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme:

Madde 20 — Bu yönetmelik hükümlerini T. C. Merkez Bankası yürütür.

Yönetmelik

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasından :

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Madde 1 — Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği'nin değişik 10 uncu maddesinin son fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Yürürlükteki mevzuat gereğince bankacılık işlemleri yapma yetkileri kaldırılan, diğer bir bankaya devri yapılan veya birleşen ya da tasfiye olunan bankaların bankalararası takas odaları üyelikleri kendiliğinden sona erer. Bu bankalara Bankalararası Takas Odaları Merkezi adına satın alınan gayrimenkuller için yapıtları ödemeler dahil herhangi bir geri ödeme yapılmaz. Ancak müşterek mülkiyet esasına göre önceden satın alınan gayrimenkullere ilişkin hakları ile işletme masrafları karşılıklarından kalan alacakları veya borçlarının ne şekilde tasfiye edileceğine, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca karar verilir.”

Madde 2 — Bankalararası Takas Odaları Yönetmeliğinin 12 nci maddesinin değişik (b) ve (c) fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve aynı maddeye bir (d) fıkrası ilave edilmiştir.

“b) Bankalararası takas odalarında çalışan personele ödenen ücret ve sair giderler ile bankalararası takas odalarının emrine tahsis olunan yerin kirası, bu yerin ısıtma, aydınlatma, telefon, matbuca gibi işletme masrafları Bankalararası Takas Odaları Merkezine katılan tüm bankalar arasında bütün takas odalarındaki toplam işlem hacimlerine (takas odalarına verilen toplam çek adedine) göre paylaşılır.”

“c) Hizmet binası müşterek mülkiyet esasına göre satın alınmış bankalararası takas odalarına sonradan katılan bankalardan, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca belirlenen miktarda katılım payı alınır.”

“d) (b) fıkrasında belirtilen işletme masraflarının karşılanması için her yılın ilk haftası içinde, bir önceki yılda yapılan işletme masrafları tutarı dikkate alınarak ilgili bankalardan avans tahsil edilir.

Tahsil edilen avansın o yıl içinde yapılan masrafları karşılamayacağını anlaşılmaması durumunda, bahse konu avansın belli oranda arttırılmasına ve Bankalararası Takas Odaları Merkezi'ne yıl içinde katılan bankalardan tahsil edilecek avans tutarlarının tesbitine, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca karar verilir.”

“Geçici Madde — 1/7/1987 - 31/12/1987 dönemi için yapılacak işletme masrafları, 1986 yılının aynı dönemine ait gerçekleşen işletme masrafları tutarı esas alınarak 1/7/1987 tarihinde bankalardan avans olarak tahsil edilir.”

Madde 3 — Bu yönetmelik 1/7/1987 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu yönetmelik hükümlerini T.C. Merkez Bankası yürütür.

EK: 4 Türk Ticaret Kanununun Çekle İlgili Hükümleri

Çek

Birinci Ayrım
Çeklerin keşidesi ve şekli

A) Şekil.

I — Unsurlar.

692. — Çek:

1. «Çek» kelimesini ve eğer senet Türkçeden başka bir dille yazılmış ise o dilde «Çek» karşılığı olarak kullanılan kelimeyi;
 2. Kayıtsız ve şartsız muayyen bir bedelin ödenmesi için havaleyi;
 3. Ödeyecek kimsenin «muhatabın» ad ve soyadını;
 4. Ödeme yerini;
 5. Keşide gününü ve yerini;
 6. Çeki çeken kimsenin (keşidecinin) imzasını;
- ihativa eder.

II — Unsurların bulunmaması.

693. — Yukarıki maddede gösterilen hususlardan birini ihtiva etmiyen

bir senet aşağıdaki fıkralarda yazılı haller dışında, çek sayılmaz.

Çekte sarahat yoksa muhatabın ad ve soyadı yanında gösterilen yer, ödeme yeri sayılır. Muhatabın ad ve soyadı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde çek, ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir sarahat ve başka bir kayıt da mevcut değilse çek muhatabın iş merkezinin bulunduğu yerde ödenir.

Keşide yeri gösterilmemiş olan çek, keşidecinin ad ve soyadı yanında yazılı olan yerde çekilmiş sayılır.

B) Münferit unsurlar.

I — Muhatap.

1. Muhatabolma ehliyeti.

694. — Türkiy'de ödenecek çeklerde muhatabolarak ancak bir banka gösterilebilir.

Diğer bir kimse üzerine çekilen çek; yalnız havale hükmündedir.

Havale sayılan bir çek hakkında Damga Resmi Kanununun çeklere ait hükümleri tatbik olunmaz.

2. Karşılık.

695. — Bir çekin keşide edilebilmesi için, muhatabın elinde keşidecinin emrine tahsis edilmiş bir karşılık bulunması ve keşidecinin bu karşılık üzerinde çek keşide etmek suretiyle tasarruf hakkını haiz bulunacağına dair muhatapla keşideci arasında açık veya zımni bir anlaşma mevcudolması şarttır. Şu kadar ki; bu hükümlere riayetsizlik halinde senedin çek olarak muteber olmasına hâlel gelmez.

Keşideci; muhatap nezdinde çekin ancak bir kısım karşılığını hazır bulundurduğu takdirde muhatap bu kısmi karşılığın tutarını ödemekle mükelleftir.

Gösterilen paraya mukabil muhatap nezdinde karşılığı bulunmadan bir çek keşide eden kimse; çekin kapatılmıyan miktarının yüzde beşini ödemekle mükellef olduktan başka hâminin bu yüzden uğradığı zararı tazmine mecburdur.

II — Kabul yasağı.

696. — Çek hakkında kabul muamelesi cari değildir. Çek üzerine yazılmış bir kabul şerhi, yazılmamış sayılır.

III — Kimin lehine keşide edilebileceği.

697. — Çek :

1. «Emre yazılı» kaydıyla veya bu kayıt olmadan muayyen bir kimseye;
2. «Emre yazılı değildir» kaydıyla veya buna benzer bir kayıtla muayyen bir kimseye;
3. Veya hâmile;

ödenmek üzere keşide edilebilir.

Muayyen bir kimse lehine olarak veya «hâmiline» kelimesinin yahut buna benzer diğer bir tâbirin ilâvesiyle keşide kılınan çek, hâmile yazılı bir çek sayılır.

Kimin lehine keşide edildiği gösterilmemiş olan bir çek, hâmile yazılı çek hükmündedir.

IV — Faiz şartı.

698. — Çekte münderiş her hangi bir faiz şartı, yazılmamış sayılır.

V — Adresli ve ikametgâhli çek.

699. — Çek, muhatabın ikametgâhında veya başka bir yerde üçüncü bir şahıs tarafından ödenmek üzere keşide edilebilir; şu kadar ki; bu üçüncü şahsın bir banka olması şarttır.

İkinci Ayrım**Devir****A) Devir kabiliyeti.**

700. — Sarahaten «Emre yazılı» kaydıyla veya bu kayıt olmadan muayyen bir kimse lehine ödenmesi şart kılınan bir çek, ciro ve teslim yoluyla devredilebilir.

«Emre yazılı değildir» kaydıyla veya buna benzer bir kayıtla muayyen bir kimse lehine ödenmesi şart kılınan bir çek ancak alacağın temlik yoluyla devredilebilir ve bu devir, alacağın temlikinin hukuki neticelerini doğurur.

Ciro, keşideci veya çekten dolayı borçlu olanlardan her hangi biri lehine de yapılabilir. Bu kimseler çeki yeniden ciro edebilirler.

B) Ciro.**I — Umumi olarak.**

701. — Cironun, kayıtsız ve şartsız olması lâzımdır. Ciro, şartlara tâbi tutulmuşsa bunlar yazılmamış sayılır.

Kısmi ciro ve muhatabın cirosu bâttır.

Hâmiline yazılı ciro beyaz ciro hükmündedir.

Muhatab lehindeki ciro yalnız makbuz hükmündedir; meğer ki, muhatabın birden fazla şubesi olup da ciro, çekin üzerine çekildiği şubeden başka bir şube üzerine yazılmış bulunsun.

II — Hak sahipliğini ispat vazifesi.

702. — Ciroso kabil bir çeki elinde bulunduran kimse son ciro beyaz ciro olsa bile kendi hakkı müteselsil ve birbirine bağlı cirolardan anlaşıldığı takdirde salâhiyetli hâmil sayılır. Çizilmiş cirolar bu hususta yazılmamış hükmündedir. Bir beyaz ciroyu diğer bir ciro takibederse bu son ciroyu imzalayan kimse çeki beyaz ciro ile iktisabetmiş sayılır.

III — Hâmile yazılı çek üzerine yapılan ciro.

703. — Hâmile yazılı bir çek üzerine yapılan bir ciro cirantayı, müracaat hakkına dair hükümler gereğince mesul kılsa da senedin mahiyetini değiştirerek onu emre yazılı bir çek haline getirmez.

C) Kaybedilen çek.

704. — Çek, her hangi bir suretle hâmilinin elinden çıkmış bulunursa - ister hâmile yazılı bir çek bahis mevzuu olsun, ister ciro suretiyle nakledebilen bir çek bahis mevzuu olup da hâmil hakkını 702 nci maddeye göre ispat etsin - çek eline geçmiş bulunan yeni hâmil ancak çeki kötü niyetle iktisabetmiş olduğu veya iktisapta ağır bir kusuru bulunduğu takdirde o çeki geri vermekle mükelleftir.

D) Protestodan ve vâdeden sonraki ciro.

705. — Protestonun keşidesinden veya aynı mahiyette bir tesbitten yahut ibraz müddetinin geçmesinden sonra yapılan bir ciro, ancak alacağın temlik hükmünde tutulur ve böyle bir temlik neticelerini doğurur.

Aksi sabit oluncaya kadar tarihsiz bir ciro, protesto veya aynı mahiyette bir tesbitin icrasından veya ibraz müddetinin geçmesinden önce yapılmış sayılır.

Üçüncü Ayırım Ödeme ve ödemedden imtina

A) Ödeme.

I — Aval.

706. — Çekte yazılı bedelin ödenmesi, kısmen veya tamamen aval ile temin olunabilir.

Bu teminat muhatap haric olmak üzere üçüncü bir şahıs yahut çek üzerinde esasen imzası bulunan bir kimse tarafından da verilebilir.

II — Vâde.

707. — Çek, görüldüğünde ödenir. Buna aykırı her hangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir.

Keşide günü olarak gösterilen günden önce ödenmek için ibraz olunan bir çek ibraz günü ödenir.

III — Ödeme için ibraz.

1. Umumi olarak.

708. — Bir çek, keşide edildiği yerde ödenecekse on gün; keşide edildiği yerde başka bir yerde ödenecekse bir ay içinde muhataba ibraz edilmelidir.

Ödeneceği memleketten başka bir memlekette keşide edilen çek, keşide yeri ile ödeme yeri aynı kitada ise bir ay ve ayrı ayrı kitalarda ise üç ay içinde muhataba ibraz edilmelidir.

Bu bakımdan, bir Avrupa memleketinde çekilip de Akdeniz'de sahili bulunan bir memlekette ödenecek olan ve bilmukabele Akdeniz'de sahili olan bir memlekette çekilip bir Avrupa memleketinde ödenmesi lâzımgelen çekler aynı kitada keşide edilmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılır.

Yukarda yazılı müddetler, çekte keşide günü olarak gösterilen tarihten itibaren işler.

2. Takvim ihtifâfı.

709. — Çek, takvimleri farklı olan iki yer arasında çekildiği takdirde; keşide günü, ödeme yerindeki takvimin mukabil gününe irca olunur.

3. Takas odası.

710. — Çekin bir takas odasına ibrazı, ödeme için ibraz yerine geçer.

IV — Çekten cayma.

1. Umumi olarak.

711. — Çekten cayma, ancak ibraz müddeti geçtikten sonra hüküm ifade eder.

Çekten cayılmamışsa, muhatap, ibraz müddetinin geçmesinden sonra dahi çeki ödiyebilir.

Keşideci çekin kendisinin veya üçüncü bir kimsenin elinden rızası olmaksızın çıkmış olduğu iddiasında ise muhatapı çeki ödemekten menedebilir.

2. Hususi haller.

712. — Çekin tedavüle çıkarılmasından sonra keşidecinin ölümü veya

Cilt : I — 1956 — 373

medeni haklarını kullanma ehliyetini kaybetmesi yahut iflâsı çekin muteberliğine hâlel getirmez.

V — Ciroların tahkiki.

713. — Ciroso kabil bir çeki ödiyen muhatap, ciroların arasında muntazam bir teselsülün mevcud olup olmadığını incelemeye mecbur ise de ciran- ta imzalarının sıhhatini tahkika mecbur değildir.

VI — Yabancı memleket paraşıyla ödenecek çek.

714. — Çekin ödeme yerinde rayici olmıyan bir para ile ödemesi şart koşulmuş ise bedeli, çekin ibraz günündeki kıymetine göre o memleket pa- rası ile ödenebilir. İbraz üzerine ödenmediği takdirde, hâmil, çek bedelinin dilerse ibraz, dilerse ödeme günlerindeki rayice göre memleket paraşıyla ödemesini isteyebilir.

Kanuni rayici olmıyan paranın kıymeti, ödeme yerindeki ticari teamül- lere göre tâyin olunur. Bununla beraber keşideci, ödenecek meblâğın çekte yazılı muayyen bir rayice göre hesab olunmasını şart koşabilir.

Keşideci, ödemenin muayyen bir para ile yapılması lüzumunu şart koş- muş ise (Aynen ödeme şartı) ilk iki fıkra hükümleri tatbik olunmaz.

Çek bedeli; keşide ve ödeme memleketlerinde aynı adı taşıyan ve fakat kıymetleri birbirinden farklı olan para ile gösterildiği takdirde, ödeme ye- rindeki para kastedilmiş sayılır.

VII — Çizgili çek.

1. Şekil ve şartları.

715. — Bir çekin keşidecisi veya hâmili, onu, 716 nci maddede gösteri- len neticeleri doğurmak üzere çizebilir.

Çekin çizilmesi, çekin iç yüzüne birbirine muvazi iki çizgi çekmek sure- tiyle yapılır. Çek, umumi veya hususi olarak çizilebilir.

İki çizgi arasına hiçbir işaret konmamış veya «Banka» kelimesi veya buna benzer bir tâbir konmuş ise çek, umumi olarak çizilmiş demektir. Eğer iki çizgi arasına muayyen bir bankanın adı yazılmış ise, çek hususi olarak çizilmiş demektir.

Umumi çizgi, hususi çizgiye tahvil olunabilir; fakat hususi çizgi umumi bir çizgiye tahvil olunamaz.

Çizgilerin veya zikredilen banka adının silinmesi, hükümsüz sayılır.

2. Hükümleri.

716. — Umumi olarak çizilen bir çek, muhatap tarafından ancak bir bankaya veya muhatapın bir müşterisine ödenebilir.

Hususi olarak çizilen bir çek, muhatap tarafından ancak adı gösterilen bankaya veya bu banka muhatap ise onun müşterisine ödenebilir. Şu kadar ki; adı gösterilen banka, bedelin tahsili için diğer bir bankaya bırakabilir.

Bir banka, çizgili bir çeki, ancak müşterilerinden veya diğer bir ban- kadan iktisab edebilir. Kezalik onu, sözü geçen kimselerden başkaları hesabına tahsil edemez.

Çek, birden fazla hususi olarak çizilmiş ise muhatapın bu çeki ödeme- ye mezun olması için çekin ikiden fazla çizilmemiş olması ve çizgilerden birinin, çekin bir takas odası tarafından tahsil edilebilmesi maksadı ile yapılmış olması şarttır.

Yukardaki hükümlere muhalif hareket eden muhatap veya banka, çek bedelini aşmamak üzere, hâsil olan zarardan mesuldür.

VIII — Hesaba geçirilmek üzere çekilen çek.

1. Umumi olarak.

717. — Bir çekin keşidecisi veya hâmilî çekin yüz tarafına mailen enine doğru «Hesaba geçirilecektir» kaydını veya buna benzer bir tâbiri yazarak çekin nakden ödenmesini menedebilir. Bu takdirde çek; muhatap tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas, hesap nakli suretiyle kayden ödenebilir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçer.

«Hesaba geçirilecektir» kaydının çizilmesi hükümsüzdür.

Yukardaki hükümlere aykırı hareket eden muhatap, çekin bedelini aşmamak üzere hâsıl olan zarardan mesuldür.

2. Hâmilin hakları.

a) İflâs halinde.

718. — Hesaba geçirilmek üzere çekilen bir çekin hâmilî; muhatap iflâs etmiş veya ödemelerini tatil etmiş veyahut aleyhine yapılan her hangi bir icra takibi semeresiz kalmışsa çek bedelini nakden ödemesini muhataptan istiyebileceği gibi imtina halinde müracaat hakkını da kullanır.

b) Hesaba geçirilmeden imtina halinde.

719. — Hesaba geçirilmek üzere çekilen bir çekin hâmilî; muhatapın, çek bedelini kayıtsız ve şartsız alacak diye hesaba geçirmekten imtina veya ödeme yerindeki takas odasının, bu çekin, hâmilin borçlarına mahsubedilmek kabiliyetini haiz olmadığını beyan etmiş olduğunu ispat ederse müracaat haklarını kullanabilir.

B) Ödemeden imtina.

I — Hâmilin müracaat hakları.

720. — Vaktinde ibraz edilmiş olan çekin ödenmemiş olduğu ve ödenmeden imtina keyfiyeti:

1. Resmî bir vesika ile (protesto);
 2. Muhatap tarafından, ibraz günü de gösterilmek suretiyle, çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyanla;
 3. Bir takas odasının, çek vaktinde teslim edildiği halde ödenemediğini tesbit eden tarihli bir beyanı ile;
- sabit bulunduğu takdirde hâmil; cirantalar, keşideci ve diğer çek borçlularına karşı müracaat haklarını kullanabilir.

II — Protesto.

721. — Protesto veya buna muadil olan tesbit, ibraz müddetinin geçmesinden önce yapılmalıdır.

İbraz keyfiyeti müddetin son gününde vukubulursa protesto veya buna muadil tesbit, mütaakip iş gününde de yapılabilir.

III — Müracaat hakkının şümulü.

722. — Hâmil, müracaat yoluyla:

1. Çekin ödenmemiş olan bedelini;
 2. İbraz gününden itibaren yüzde on faizini;
 3. Protstonun veya buna muadil olan tesbitin ve gönderilen ihbarnamelerin masrafları ile diğer masrafları;
 4. Çek bedelinin binde üçünü aşmamak üzere komüsyon ücretini;
- istiyebilir.

Cilt : I — 1956 — 375

IV — Mücbir sebepler.

723. — Kanunen muayyen olan müddetler içinde çekin ibrazı veya protesto yahut buna muadil tesbitin yapılması; bir devletin mevzuatı veya her hangi bir mücbir sebep gibi aşılması imkânsız bir mâni yüzünden mümkün olmamışsa bu muameleler çin muayyen olan müddetler uzar.

Hâmil, mücbir sebepleri gecikmeksizin kendi cirantasına ihbar etmeye ve bu ihbarı çeke yahut bir alonja işaretle beraber altına yerini ve tarihini yazarak imzalamaya mecburdur. 635 nci madde hükümleri burada da tatbik olunur.

Mücbir sebeplerin ortadan kalkmasından sonra hâmil çeki gecikmeksizin ödeme maksadı ile ibraz ve icabında protesto veya buna muadil tesbiti yaptırmaya mecburdur.

Mücbir sebepler; hâmilin ibraz müddetinin bitiminden önce olmak şartıyla, mücbir sebep keyfiyetini kendi cirantasına ihbar ettiği günden, itibaren on beş günden fazla devam ederse çekin ibrazına ve protesto keşidesine yahut buna muadil tesbite lüzum kalmaksızın müracaat hakkı kullanılabilir.

Hâmilin veya çeki ibrazına veya protesto çekmeye yahut buna muadil tesbit yaptırmaya memur ettiği kimsenin sırf zatlarına ait olaylar mücbir sebeplerden sayılmaz.

Dördüncü Ayırım Çeşitli hükümler

I — Sahte veya tahrif edilmiş çek.

724. — Sahte veya tahrif edilmiş bir çeki ödemiş olmasından doğan zarar muhataba aidolur; meğer ki, senette keşideci olarak gösterilen kimseye kendisine bırakılan çek defterini iyi saklamamış olması gibi bir kusurun isnadı mümkün olsun.

II — Çekin birden fazla nüsha olarak tanzim edilmesi.

725. — Hâmile yazılı çekler müstesna olmak üzere bir memlekette keşide edilip de diğer bir memlekette veya aynı memleketin denizaşırı bir kısmında ödenmesi şart olan ve aksine olarak bir memleketin denizaşırı bir kısmında keşide edilip o memlekette ödenmesi şart olan veyahut aynı bir memleketin denizaşırı olan aynı kısmında veya muhtelif kısımlarında keşide edilip ödenmesi şart olan her çek, birbirinin aynı olarak muhtelif nüshalar halinde keşide olunabilir. Bu nüshalar senet metninde teselsül eden sıra numaraları ile gösterilir. Aksi takdirde her nüsha ayrı bir çek sayılır.

III — Müruruzaman.

726. — Hâmilin; cirantalarla keşideci ve diğer çek borçlularına karşı haiz olduğu müracaat hakları ibraz müddetinin bitiminden itibaren altı ay geçmekle müruruzamana uğrar.

Çek borçlularından birinin diğerine karşı haiz olduğu müracaat hakları bu çek borçlusunun çeki ödediği veya çekin dâva yolu ile kendisine karşı dermeyan edildiği tarihten itibaren altı ay geçmekle müruruzamana uğrar.

IV — «Banka» nın tarifi.

727. — Bu fasılda geçen «Banka» tâbirinden maksat, Bankalar Kanununun hükümlerine tâbi olan müesseselerdir. Şu kadar ki; ödeme yeri Türkiye dışında olan çekler hakkında «Banka» kelimesinden hangi müesseselerin anlaşılacağı ödeme yeri kanunu ile tâyin olunur.

376

V — Müddetler.

1. Tatil günleri.

728. — Bir çekin ibrazı ve protestosu tatil günleri yapılamayıp ancak bir iş gününde yapılabilir.

Çeke mütaallik muamelelerin ve hususiyle ibraz ve protesto veya buna muadil tesbit muamelelerinin yapılması için kanunla muayyen müddetin son günü, pazara veya diğer bir tatil gününe rasladığı takdirde bu müddet onu takibeden ilk iş gününe kadar uzar. Aradaki tatil günleri müddet hesabına dâhildir.

2. Müddetlerin hesabı.

729. — Kanunun bu kısmında gösterilen müddetler hesab edilirken bunların başladığı gün sayılmaz.

VI — Tatbik olunacak hükümler.

730. — Poliçeye ait aşağıdaki hükümler çek hakkında da tatbik olunur:

1. Keşidecinin bizzat kendi emrine, kendi üzerine ve üçüncü şahıs hesabına keşide edilen poliçe hakkındaki 585 nci madde;

2. Poliçede gösterilen bedeller arasındaki farklılara mütaallik 588 nci madde;

3. Borçlanmaya ehil olmayan kimselerin imzasına' salâhiyetsiz imzaya, keşidecinin mesuliyetine ve açık poliçeye ait 589 - 592 nci maddeler;

4. Ciro hakkındaki 595 - 597 nci maddeler;

5. Poliçeye ait defiler hakkındaki 599 ncu madde;

6. Vekâleten yapılan cirodan doğan haklara mütedair 600 ncu madde;

7. Avalin şekil ve hükümlerine dair 613 ve 614 ncu maddeler;

8. Bir makbuz istemek hakkına ve kısmen ödemeye dair 621 nci madde;

9. Protestoya ait 627 - 629 ncu ve 631 - 633 ncu maddeler;

10. «Protestosuz» şartına mütedair 634 ncu madde;

11. İhbar hakkındaki 635 nci madde;

12. Poliçe borçlularının müteselsil mesuliyetine dair 636 nci madde;

13. Poliçenin ödenmesi halinde müracaat hakkına ve poliçe, protesto makbuzunun kendisine verilmesini istemek hakkına dair 638 ve 639 ncu maddeler;

14. Sebepsiz iktisaptan doğan haklara dair 644 ncu madde;

15. Poliçe karşılığının devrine dair 645 nci madde;

16. Poliçe nüshaları arasındaki münasebete ait 656 nci madde;

17. Değişiklikler hakkındaki 660 nci madde;

18. Müruruzamanın kesilmesine dair 662 ve 663 ncu maddeler;

19. Atıfet müddetlerinin kabul olunamayacağına, poliçeye mütaallik muamelelerin yapılması lâzımgelen yer ile el yazısı ile imzaya dair 666 - 668 nci maddeler;

20. İptal hakkındaki 669 - 675 nci maddelerle 676 nci maddenin 1 nci fıkrası;

21. Ehliyete, poliçe ve bonolara mütaallik hakların muhafazası ile müracaat hakkının kullanılması için lüzumlu muamelelere ilişkin kanun ihtilâflarına dair 678, 680 ve 681 nci maddeler.

634 ncu maddenin bir ve üçüncü fıkralarıyla 635 nci maddenin birinci fıkrası ve 639 ncu madde hükümlerinin çeklere tatbik olunmasından protesto yerine 720 nci maddenin 2 ve 3 ncu fıkraları gereğince tesbit dahi muteberdir.

Cilt: I — 1956 — 377

Beşinci Ayrım
Kanunlar ihtilâfı

I — Muhatabolma ehliyeti.

731. — Bir çekin kimin üzerine keşide edilebileceğini, çekin ödeneceği memleket kanunu tâyin eder. Bu kanuna göre çek, üzerine keşide edilmiş olan kimsenin şahsı bakımından hükümsüz sayılıyorsa kanunlarından böyle bir hükümsüzlük sebebi bulunmayan memleketlerde çek üzerine atılan imzalarından doğan taahhütler muteberdir.

II — Şekil ve müddetleri.

732. — Çeke ait taahhütlerin şekli, bu taahhütlerin imza edilmiş olduğu memleketin kanununa göre tâyin edilir. Bununla beraber, ödeme yeri kanunıyla emredilen şekillere riayet kâfidir.

679 ncu maddenin iki ve üçüncü fıkraları da tatbik olunur.

III — Taahhütlerin hükümleri.

1. Keşide yeri kanunu.

733. — Çekten doğan taahhütlerin neticeleri, bu taahhütlerin vukubolduğu memleket kanununa göre tâyin olunur.

2. Ödeme yeri kanunu

734. — Aşağıda yazılı hususlar çekin ödeneceği memleket kanununa göre tâyin olunur :

1. Çekin mutlaka görüldüğünde mi ödenmesi gerektiği yoksa görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenmesi şartıyla de keşide edilip edilemeyeceği ve hakiki keşide gününden sonraki bir günün çeke yazılmasının ne gibi neticeler doğuracağı;

2. İbraz müddeti;

3. Çekin; kabul, tasdik, teyit veya vize edilip edilmeyeceği ve bu kayıtların ne gibi neticeler doğuracağı;

4. Hâmilin kısmen ödemeyi isteyebilip istiyemeyeceği ve böyle bir ödemeyi kabule mecbur olup olmadığı;

5. Çekin çizilip çizilemeyeceği yahut (Hesaba geçirilecektir) kaydını veya buna muadil bir tâbiri ihtiva edip edemeyeceği ve bu çizginin veya bu kaydın yahut ona muadil olan tâbirin ne gibi neticeler doğuracağı;

6. Çekin karşılığı üzerinde hâmilin hususi hakları bulunup bulunmadığı ve bu hakların mahiyetinin ne olduğu;

7. Keşidecinin çekten cayabilip cayamıyacağı veya çekin ödenmesine itiraz edebilip edemeyeceği;

8. Çekin kaybedilmesi veya çalınması halinde alınacak tedbirler;

9. Cirantalara, keşideciye ve diğer çek borçlularına karşı olan müracaat haklarının muhafazası için bir protesto veya buna muadil bir tesbit icra etmenin lüzumlu olup olmadığı.

3. İkametgâh kanunu.

735. — Muhatap ve ikametgâhlı çeki ödiyecek olan üçüncü şahıs aleyhine sebepsiz iktisaptan doğan haklar, bu kimselerin ikametgâhlarının bulunduğu memleketin kanununa göre tâyin olunur.

KAYNAKÇA

KANUN, TEBLİĞ ve YÖNETMELİKLER

3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanun.

Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında 3167 Sayılı Kanuna İlişkin Tebliğ (Sıra No: 1).

Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetmeliği.

Türk Ticaret Kanununun Çekle İlgili Hükümleri.

KİTAPLAR

AKISKA, Adnan ; Çek, İstanbul 1956

ALKİN, Erdoğan ; İktisat, I.Ü. İktisat Fakültesi, İstanbul 1977

BOZER, Ali ; Bankacılar İçin Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araş.Enst., Ankara 1986

ÇELEBİCAN, Gürhan/KALPSÜZ, Turgut/EREM, Faruk ; İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara 1969

DOMANIÇ, Hayri ; Karşılıksız Çek, İstanbul 1983

DONAY, Süheyl ; Son Değişiklikler Açısından Çek, İstanbul
1986

ERGİN, Feridun ; Para Siyaseti, İstanbul 1972

----- ; Ak İktisat Ansiklopedisi, 1. Fasikül, İstanbul
1973

----- ; Kredi Sistemi, İstanbul 1982

----- ; Çek ile Ödeme Sistemi, Yayınlanmamış Doçentlik
Tezi, Ankara 1942

GİRAY, Adil ; Banka ve Mali Kurumlar, Gazi Üniv.İ.İ.B.F.,
Ankara 1986-1987

HATİPOĞLU, Zeyyat ; Para, Kredi ve Bankacılık, İstanbul
1967

HİÇ, Mükerrrem ; Para Teorisi, I.Ü. İktisat Fakültesi, İs-
tanbul 1975

İNAN, Nürkut ; Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Banka
ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara
1981

KARAYALÇIN, Yaşar ; Ticaret Hukuku Dersleri, II. Ticari Se-
netler - Kambiyo Senetleri, Ankara 1970

Karşılıksız Çek ve Protestolu Senetlere İlişkin Sorunlar ve
Çözüm Yolları Paneli, İstanbul Ticaret Odası Semi-
narlar Dizisi No: 13, 15 Nisan 1983

KOCAİMAMOĞLU, Sururi ; Bankacılık Ansiklopedisi, Türkiye
İş Bankası Kültür Yayınları, 4.Baskı, Ankara 1985

KÖKLÜ, Aziz ; Para ve Banka, Ankara 1965

ÖZTAN, Fırat ; Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1976

Para ve Banka, Anadolu Üniv.Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No: 21, Fosikül 1, Ankara 1984

POROY, Reha ; Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 10. Bası, İstanbul 1986

REİSOĞLU, Seza ; Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Ankara 1985

TANDOĞAN, Haluk ; Sonraki Tarihli Çekler ve Ticaret Kanunu İle 3167 Sayılı Kanun Açısından Ortaya Çıkardığı Sorunlar, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2.Bası, Ankara 1986

TEOMAN, Ömer ; Çek Yasası ve Getirdiği Yenilikler, İktisat Bankası Yayınları 11, İstanbul 1987

URGANCI, Hikmet ; Para ve Banka, Adana 1982

ZARAKOLU, Avni ; Para ve Banka, 2.Bası, Ankara 1965

MAKALELER

DEMİRAY, Muzaffer ; "Seyyah Çekleri", Banka Dergisi, 1954
Sayı: 17-18

DREZE, Jacques ; "Banka Mevduatı ve Çek Kullanışı", (Çevirenler: A.Özgüven - A.İlkin), Banka Dergisi, 1964,
Sayı: 4

DURAKBAŞA, Necdet ; "Çek Kartı ve Bankalarımızda Uygulama İmkanları", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1972, Sayı: 5

ERGIN, Feridun ; "Çek ile Ödeme Sistemi", Banka Dergisi,
Sayı 13-14, 1953

HATİPOĞLU, Zeyyat ; "Mevduatı Nasıl Arttırabiliriz?", Banka
Dergisi, 1964, Sayı: 3

İNAN, Nurkut ; "İstirdat Davasında İspat Yükü - Çekin İkti-
sadi Niteliği" BATIDER, 1969, Cilt V, Sayı: 1

KALKAVAN, İsmail ; "Çek" Banka ve Ekbnomik Yorumlar Dergisi,
1983, Sayı: 4

OKTAV, Ömer ; "A.B.D.'de Finansal Süper Marketler", Banka
ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ekim 1984, Sayı:10

TEOMAN, Ömer ; "Çek Kanun Tasarısının Bankalara Getirdiği
Yükümlülükler", Dünya Gazetesi, 30, 31 Ocak, 1 Şu-
bat 1985

İSTATİSTİKLER

T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporu 1986

T.C. Merkez Bankası Aylık Bültenleri

T.C. Merkez Bankası Üç Aylık Bültenleri (Ocak-Şubat-Mart.1987)

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi